

ADVOCATENBLAD

SINDS 1918

INTERVIEW

Kinderombudsvrouw: belang van het kind is geen vage norm

KRONIEKEN

Burgerlijk Procesrecht en Aansprakelijkheidsrecht

ACTUEEL

Sociaal advocaten: 900 punten doodsteek voor huidige praktijk

THEMA CARRIÈRE EN OPLEIDING

Dit wil de millennial

Plus: veranderingen op de arbeidsmarkt, hoe word je partner, trends in opleidingsland

**"HET ZIJN DE MENSEN OM
ME HEEN DIE HET BESTE IN
ME NAAR BOVEN HALEN!"**

*Marieke Poulie,
Senior Advocaat Intellectual Property,
Media & Technology, Hogan Lovells*

"Ik wil met mensen samenwerken. Net als in een zeilwedstrijd, er samen volledig voor gaan. Met enthousiaste mensen om me heen die me inspireren, motiveren en het allerbeste in me naar boven halen. Deze mensen prikkelen mij om tot het uiterste te gaan. Dat doe ik ook bij Hogan Lovells, een internationaal advocatenkantoor met een wereldwijd netwerk, voortreffelijke opleidingsmogelijkheden, een collegiale sfeer en uitdagende zaken. Voor mij dé plek om het maximale uit mezelf te halen!"

Ben jij ook uiterst gedreven en wil je samen tot het uiterste gaan?
Kies dan voor Hogan Lovells, aan de Keizersgracht in hartje Amsterdam.

www.werkenbijhoganlovells.nl

September 2016

96e jaargang

Het *Advocatenblad*, het blad voor de Nederlandse advocatuur, verschijnt 8 keer per jaar en wordt uitgegeven door Boom juridisch. De van de Nederlandse orde van advocaten onafhankelijke redactie stelt de inhoud samen.

Hoofredacteur

Kees Pijnappels

Redactie

Sabine Droogleevers Fortuyn, Nathalie Gloudemans-Voogd, Francisca Mebius

Advocaat-redactieleden

Leonard Böhrer, Halime Celik, Jack Linssen, Martijn Maathuis, Robert Malewicz, Coline Norde, Christiaan Oberman, Marc Padberg, Theo van Schagen, Christiane Verfuurden, Paulien Willemsen

Beeldredactie

Charlotte Helmer

Vormgeving

Textcetera, Den Haag

Correctie

Sandra Braakmann

Druk

Wilco, Amersfoort

Citeerwijze

Adv.bl. 2016-5, p.

Aan dit nummer werken mee

Erik Jan Bolsius, Daniël Brand, Ronald Brokke, Alrik de Haas, Sjoerd van der Hucht, Jean-Pierre Jans, Matthijs Kaaks, Lars Kuipers, Sabine Pijl, Vivienne van de Port, Flos Vingerhoets, Jaap-Jelle Vollaard, Robert Sanders, Tatiana Scheltema, Melissa Slaghekke, Bart van Tongeren

Redactionele bijdragen

Bijdragen kunnen naar redactie@advocatenorde.nl.

Per 500 woorden leveren deze 1 opleidingspunt op.

De redactie heeft het recht bijdragen in te korten.

De redactie is telefonisch bereikbaar op nummer 070 - 335 35 70.

Boom juridisch

Selma Hoedt (uitgever)

Bureau van de orde

Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag, postbus 30851, 2500 GW Den Haag, info@advocatenorde.nl, 070-335 35 35, helpdesk: helpdesk@advocatenorde.nl, 070 - 335 35 54.

Abonnementen

De abonnementsprijs bedraagt € 240 per jaar (excl. btw, incl. verzendkosten). Een abonnement biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2001 én een e-mailtendering. Kijk op www.advocatenblad.nl voor meer informatie en het afsluiten van een abonnement. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van dat jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Voor vragen over uw abonnement kunt u contact opnemen met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijschrijven@boomdistributiecentrum.nl.

Adreswijzigingen

Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijschrijven@boomdistributiecentrum.nl. Adreswijzigingen van advocaten: adres@advocatenorde.nl.

Media-advies

Maarten Schuttél

Advertentiedeelnamen

Capital Media Services B.V., Staringstraat 11, 6521 AE Nijmegen Tel. 024 - 360 77 10, mail@capitalmediaservices.nl

Behoudens door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden veeleuvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden. Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen aan het Advocatenblad impliceert toestemming voor openbaarmaking en veeleuvoudiging t.b.v. de (elektronische) ontsluiting van (delen van) het Advocatenblad in enige vorm.

ISSN 0165-1331

Omslagfoto: Jean-Pierre Jans

© Sjoerd van der Hucht

REDACTIONEEL

VERZET

DOOR / KEES PIJNAPPELS

Nu de zomer op zijn eind loopt, raken vakanties en sportevenementen achter ons. Majeure mondiale ontwikkelingen, even weggedrukt naar de achtergrond, komen weer haarscherp in beeld. Bedrijven en scholen, televisie en kranten, alles hervindt het normale ritme. Zo ook de vaderlandse politiek.

De Tweede Kamer buigt zich meteen na het reces over de geplande bezuinigingen op de gefinancierde rechtshulp. In dit nummer vertelt een aantal advocaten wat voor hen – en voor kwetsbare groepen in de samenleving – de gevolgen zijn als hun omzet halveert. Dat liegt er niet om.

Als u dit nummer onder ogen krijgt, is het Kamerdebat (waarschijnlijk) net achter de rug. Voor de actuele stand van zaken verwijs ik u graag naar onze website advocatenblad.nl, waar doorlopend het laatste nieuws voor en over de advocatuur te vinden is.

Als nieuwkomer in de wereld van de advocatuur was ik de afgelopen maanden getuige van het groeiende verzet tegen de voorstellen van de commissie-Wolfsen. Op dit moment van schrijven, is het nog te vroeg om te oordelen in hoeverre dat verzet effectief is gebleken. Opvallend was in elk geval hoezeer de gelederen zich sloten en hoe eensgezind het signaal richting politiek is geweest. Daarmee heeft de sector – of toch een groot deel daarvan – laten zien in staat te zijn gezamenlijk op te trekken en een eensluidende boodschap uit te dragen. Dat is pure winst, die ook in toekomstige politieke discussies kan worden verzilverd. Samen ben je sterker. Reken maar dat er dit najaar in de begrotingsdebatten nog het nodige te doen is over de advocatuur. Niet alleen de politiek kijkt vooruit naar 2017. U doet dat ongetwijfeld zelf ook. De themaspecial *Carrière en Opleiding* kan u daarbij van dienst zijn. Het advocatenvak is – zoals menig ander beroep – aan veranderingen onderhevig. Het is goed om stil te staan bij uw eigen loopbaan en die van de mensen om u heen. Stelt u zich vooral de vraag of er (extra) training en opleiding nodig zijn. Of je een millennial bent of van een andere generatie, niemand kan het zich permitteren te stoppen met leren. 'Skills' van gisteren kunnen morgen verouderd zijn. Ik hoop dat onze themaspecial de nodige inspiratie biedt.

Dat geldt evenzeer voor de andere verhalen en rubrieken in dit nummer. Veel mensen vertellen hun verhaal. Advocaten uit alle delen van het land en daarbuiten, werkzaam in verschillende rechtsgebieden. Maar ook de nieuwe Kinderombudsvrouw. Eén ding hebben ze met elkaar gemeen: bevlogenheid en passie voor hun werk. Een mooiere inspiratiebron zo net na de vakantie is nauwelijks denkbaar.

DEZE EDITIE

Bezuinigingen op
rechtsbijstand
**'Ik weet niet of
we dit nog lang
trekken'**

Reportage
**Asieladvocaat op
de digitale snelweg**

THEMA CARRIÈRE EN OPLEIDING

- 30** Stapje voor stapje
naar de top
- 32** Nieuwe tijden vragen om
een andere aanpak
- 34** Dit wil de millennial
- 38** Van jiu-jitsu-jurist tot
allround adviseur:
het diverse nieuwe leren

CANON

- 43** Redder van 's lands
financiën

JURIDISCHE ANALYSE

- 30** Vormering: de
power-up voor koop

WETGEVING

- 51** Ondertussen op het
Binnenhof

JURIDISCHE OPINIE

- 54** Jeugdige op bureau:
houd het kindvriendelijk

EVEN OPFRISSEN

- 57** De invulling van witwassen

VAN DE NOVA

- 89** Ordeberichten
- 98** Transfers
- 104** Van de tuchtrechter
- 106** Ten slotte: column
algemeen deken
Bart van Tongeren

VOORAF

- 3** Redactioneel, Colofon

INTERACTIE

- 6** Het Dilemma, Tweets,
Ingezonden Brief

ACTUEEL

- 7** Citaat, Cijfers,
Column Matthijs Kaaks
- 11** Ter Zitting, Agenda
- 17** Gezien
- 19** In Beeld
- 21** Lawyers for lawyers
- 22** Frisse Neus: Jelle Klaas

Interview Vrouw met een missie

59

Kronieken
**Burgerlijk Procesrecht
Aansprakelijkheidsrecht**

*“Een modern
insolventierecht vergt
praktische oplossingen
voor concrete
problemen”*

Mr. Emile Schmieman

Wetgevingsjurist, Ministerie van Veiligheid

en Justitie en docent Onderzoekcentrum

Onderneming en Recht, Radboud Universiteit

Verder denken over insolventierecht

Emile Schmieman verzorgt voor het CPO de cursus ‘De Wet continuïteit ondernemingen I verklaard (Pre-pack)’. In deze cursus komen onder meer aan de orde: de toelatingseisen voor een pre-pack, de voorwaarden die aan een doorstart kunnen worden gesteld en het voorkomen van misbruik. Daarnaast wordt inzicht geboden in welke keuzes om welke redenen zijn gemaakt. Na de cursus bent u vertrouwd met de structuur van de aankomende wettelijke regeling en bent u zich bewust van de punten waar u specifiek op moet letten wanneer u te maken krijgt met een pre-packed faillissement.

U kunt zich ook aanmelden voor onder meer de cursussen:

- «JOR» Actueel Insolventie, financiering en zekerheden
- Actualiteiten Insolventierecht
- Insolventierecht verdiept

Kijk voor meer informatie en ons volledige cursusaanbod insolventierecht op www.cpo.nl. Voor scherpe denkers.

Verder denken • Scherper zijn

Centrum voor Postacademisch Juridisch Onderwijs

HET DILEMMA

De waarheidsplicht en de substantiëringsplicht uit het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) kunnen op gespannen voet staan met gedragsregel 12 over het inbrengen van confraternele correspondentie en mededelingen. Wat is een goede oplossing? Drie advocaten vertellen.

DOOR / NATHALIE GLOUDEMANS-VOOGD

Elout Korevaar, advocaat bij
Hoeberechts Advocaten in Weert

Zet erbij: dit is confraterneel

‘Een collega citeerde mij selectief. Ter zitting werd ik gedwongen mijn hele e-mail voor te lezen en betwistte zij dat het er zo stond. Zij had het laatste woord. Tegen deze advocate heb ik een tuchtklacht ingediend.

Ik vind dat parafraseren van standpunten uit confraternele correspondentie moet kunnen in het kader van artikel 21 Rv.

Bovendien: iedereen stuurt zijn mails in bcc naar zijn cliënt, dus wat is nou confraterneel? Bij schikkingsonderhandelingen zet ik het er soms wel expliciet bij: “Dit is de reden dat we niet gaan schikken en dat is confraterneel.”

Hermine ten Haaft, advocaat bij
Van Doorne N.V. in Amsterdam

Scheid standpunt en schikking

‘Advocaten nemen stellingen in en voeren verweren in confraternele correspondentie. Die brieven of mails niet toelaten in een geding is niet alleen onpraktisch, het past ook niet bij het huidige procesrecht, waarin substantiërings- en waarheidsplichten de norm zijn.

Daarom vind ik dat gedragsregel 12 geschrapt mag worden.

Gedragsregel 13 over schikkingsonderhandelingen moet wel in stand blijven. Advocaten zouden hun correspondentie zo kunnen inrichten dat zij schikkingsonderhandelingen en standpunten zo veel mogelijk scheiden, in twee aparte brieven. Natuurlijk kan er dan een grijs gebied zijn, maar dan is er de deken die advies kan geven. Dat leidt ook nu in veel gevallen tot een oplossing.’

Aldert van der Bent, advocaat bij
Wybenga Advocaten in Rotterdam

Stem het vooraf af

‘Ik schreef in een e-mail: “Daar kan ik niet op ingaan.”

Dat citeerde een andere advocaat, terwijl dat nou juist niet mag. Zijn argument: ik heb het nodig voor mijn substantiëringsplicht. Eigenlijk bestaat dat spanningsveld alleen als het om iets anders dan juridische stellingen of de feiten van de zaak gaat. Een verweer dat de wederpartij voert, neem ik gewoon op in een dagvaarding. Mocht je een andere advocaat willen citeren, moet je dat gewoon even vooraf afstemmen, zoals de regel ook luidt. Dikke kans dat je het eens wordt. En anders kun je altijd nog naar bevind van zaken handelen.’

@ADVOCATENBLAD

‘Druk zijn is totaal niet cool, een maatstaf voor niks.’ Fantástisch interview door @ejbolsius in 't @Advocatenblad!
@NiekvandePasch

Leuk! Stagiaire Bibi uit ons Cohort 4 in @Advocatenblad ivm het project Advocaat voor de klas. Go Bibi!
@VanRappard

collega's @NautaDutilh in bijzondere lijst @Advocatenblad Volledig terecht @HaraldND & Boudewijn!
#NekUitstekenLoont
@Alexzander

INGEZONDEN BRIEF

In *Advocatenblad* nummer 3 schrijft Matthijs Kaaks over mijn stelling in *Buitenhof* dat recht moet worden toegepast op grond van juridische vaardigheden en dat de achtergrond van de rechter daarbij geen rol mag spelen. Volgens hem meen ik dat de rechter in zijn interpretatie van het recht geheel vrij zou zijn van zijn levensbeschouwing. Dat heb ik niet gezegd. Ik heb aangegeven dat selectie van rechters op grond van hun achtergrond of levensovertuiging niet juist is. Dat betekent namelijk voorsorteren op de rechterlijke beslissing. Het wekt ten onrechte de indruk dat de wél geselecteerde rechters niet meer terughoudend hoeven te zijn in het laten doorklinken van hun persoonlijke overtuigingen. De rechterlijke macht is geen afspiegeling van de maatschappij. Maar de rechter moet wel in zijn oordeel meewegen wat in de maatschappij leeft. Kaaks slaat in zijn column artikel 3:12 BW over, dat expliciet aangeeft dat de rechter bij de bepaling van wat redelijk en billijk is, rekening moet houden met algemeen erkende rechtsbeginselen en in Nederland levende rechtsovertuigingen en maatschappelijke opvattingen. Alleen al daarom moet de rechter zijn eigen persoonlijke overtuigingen relativeren.

prof. mr. Ferdinand B.J. Grapperhaus,
advocaat te Amsterdam

CIJFERS

308

In de periode 2008 tot en met 2013 hebben **308 delinquente jongeren** een gedragsbeïnvloedende maatregel (GBM) opgelegd gekregen. Van de GBM wordt veel minder gebruikgemaakt dan bij invoering was verwacht.

Bron: *De oplegging en uitvoering van de gedragsbeïnvloedende maatregel voor delinquente jongeren*, 2016 Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

CITAAT

‘Ik ga hier (...) niet als een excuus-truus in een toga aan een poppenkast meedoen zodat iedereen achteraf kan zeggen: *meneer heeft een eerlijk proces gehad.*’

Strafpleiter Marielle van Essen wordt woest als ze wordt gedwarsboomd door onderzoeksrechters en het Openbaar Ministerie (*Panorama*, 10 augustus 2016).

COLUMN

DOOR / MATTHIJS KAAKS

NORMOVERDRAGEND CONTACT

Wie bang is voor de deken kan sinds kort bij de Haagse oud-deken Bas Martens een cursus volgen getiteld *‘Is uw kantoor dekenproof?’* De tijd dat een deken een vriendelijke confrère was – soms een collega – die zijn *bonhomie* met enige tegenzin kon vervangen door amicale vermaning, ligt ver achter ons. De deken is een toezichthouder die sinds 2013 jaarlijks tien procent van de kantoren in zijn territorium afstruint als een strenge ouderling op huisbezoek. En we komen allemaal een keertje aan de beurt. Voor deze bezoeken is door de orde een kloeke checklist opgesteld waarop de deken kan aanvinken welke onvolkomenheden hij allemaal aantreft. Zo staat bijvoorbeeld in de rubriek kantoororganisatie: *‘1.5 De advocaat stelt in overleg met de cliënt het probleem vast en geeft een analyse.’*

Hier zal de deken u indringend aankijken. Er zullen vast advocaten zijn die geen probleem vaststellen en evenmin een analyse geven. Die krijgen in dat geval een minnetje. Maar hoe weet de deken dat, zult u zich afvragen. De deken mag daartoe in uw dossiers neuzen. En als hij daar geen probleem vindt en evenmin een analyse, dan is het foute boel. Bas Martens kan ons hierop voorbereiden en uiteraard krijgen we daar punten voor. Wie de deken-nieuwe stijl wil leren kennen, leze ook eens het Jaarplan

2016 van het landelijk dekenberaad. Mij viel onmiddellijk deze fraaie volzin op: *‘De dekens beogen door middel van het op meer structurele basis inzetten van communicatie de spontane naleving van wet- en regelgeving te bevorderen.’*

De dekens noemen dat zelf ook wel *‘handhavingscommunicatie’*. Advocaten moet zo meer normbesef worden bijgebracht. Afgedwongen spontaniteit is een oxymoron dat de worsteling tussen het nieuwe en oude dekenaat blootlegt.

Wie niet al te ontvankelijk is voor bevordering van de spontane naleving, komt in aanmerking voor *‘normoverdragend contact’*. Dat is geen besmettelijke handeling, maar verhullend jargon van de toezichthouder; een waarschuwing dus. Bas Martens kan u daar nog veel meer over vertellen.

U kunt zijn cursus vinden op www.advius.nu.

In dezelfde maand dat deze cursus werd gelanceerd, trad in de Verenigde Staten de eerste robotadvocaat in dienst. Hij heet Ross en is in mei 2016 begonnen bij Baker & Hostetler. Ross helpt zijn collega-advocaten *‘to move faster, learn faster, and continually improve’*, aldus het kantoor. Dat biedt mooie perspectieven. Ik heb de orde inmiddels aangeschreven en verzocht de kantoorbezoeken per 1 januari 2017 over te laten aan Ross 2.0. Hij zal met de uniforme checklist prima uit de voeten kunnen. Dan kunnen onze dekens weer advocaat worden.

BEZUINIGINGEN OP RECHTSBIJSTAND

‘IK WEET NIET OF WE
DIT NOG LANG TREKKEN’

DOOR / SABINE DROOGLEEVER FORTUYN & FRANCISCA MEBIUS
BEELD / RONALD BROKKE

Advocaten waarschuwen voor de desastreuze gevolgen van de kabinetsplannen om te bezuinigen op gefinancierde rechtshulp. Hun grootste bezwaren? Als de 900-puntengrens en de traject-toevoeging worden ingevoerd, zullen specialisten zich op betalende cliënten moeten gaan richten. Maar willen en kunnen ze dat wel? ‘We hopen dat Den Haag tot bezinning komt. Er moet iets gebeuren.’

‘IK WIL
MENSEN HELPEN’

BARBALIQUE PETERS (48)

Kantoor

Advocatenkantoor
B.G.M.C. Peters
Strafrechtadvocaat
te Amsterdam

Sinds

2004

Rechtsgebied

Strafrecht

‘H et ministerie en de commissie-Wolfsen kijken met een ambtenarenblik naar de sociale advocatuur. Dit plan is niet alleen ondoordacht betreffende de kostenbesparing, maar druist ook in tegen de gedragsregels. Vandaar dat ik een e-mail heb gestuurd aan de Tweede Kamer die is doorgestuurd naar de minister. Ik ben sociaal advocaat in hart en nieren. Als ik meer betalende cliënten zou willen, moet ik op een heel andere manier gaan ondernemen. Dit is nooit mijn ambitie geweest. De eis dat elke advocaat voor 25 procent commercieel werk doet, kun je als sociaal advocaat niet waarmaken, onder meer omdat je gebonden bent aan gedragsregel 24. Je moet cliënten wijzen op de mogelijkheden van gefinancierde rechtshulp. Als je eenmaal bent toegevoegd, mag je niet meer op betalende basis rechtsbijstand verlenen. Daarnaast levert de 900-puntengrens helemaal geen bezuiniging op, zoals het

ministerie voor ogen heeft. Als ik aan mijn puntentaks zit, moet ik al mijn cliënten naar een andere advocaat sturen die zich weer moet inlezen enzovoort. Ander probleem is dat artikel 24 lid 4 Wet op de rechtsbijstand (Wrb) bepaalt dat ik het werk niet mag neerleggen enkel omdat de Raad voor Rechtsbijstand niet meer betaalt. Momenteel kan ik redelijk kostendekkend werken, maar moet al wel bijspekken. Cliënten met psychische problemen bijvoorbeeld vergen meer tijd door extra contact met instellingen enzovoort. Al die extra uren werk ik pro Bono. Ik wil graag als sociaal advocaat blijven werken. Niet vanwege het ondernemerschap. Ik wil mensen helpen en hier moet een redelijke beloning tegenover staan met evenredige administratieve last. Een maximum van 2000 punten per jaar is een redelijk plafond. Ik wil graag een advocaatstagiaire aannemen, maar met deze plannen in het vooruitzicht is het risico te groot. Of ik al een reactie van het ministerie heb gehad? Nee, helaas. Er moet waarschijnlijk een nog duidelijker geluid vanuit de advocatuur komen om dit ondoordachte plan tegen te houden.’

Met de kosten die ik maak, is het niet meer rendabel om asielzaken te blijven doen als de bezuinigingen worden doorgevoerd. Wolfsen heeft gezegd dat je met 900 punten (ca. 95.000 euro, *red.*) op jaarbasis nog steeds een dik belegde boterham kunt verdienen. Maar hij haalt omzet en winst door elkaar. De digitalisering van de rechtspraak vraagt dat je in automatisering investeert. Daarbij maak ik kosten voor huisvesting, het secretariaat, opleiding. Als de plannen er toch doorheen komen, moeten we het secretariaat ontslaan. Ook wordt het dan wel heel onaantrekkelijk om complexe zaken te behandelen. Dat is nu al een probleem, laat staan als er straks extra wordt bezuinigd. De asielzoeker wordt hier de dupe van. Vluchtelingen kunnen een advocaat doorgaans niet betalen. Als ik me op betalende cliënten moet richten, zou ik dat buiten het asielrecht moeten doen. Maar ik houd me nu al tien jaar

TREES PHILIPSEN (57)

Kantoor
Zumpolle Advocaten
te Utrecht
Sinds
1995
Rechtsgebied
Personen- en
familierecht,
scheidingsmediation

De plannen voor de trajecttoevoeging hebben desastreuze gevolgen. De commissie-Wolfsen stelt voor het traject voor echtscheidingen op toevoegingsbasis uit te breiden. Bij de Raad voor Rechtsbijstand kun je nu voor een echtscheiding tien punten declareren. Als partijen in beroep gaan, mag je een nieuwe toevoeging aanvragen, voor zeven punten. Dit is al geen vetpot; met een gewone echtscheidingszaak ben je al gauw vijftien uur bezig, met een beetje pech twintig uur. Straks vallen alle procedures die binnen twee jaar uit een scheidingsprocedure voortvloeien, denk aan een beroepsprocedure of een wijziging van de alimentatie, onder één en dezelfde toevoeging. Als dit plan er doorheen komt, moet je als personen- en familierechtadvocaat twee jaar

‘ASIELZAKEN NIET MEER RENDABEL’

voor negentig procent bezig met asielzaken. Dat is nodig, want het asiel- en vreemdelingenrecht is een superspecialisme. Dat vraagt dat je daar veel tijd in stopt, anders raak je hopeloos achter op de ontwikkelingen.

Bovendien dreigt er een groot tekort aan asieladvocaten als je jaarlijks maximaal 900 punten mag declareren. Advocaten werken nu eenmaal liever niet gratis. De aanmeldcentra van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) hebben vorig jaar nog gevraagd of advocaten extra ingeroosterd konden worden vanwege de stroom aan vluchtelingen. Bezuinigingen leiden tot langere wachttijden, boven op de vertragingen in de asielprocedures die er nu al zijn. Het ministerie moet de volgende keuze maken: of we zorgen voor een asielprocedure die goed loopt met goede rechtsbijstand voor vluchtelingen, of we zeggen alle Europese en internationale verdragen op en we houden ons niet meer aan de Europese regelgeving.’

CHI-LIONG CHEN (38)

Kantoor
Collet Advocaten
Alkmaar
Sinds
2006
Rechtsgebied
Vreemdelingen-
recht, waaronder
arbeidsmigratie,
en arbeidsrecht

‘TWEE JAAR WACHTEN MET DECLAREREN’

wachten voordat je een toevoegingszaak mag declareren. Daarbij loop je het risico dat je allerlei vervolprocedures voor hetzelfde geld moet doen. De helft van mijn zaken doe ik op toevoegingsbasis. Ik ga deze zaken niet meer doen als de wet wordt aangenomen. En ik denk dat ik niet de enige ben. Gespecialiseerde personen- en familierechtadvocaten zullen zich al snel alleen maar op betalende klanten gaan richten. Die uitstroom van specialisten komt de kwaliteit van het rechtsgebied niet ten goede, met alle gevolgen van dien. Want de specialisten weten hoe je met delicate conflicten om moet gaan, hoe je moet de-escaleren. Om de kwaliteit van het familierecht te bevorderen, zou de regering de beloning van advocaten moeten verbeteren, niet verslechteren. De vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS) heeft dit aangekaart, maar het valt me op dat er verder heel weinig aandacht voor is.’

‘ACHT PUNTEN VOOR 24 UUR WERK’

DENIS DE PLOEG (54)

Kantoor

Advokatenkollektief
OOST te Amsterdam

Sinds

1994 (het kantoor
bestaat sinds 1979)

Rechtsgebied

Arbeidsrecht,
ambtenarenrecht,
medezeggenschaps-
recht, sociaal zeker-
heidsrecht en WSNP

‘De 900-puntengrens is bij ons niet zo relevant. Ons probleem is van een heel andere orde. In de loop der tijd zijn er veel bezuinigingen doorgevoerd, waar de 900-puntengrens er ook weer een van is. Verder is het tarief per punt omlaag gegaan en daarmee de forfaitaire vergoeding. Ook zijn de lichte zaken er voor ons uitgefilterd. De overheid vindt dat de klant lichte problemen zelf moet kunnen oplossen en heeft meer werkzaamheden onder het bereik van één toevoeging gebracht. Dit maakt dat de zware zaken overblijven. Deze kosten veel tijd en hier krijgen we veel te weinig punten voor. We hebben in 2015 gemiddeld circa 600 punten per advocaat uitbetaald gekregen. En dat terwijl bijna negentig procent van onze zaken op toevoegingsbasis zijn. Laatst had ik een arbeidszaak waar ik acht punten voor heb gekregen,

terwijl ik er ruim vierentwintig uur mee bezig ben geweest. De continue wijziging van regelingen maakt ook dat zaken ingewikkelder worden en de hoeveelheid werk stijgt. Ik weet niet of we dit nog lang trekken. Je kunt blijven snijden in de kosten, maar op een gegeven moment houdt het op. Ook voor de rechtzoekenden houd ik mijn hart vast. Ik hoor nu al veel van cliënten dat ze de eigen bijdrage niet kunnen betalen. De overheid wil dat de eigen bijdrage mensen aan het denken zet of ze echt rechtsbijstand nodig hebben, maar mensen met grote problemen, zoals daklozen, hebben die keuze niet. We leven in een rijk land en de toegang tot het recht is een groot goed. Je kunt je niet voorstellen dat hierop bezuinigd wordt. We hopen dat Den Haag tot bezinning komt. Er moet iets gebeuren.’

Op het moment van het ter perse gaan van dit *Advocatenblad* staat er op 8 september een debat in de Tweede Kamer over de geplande bezuinigingen op het programma. Het laatste nieuws is te volgen op advocatenblad.nl.

advertentie

KANSRIJKE ZAAK KOSTEN EEN STRUIKELBLOK?

Liesker Procesfinanciering draagt de proceskosten, van lopende en nieuwe procedures. Wij krijgen alleen (terug)betaald als er ook een opbrengst is.

Uw cliënt procedeert daardoor financieel risicoloos, terwijl u verzekerd bent van betaling van uw factuur.

Liesker Procesfinanciering is marktleider in Nederland, met een bewezen uitstekend track record.

Ceresstraat 4, 4811 CC Breda

T +31 (0)76 530 36 00

F +31 (0)76 530 36 09

E info@liesker.com

liesker.com

New Resolution

Onderhandelen & Leiderschap voor advocaten

Kleinschalige intensieve trainingen
Voor partners en medewerkers
Direct toepasbaar, academisch materiaal
Ruime ervaring in de advocatuur

Onderhandelen I	8 sept 2016, 5 en 12 jan 2017 6 PO
Onderhandelen II	22 sept 2016, 19 en 26 jan 2017 6 PO
Onderhandelen III	10 en 24 nov 2016 12 PO
Women Leaders	15, 17 en 18 nov 2016 15 PO
Non verbaal onderhandelen	9 sept, 16 dec 2016, 3 feb 2017 3 PO

Elodie van Sytzama | elodie@newresolution.nl | 06 21221339

TER ZITTING

KEELPASTILLES

DOOR / LARS KUIPERS

Iedere Nederlander wordt geacht de wet te kennen – dat zinnetje ligt juristen in de mond bestorven. Maar zo eenvoudig is het niet.

Neem de Golden Throat Lozenges die mevrouw L. in december 2014 bij zich had toen ze terugkwam uit China. Drie zakjes keelpastilles, twee euro in de supermarkt, voorgeschreven door haar moeder die dokter is. Maar er zit dat ene foute ingrediënt in: shi hu, *dendrobium nobile* voor de botanici, een beschermd orchideetje. En dus kreeg mevrouw L. een strafbeschikking van driehonderd euro van de douane op Schiphol.

Daartegen ging ze in verzet. Ze wil af van die veroordeling; voor haar werk als wetenschapper moet ze veel reizen en ze is als de dood voor een eventuele aantekening op een strafblad. 'Je moet op weg naar Amerika toch elke keer naar waarheid die groene kaart invullen,' zegt haar advocaat.

Is het invoeren van een paar zakjes van die keelpastilles wel zo verboden als de douane en het OM beweren? De advocaat vindt van niet. Want hoe kon mevrouw L. weten dat ze verboden zijn als ze in China overal vrij en zonder doktersrecept te koop zijn en als er op internet nergens staat dat het een verboden product is?

Bovendien, betoogt de advocaat, zijn er zowel in de EU-regelgeving als in de Flora- en faunawet uitzonderingsbepalingen te vinden, die juist voor *dendrobium nobile* en juist in deze zaak van toepassing zijn. De Europese regels bieden een muizengaatje voor gekweekte orchideeën en niet-bloeiende planten. De regels, zegt de advocaat, zijn geschreven voor planten die uit de natuur zijn gehaald, en niet voor een miniem beetje extract in een snoepje voor de keel. Zo'n inhoudelijk verweer is even omschakelen voor de rechter, die tot dan toe de ene zaak na de andere in een kwartiertje heeft afgehandeld. 'U hebt nogal wat overhoopgegooid,' zegt hij tegen de advocaat. 'En daarom doe ik nu nog geen uitspraak. Ik moet er even induiken.'

Aan het eind van de dag komt hij met zijn vonnis: schuldig zonder oplegging van straf. Mevrouw L. heeft wel onderzoek gedaan, maar dat was niet grondig genoeg. En de uitzonderingen? Die gelden alleen voor orchideeën waaraan je makkelijk kunt zien dat ze gekweekt zijn. En daarmee niet voor snoepjes.

👉 *Meer weten? Lees een langere versie van dit rechtbankverslag op advocatenblad.nl.*

AGENDA

JUST PEACE FESTIVAL: VREDE EN RECHT

Een mix van debat, podiumkunst, museale activiteiten, sport en muziek, waarbij het thema Vrede & Recht centraal staat. Met ruim veertig activiteiten wordt vijf dagen lang de Internationale VN Dag van de Vrede gevierd. Geïnteresseerden kunnen deelnemen aan een vredesloop, debatten, er zijn muziektredens en de World Press Photo tentoonstelling is te bezoeken. Het Just Peace Festival is een initiatief van Stichting The Hague United for Peace & Justice in samenwerking met diverse instellingen en de gemeente Den Haag.

Datum: 21 tot en met 25 september.

Ga naar justpeacethehague.com/nl/ voor meer informatie.

10^E GRONINGS LETSELSCHADECONGRES

'Schadebegroting in letselschadezaken', dat is het thema van het 10e Gronings Letselschadecongres. Wetenschappers, advocaten en een rechter zullen het thema schadebegroting in brede zin bespreken. Strategisch-juridische, rekentechnische en fiscale aspecten van schadebegroting komen onder meer aan de orde.

Datum: 3 oktober 2016, 10.30 tot 16.15 uur.

Plaats: Groningen, Academiegebouw RUG.

Ga naar rug.nl/rechten/letselschadecongres voor meer informatie en inschrijving.

WERKEN ANNO NU: FLEXIBEL OF ONZEKER?

Werken is niet meer gebonden aan een locatie of een tijd. Tegelijkertijd betekent het toenemende ongelijkheid en bestaansonzekerheid en steeds minder bescherming.

Mondiaal FNV organiseert samen met platform De Balie een programmaserie over onzeker werk in al zijn verschijningsvormen. Het eerste programma van de serie 'Werken anno nu: flexibel of onzeker' brengt de trends en uitdagingen van de mondiale economie en arbeidsmarkt in kaart.

Datum: 25 oktober, 20.00 uur.

Plaats: Kleine-Gartmanplantsoen 10, Amsterdam.

Ga naar debalie.nl/agenda voor meer informatie.

Henrike Schurink-Smit

Studie

- 2007: Bachelor Nederlands recht,
Universiteit Maastricht
2010: Master Nederlands recht,
Vrije Universiteit Amsterdam

Loopbaan

- 2008-2009: UNHCR (ICMC), Amman, Jordanië.
Junior hervestigingsconsultant
2010-heden: advocaat op het gebied van
vreemdelingen-, asiel-, en personen-
en familierecht bij van Schie advocaten

Vrijwilligerswerk o.a.

- 2012-heden: secretaris en juridisch adviseur bij
de Stichting Wereldvrouwenhuis
Mariam van Nijmegen
2011-heden: hoofdredacteur Gelders Balie Bulletin

ASIELADVOCaat OP DE DIGITALE SNELWEG

DOOR / SABINE DROOGLEEVER FORTUYN
BEELD / RONALD BROKKE

Alle advocaten procederen naar verwachting in 2019 digitaal. Vreemdelingenrechtadvocaat Henrike Schurink loopt voorop en dient haar asiel- en bewaringszaken nu al digitaal in bij de rechtbank. Hoe bevalt de nieuwe werkwijze? En tegen welke *hiccups* loopt ze aan? Het *Advocatenblad* liep een dag mee in Schurinks asielpraktijk.

In haar Fiat Panda rijdt de Nijmeegse vreemdelingenrechtadvocaat Henrike Schurink (33) het terrein van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) op. Tussen de Doetinchemse weilanden, omzoomd met bossen, staat de voormalige jeugdgevangenis De Kruisberg. Sinds juni 2014 worden hier asielzoekers opgevangen, op dit moment rond de driehonderdvijftig. Daarbij gebruikt de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) een deel van het gebouw om vluchtelingen te horen.

Het is een zonnige ochtend. Schurink, bloemetjesjurk, goudkleurige pumps en een vuurrode tas, heeft vandaag gesprekken met vluchtelingen in een asielprocedure. Ze zal gespreksverslagen van de IND met de asielzoekers doornemen.

Als eerste advocaat deed Schurink (van Schie advocaten, Nijmegen) dit jaar bij de Arnhemse rechtbank een digitale asielzitting. 'De rechters zaten achter grote schermen in de rechtszaal. Ik heb nog geen laptop, tablet of iPad van kantoor, dus had gewoon mijn papieren dossier bij me. Fotografen stonden klaar om

een mooi plaatje te schieten van deze eerste digitale zitting. Ze keken heel teleurgesteld toen ik de stapel papier uit mijn tas haalde.'

Ondanks dat papier voor Schurink nog niet weg te denken valt uit de zittingszaal, is ze groot voorstander van digitaal procederen. Ze vindt het efficiënt, het geeft haar minder administratieve rompslomp. 'Met één druk op de knop heb je een zaak ingediend bij de rechtbank.'

OORLOG

Om tien uur heeft Henrike Schurink een gesprek met een Palestijnse man uit Syrië.

'De oorlog,' antwoordt de Palestijn, gevraagd naar de reden dat hij van Syrië naar Nederland is gekomen. 'Als Palestijn ben je doelwit van alle betrokken partijen. We zijn niet voor het regime, maar ook niet voor de gewapende oppositie. En als je niet voor een van de groeperingen bent, ben je er tegen.' De man vertelt dat hij risico liep te worden opgepakt voor de reservistendienst van het regime. Ook voelde hij zich onveilig, hij vreesde te worden geraakt tijdens beschietingen.

Samen met een van zijn drie zoontjes vluchtte hij naar Nederland. Als hij een asielvergunning krijgt, wil hij zijn gezin, vrouw en zijn andere twee zoontjes, herenigen. 'Ik wil een toekomst opbouwen, een waardig leven voor mijn gezin.' Teruggaan naar Syrië is absoluut geen optie, zegt de man. 'Dat is een dodelijke actie. Het regime zal me straffen.' Schurink noteert hier en daar een kleine wijziging bij het verslag van de IND, vervolgens legt ze de man de verschillende scenario's van de verdere procedure uit.

De eerste drie gesprekken op de Doetinchemse IND-locatie zitten er om twaalf uur op. In een speciale kamer ingericht door de Raad voor Rechtsbijstand, werkt Schurink de wijzigingen op de gespreksverslagen uit. Ze stuurt ze direct per fax naar de IND. Zo kan deze informatie worden meegewogen als de IND een beslissing neemt over de asielaanvragen. 'Ik heb nog nooit een Syriër bijgestaan van wie de asielvergunning werd afgewezen,' vertelt Schurink even later, op de A59 richting Den Bosch. Daar is het laatste gesprek van vandaag. 'Syriërs zijn vaak goed ►

gedocumenteerd. En zodra een Syriër zich kan legitimeren, zit ie eigenlijk al goed.' Ze opent een zakje met twee boterhammen, haar lunch voor vandaag.

Schurink vertelt dat er in de praktijk nog het een en ander te verbeteren valt aan het

digitaal procederen. 'Elke keer dat er iets is veranderd in een zaak, stuurt de recht-

bank een mail met: "Er is een nieuw document". Om te weten wat erin staat, moet je inloggen bij het webportaal van de Rechtspraak. Soms is het heel belangrijk en soms helemaal niet. Je moet dus continu je mail in de gaten houden. Dat is onhandig. De rechtbank zou ook een mail kunnen sturen met een omschrijving van hetgeen er veranderd is zoals: "Er is een zittingsdatum ingediend" of "Er is een verweerschrift ingediend".

Eenmaal ingelogd in het systeem van de Rechtspraak, moet een advocaat wel actief blijven, anders logt het systeem na twintig minuten automatisch uit. Zo kan het zijn dat een advocaat

die ter zitting gauw iets wil nagaan in het dossier een paar minuten moet wachten omdat hij eerst opnieuw moet inloggen. Ad rem reageren is er dan niet bij.

Daarbij beschikken niet alle advocaten over een laptop of iPad, vult

Schurink aan.

'Rechtsbijstandvergoedingen gaan achteruit, tegelijkertijd moet je, om

je staande te houden, steeds meer investeren in techniek. Als je bij een klein kantoor werkt, is het logisch dat niet automatisch iedere advocaat een laptop van kantoor krijgt. Maar om digitaal te kunnen procederen, heb je die wel nodig.'

WACHTEN

Aangekomen bij de parkeerplaats vlak bij de IND-locatie in Den Bosch loopt Henrike Schurink met snelle passen over het plein waaraan onder meer BANNING Advocaten en de Bossche rechtbank gelegen zijn. Binnen in de spreekkamer begint het wachten. Het gesprek, dat om twee

uur zou beginnen, wordt uitgesteld omdat er geen tolk beschikbaar is. Om drie uur kan het gesprek met het echtpaar en hun 14-jarige dochter eindelijk beginnen. Er is ook een dochter van anderhalf jaar bij. Het gezin, afkomstig uit Syrië, is in 2012 naar Libanon gevlucht. Daar heeft het nog drie jaar gewoond voordat het naar Nederland vluchtte. De moeder vertelt dat ze een van haar kinderen, een jongetje van vier maanden, in Libanon heeft verloren. Hij was ziek, moest naar het ziekenhuis, maar zij en haar man konden daar niet komen vanwege heftige beschietingen op straat. Ze huilt er niet om terwijl ze erover praat. Gelaten ondergaat ze de afhandeling van het gespreksverslag. Schurink licht het gezin in over het gesprek dat ze de volgende dag met de IND zullen hebben en over het verdere verloop.

Rond halfzes komt Henrike Schurink terug op kantoor in Nijmegen. Ze schopt haar pumps uit en loopt op blote voeten door de kamer. Naast haar computer staat een kaart met de tekst: *'As long as there's chocolate, there's hope'*. Schurink ruimt wat op en checkt de mail, waaronder enkele berichten van de rechtbank in digitale procedures. Om die te lezen, logt ze in met haar advocatenpas. Ze werkt vervolgens de laatste wijzigingen bij het gespreksverslag van het Syrische gezin uit en zet ze op de fax naar de IND.

Om kwart voor zeven trekt ze de deur van haar kantoor achter zich dicht. Op weg naar de gastouder om haar dochttertjes (2,5 en 1,5 jaar) op te halen. ■

De IND laat de volgende dag weten dat de zaak van de Palestijnse man uit Syrië wordt behandeld in de verlengde procedure, zijn zaak wordt onderzocht of er was onvoldoende tijd om een beslissing te nemen. Het Syrische gezin dat een gesprek in Den Bosch had, krijgt een paar dagen later een positieve beslissing; de IND verleent hen een vergunning.

'As long as there's chocolate, there's hope'

Digitaal procederen

Deze zomer stemde de Eerste Kamer in met verplicht digitaal procederen voor professionals en een nieuw procesrecht (KEI). In 2019 is het volgens het nieuwe procesrecht voor alle advocaten verplicht. De invoering van de digitalisering vindt gefaseerd plaats. Er gaat steeds een pilot van minimaal vijf maanden bij een of twee gerechten aanvooraf.

Het systeem voor de digitalisering van de rechtspraak voldoet nog niet op alle fronten, volgens de Nederlandse orde van advocaten (NOvA). Dat schreef de NOvA in een brief van 13 mei aan de Eerste Kamer. Later lichtte de NOvA de bezwaren mondeling aan het *Advocatenblad* toe. De uploadlimiet van 10 MB geeft te weinig ruimte voor het uploaden van foto's. Een ander probleem is het ontbreken van een goede en veilige wifi-verbinding in rechtbanken. Daarbij maakt de NOvA zich er zorgen over dat advocaten die hebben geïnvesteerd in het aansluitpunt nu nog werken met een halffabricaat dat minder mogelijkheden biedt dan het webportaal. Ook is er geen op schrift gestelde noodprocedure voor storingen aan het systeem. Bovendien is er nog geen plan voor het opvangen van het verwachte capaciteitsverlies van tien procent bij de Rechtspraak na de uitrol van KEI. Minister Ard van der Steur (Veiligheid en Justitie, VVD) beloofde tijdens het debat in de Eerste Kamer op 5 juli dat hij voorafgaand aan de gefaseerde uitrol van KEI bij de Raad voor de rechtspraak zal nagaan of de ketenpartners vertrouwen hebben in het goede verloop. Zo niet, zal hij de situatie nader onderzoeken.

🔗 Kijk voor meer informatie over de tijdlijn van KEI op: rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/modernisering-rechtspraak.

ONS VERTAALTEAM STAAT VOOR U KLAAR

Juridisch vertalen, een vak apart!

Er zijn genoeg redenen te bedenken waarom u 's avonds om 21.00 uur een juridisch vertaalbureau nodig heeft. JMS Textservice is altijd bereikbaar en beschikbaar om direct met uw vertaalopdracht aan de slag te gaan en ook binnen korte deadlines de juiste kwaliteit te leveren.

Zo wordt uw deadline onze zorg.

JOUW LOOPBAAN REGISSEER JE ZELF

OSR.NL

OSR Juridische Opleidingen helpt jou jezelf te ontwikkelen zodat je je vak steeds professioneel, succesvol en met plezier uitoefent.

Wil je bijblijven? Dan bieden wij juridische cursussen waarmee je in een of twee dagen weer helemaal up-to-date bent. Of selecteer een uitdagend opleidingstraject om te blijven groeien.

Kijk op osr.nl voor onze aanpak of zoek direct naar een cursus op osr.nl/cursussen

AantjesZevenberg
ADVOCATEN

C A S S A T I E
I N C I V I E L E Z A K E N

Mr. K. Aantjes
aantjes@aatjeszevenberg.nl

Mr. F.I. van Dorsser
vandorsser@aatjeszevenberg.nl

070-3906260 | www.azcassatie.nl

amadeus
een bewust belang

Beleggen in vastgoed met maatschappelijke (meer)waarde.

GERMAN WESEL FUND

**NIEUWE EENGEZINSWONINGEN LANGJARIG
VERHUURD AAN DE BONDSREPUBLIEK DUITSLAND**

**DIRECT GEMIDDELD RENDEMENT 5,8%
WINSTDELENDE OBLIGATIE TOTAAL RENDEMENT 7,5%**

Fondsinvestering € 3,9 miljoen, hypotheek € 2,4 miljoen met 1,75% rente 10 jaar vast, obligaties € 1,5 miljoen, per obligatie € 5.000.

Bel +31 (0)85 30 10 700 of bezoek onze website voor meer informatie en om de fondsbrochure op te vragen of te downloaden:
www.amadeuscapital.nl

Amadeus Capital B.V. is opgericht met de doelstelling om emissies van Nederlandse en Duitse vastgoed fondsen te initiëren die gericht zijn op zorg, welzijn, wonen en duurzaamheid. Deelnemers in deze fondsen kiezen voor zowel maatschappelijk als financieel rendement... Dat noemen wij een bewust belang!

**Let op! U belegt buiten AFM-toezicht.
Geen vergunning- en prospectusplicht voor deze activiteit.**

GEZIEN

BESTE KEVIN

In *Mijn gestolen leven* (Nieuw Amsterdam, 2016) vertelt Kevin Goes het verhaal rondom de identiteitsfraude waar hij mee te maken kreeg. Van nep-huurcontracten en nep-rekeningen tot zelfs een nep-voicemail onder zijn naam en een wietplantage. Het resulteerde in een rechtszaak.

Beste “Kevin”. Van alles wat je van me kon stelen, vind ik mijn identiteit het engst. Een televisie kan ik vervangen, een fiets ook, maar van mijn identiteit heb ik er maar een. En jij vond het nodig om die over te nemen. Je lijkt in de verste verte niet op mij, maar je doet je voor als Kevin en huurt appartementen op mijn naam, sluit rekeningen af en zelfs op je voicemail zeg je dat je Kevin Goes bent. Weet je, “Kevin”, ik ben niet eens boos. Ik ben eerder benieuwd wie je echt bent. Wat je doet en hoe je erbij gekomen bent om mijn identiteit over te nemen. Ik ben als de dood dat ik nog allerlei rare dingen tussen mijn post vind en dat ik dus elke keer moet aantonen dat ik niet die zwaar donkere gast ben die jij beweert dat ik ben. Of jij bent. Ik snap eindelijk mensen met een identiteitscrisis.’

Het zijn delen uit de eerste brief van Kevin Goes, journalist en auteur van het boek *Mijn gestolen leven* aan de persoon die zijn identiteit heeft gestolen. Door zijn verhaal te vertellen, wil Goes Nederlanders waarschuwen voor identiteitsfraude en hen alert maken. Goes schrijft dat hij dacht gemakkelijk van de fraude af te komen. Dat mensen hem op zijn donkerbruine ogen zouden geloven. Maar zo werkt het ‘helaas niet in de echte wereld’. Goes moest bij verschillende instanties en uiteindelijk ook voor de rechter met bewijzen komen. Het laatste hoofdstuk bevat tips om identiteitsfraude te voorkomen. Zo raadt hij het af om een kopie van je paspoort op je computer of in de *cloud* te bewaren. Een boek dat je wakker schudt.

Francisca Mebius

OPINIE OVER OPINIONS

Over opinions (Boom juridisch, 2016) is het handboek voor wie altijd heeft willen leren om een legal opinion à la De Brauw te geven.

Opinions brengen juridische risico's in kaart; beknopt en stellig verwoord, schrijft Jan Marten van Dijk in *Over opinions*. Zijn handboek is minder beknopt dan de gemiddelde opinion, maar niet minder stellig. De uitgave is een weerslag van de ervaring die de auteur opdeed als partner bij De Brauw. Hoewel het handboek van zijn kantoor diende als fundament waarschuwt Van Dijk: dit is geen De Brauw boek. Het boek gaat verder dan een opinionmodellenbestand. Van Dijk gaat uitgebreid in op de inhoud van opinions, verklaart de opinionpraktijk nader en besteedt aandacht aan de zorgplicht. Voor zowel ervaren als beginnende opinioneers een uitgave die niet in de boekenkast mag ontbreken.

Nathalie Gloudemans-Voogd

KENNISOPFRISSEER VOOR TOGADRAGERS

De kernwaarden van toga dragers, beroepsethiek, gedragsregels en toegang tot het recht. Het boek *Toga dragers in de rechtsstaat* (Boom juridisch, 2016) geeft op overzichtelijke en samenhangende manier weer waar het in togaberoepen om draait en hoe ze zich tot elkaar verhouden.

Wat zijn de rol en functie van togaberoepen in de rechtsstaat? Wat is de betekenis voor toga dragers en rechtzoekenden van het grondrecht op toegang tot het recht en het toevoegrecht? Hoe staat het ervoor met de ontwikkelingen op het gebied van alternatieve geschilbeslechting? Dit boek,

geschreven door professoren Bauw, Böhler, De Meijer en Westerveld, is nuttig voor studenten en anderen die in opleiding zijn voor een juridisch beroep. Bekende stof voor advocaten en rechters die al werkzaam zijn, maar het boek kan zeker nuttig zijn voor het opfrissen van de kennis.

Francisca Mebius

**VACATURE
FULLTIME
ADVOCaat-
MEDEWERKER
BESTUURSRECHT**

MEER INFORMATIE:

Ben jij geïnteresseerd in deze functie en spreekt ons kantoor jou aan? Mail dan je motivatie met CV naar meester@meesteradvocaten.nl

Voor meer informatie over deze vacature kun je ook contact opnemen met Raoul Meester. Raoul is te bereiken op 020-4095555.

Meester Advocaten is dé juridische specialist voor de horeca. Wij adviseren en behartigen de belangen van horecaondernemers door het hele land en werken nauw samen met de belangrijkste brancheorganisaties. Meester Advocaten is marktleider en opinimaker in horeca vraagstukken. Bijvoorbeeld in de vorm van een analyse over nieuwe regelgeving, nieuw (lokaal) horecabeleid en jurisprudentie, waarbij kansen en bedreigingen in kaart worden gebracht ten behoeven van succesvolle Nederlandse horecabedrijven.

Korte lijnen en snel schakelen staat bij Meester Advocaten voorop. Er heerst een open en informele sfeer.

Voor onze sectie bestuursrecht zijn wij op dit moment op zoek naar een advocaat.

Ben jij commercieel (klantvriendelijk), analytisch en ondernemend ingesteld en ben je bereid je te specialiseren in de horeca dan nodigen wij je hierbij graag uit om te solliciteren.

WAT VERWACHTEN WIJ:

- afgeronde studie Nederlands Recht;
- minimaal drie jaar bestuursrechtelijke ervaring (bijvoorbeeld als advocaat in het bestuursrecht of als jurist bij de gemeente met proceservaring)
- prettige en sociale persoonlijkheid;
- enthousiast, zelfstandig en ambitieus;
- commerciële en gedreven instelling, pro-actieve houding;
- sterke, maar toegankelijke persoonlijkheid, stressbestendig;
- je hebt bewezen zelfstandig cliënten te kunnen bedienen en wil verder bouwen aan je carrière;
- je vindt het leuk om mee te bouwen aan het verder structuur geven aan de sectie bestuursrecht.

WAT BIEDEN WIJ:

Meester Advocaten biedt je een carrière binnen een groeiende praktijk met specialisme in het horecarecht, in een omgeving met een open en informele cultuur, marktconforme arbeidsvoorwaarden en volop ontwikkelingsmogelijkheden.

The Happy Lawyer Academy

Persoonlijk Leiderschap voor advocaten en juristen met ambitie (55 PO)

Dé opleiding voor Leiderschap in de Advocatuur en Partners van de toekomst (start najaar 2016)

- ✓ Ben je ambitieus en wil je je talenten in de advocatuur optimaal ontwikkelen?
- ✓ Heb je partner ambities en/of ben je geselecteerd voor een partnertraject?
- ✓ Wil je meer inzicht en praktische handvatten voor Persoonlijk Leiderschap in de advocatuur?
- ✓ Wil je je zakelijke én persoonlijke ambities verwezenlijken? Keuzes maken gebaseerd op innerlijke waarden en drijfveren?

Kortom, wil je een HAPPY LAWYER zijn en blijven? Schrijf je dan NU in voor The Happy Lawyer Academy. Beperkt aantal plaatsen. (VOL is VOL)

Meer info: www.groeinu.com

groeinu!

HARTJES EN HANDKUSJES VOOR TOGABOOT

DOOR / FRANCISCA MEBIUS BEELD / JEAN-PIERRE JANS

Te gek, een euforische sfeer en boven verwachting. Ons doel is zeker bereikt.' Advocaat van Van Gessel Advocaten Eric Steller, in toga rechts voor op de boot, heeft er samen met kantoorgenoot Veerle Hammerstein voor gezorgd dat er dit jaar voor het eerst een togaboot met advocaten mee mocht varen tijdens de Amsterdam Canal Parade Gay Pride. In totaal waren er op zaterdag 6 augustus 68 advocaten aan boord

die in hun eigen toga en met roze bef het thema 'join us in being legally gay' uitdroegen. Ondersteund door drie dansers in kooiconstructies en met achter op het schip een 'drag queen vrouwe justitia' vroegen zij aandacht voor het feit dat homoseksualiteit in 77 landen strafbaar is. Steller noemt het bizar dat er nog zoveel landen zijn waar je niet kunt uitkomen voor je geaardheid. 'Het is goed om hier tijdens zo'n mooi feest aandacht aan

te besteden.' Dit was niet zonder resultaat. De togaboot won de prijs voor de mooist vormgegeven boot van de Canal Parade. Ook de toeschouwers waren positief. Steller: 'We kregen alleen maar enthousiaste reacties van mensen langs de kant, inclusief hartjes, handkusjes en leuzen als "jullie hebben gelijk". Iedereen die aan boord was, wil volgend jaar weer meevaren.'

ADVOCAAT CENTRAAL

SOFTWARE VOOR DE ADVOCATUUR

“ Het is een betrouwbaar, overzichtelijk en gebruiksvriendelijk product ”

mr. H. van der Wege
Hest van de Wege &
van Asten Advocaten

Tel. (035) 543 55 66

www.advocaatcentraal.nl

TOGA *atelier* S c h o u t

Kwaliteit met oog voor detail

BIO-toga van lichtgewicht Cool Wool

www.toga-atelierschout.nl

info@toga-atelierschout.nl

Industrieweg 51
3044 AS Rotterdam
Tel.: 010 245 07 66
di t/m vr 9:00 - 17:30
zaterdag op afspraak

Civiele cassatie, procesbegeleiding of prejudiciële vraag bij de Hoge Raad?

Alt Kam Boer advocaten

Zie onze website www.altkamboer.com voor een track record over de afgelopen 15 jaar.
Vaste prijsafspraken mogelijk. Ook op basis van een toevoeging.

Info: mr H.J.W. Alt

PB 82228, 2508 EE Den Haag | T: 070 - 358 94 79 | F: 070 358 51 97 | E: alt@altkamboer.com

ACADEMIE VOOR GEZONDHEIDSRECHT

AGENDA NAJAAR 2016

- 08/09** Privacy en gegevensuitwisseling in de gezondheidszorg
5 PO NOvA - basis
- 29/09** Klacht- en tuchtrecht en kwaliteitsregulering in de gezondheidszorg
5 PO NOvA - basis
- 04/10** Mededinging in de gezondheidszorg
5 PO NOvA - verdieping
- START 27/10** Basiscursus gezondheidsrecht
15 PO NOvA - 3 dagen
- 01/11** Zorgverzekeringswet
5 PO NOvA - basis
- 29/11** Forensische psychiatrie voor juristen
5 PO NOvA (2J - 3NJ) - basis
- 01/12** Arbeidsrecht in de gezondheidszorg
5 PO NOvA - verdieping
- 08/12** Zorginkoop en aanbesteding
5 PO NOvA - basis

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Voor meer informatie en inschrijven: www.avgr.nl

LAWYERS FOR LAWYERS

IN EGYPT BOTST EEN ANTIFOLTERWET MET DE CULTUUR 'DE REGERING DOET NIETS OM HET MARTELEN TE STOPPEN'

DOOR / TATIANA SCHELTEMA

De Egyptische advocaat Negad El-Borai schreef een wetsvoorstel om marteling uit te bannen, maar ligt nu zelf onder vuur. Folteren zit zo diep ingebakken in de Egyptische cultuur dat het nog jaren vergt om daar een eind aan te maken.

Het was de zinloze marteldood van een doodgewone Egyptische jongen waardoor de vonk in het kruitvat sloeg en de Arabische Lente in 2011 oversprong naar Egypte. De werkloze Khaled Saïd (28) bracht zijn dagen blowend door met zijn eveneens werkloze vrienden of achter zijn computer, tot hij in juni 2010 werd aangehouden met wat wiet op zak. Een paar uur later was hij dood. De beelden van zijn mishandelde lichaam brachten een schokgolf teweeg in Egypte. De agenten in kwestie werden weliswaar veroordeeld voor het gebruik van buitensporig geweld, maar niet voor 'marteling met het doel om te doden'. De opstand die volgde, leidde uiteindelijk tot het aftreden van toenmalig president Hosni Mubarak. Vijf jaar later lijkt zijn opvolger generaal Al-Sisi weinig te hebben geleerd. Het systematische geweld door politie- en veiligheidsdiensten is niet minder geworden, eerder méér. Sinds 2014 zouden ten minste honderdtwintig mensen aan martelingen zijn bezweken, aldus de Egyptische Commissie voor Mensenrechten. 'Laten we eerlijk zijn,' zegt advocaat Negad El-Borai. 'Ik zou niet durven beweren dat de president, of de minister van Binnenlandse Zaken een voorstander van martelen is, en het is ook niet belangrijk om namen te noemen. Maar feit is dat de overheid geen enkele actie heeft ondernomen om het martelen te stoppen. En toen er een advocaat kwam met een antifolterwet, begonnen ze een onderzoek naar hem.' Die advocaat is El-Borai zelf. Samen met twee rechters schreef hij in 2015 een wet die een einde moest maken aan het stelselmatig folteren van verdachten en gevangenen. Daarmee anticipeerde hij op de Egyptische toezegging in maart 2015 aan het VN Mensenrechtencomité om antifolterwetgeving in te voeren. 'Ik dacht écht dat ze blij zouden zijn met ons initiatief,' zegt hij. Hij stuurde zijn wetsvoorstel niet alleen naar de president, maar ook naar de voorzitter van het parlement en de Hoge Raad.

**Advocaat Negad El-Borai:
'Aantijgingen zijn absurd'**

Niemand reageerde. 'Het hoort erbij,' verzucht hij. 'Voor zaken rond mensenrechten in Egypte moet je vooral een lange adem hebben.' Begin juni startten de autoriteiten een strafrechtelijk onderzoek tegen hem vanwege – onder andere – 'het oprichten van een illegale organisatie', het 'publiceren van valse informatie', 'het voeren van een mensenrechtenpraktijk zonder vergunning' en 'verstoring van de openbare orde'. De aantijgingen

zijn absurd, zegt El-Borai. 'Ons kantoor, United Group Law Firm, werd in 1943 opgericht door mijn moeder. Wij doen mensenrechtenzaken, maar wij vertegenwoordigen vooral cliënten uit de media: kranten en journalisten.' De toorn van de autoriteiten werd waarschijnlijk gewekt door de clause in de wet die de chef van een politiebureau, gevangenis of huis van bewaring verantwoordelijk stelt voor de veiligheid van verdachten en gevangenen en daarop kan worden aangesproken. 'They freaked out,' aldus El-Borai. 'Wij zeiden: wil je dat mensen bang zijn voor de overheid, of wil je hun respect? Voor respect moet je moeite doen, voor goed onderwijs zorgen – om de mensen ervan te overtuigen dat je het verdient.' Maar het folteren zit diep ingebakken in de cultuur. 'Folteraars zijn ervan overtuigd dat zij handelen in het belang van de staat, dat hun slachtoffers een bedreiging vormen voor de maatschappij. Als je hen vraagt: "Waarom haat je die mensen zo?" zullen ze zeggen: omdat zij tegen de groep zijn.' Die Midden-Oosterse cultuur is dringend aan een update toe, gelooft El-Borai. 'Het verschil tussen westerse democratieën en die in het Midden-Oosten is niet zozeer cultureel bepaald, maar door tijd. Nog geen tachtig jaar geleden had Europa met Hitler, en zijn *Endlösung* te maken! Ons probleem als mensenrechtenverdedigers is dat we denken dat we fases van maatschappelijke ontwikkeling kunnen overslaan. Maar dat kan niet altijd. We moeten erdoorheen.'

‘DE MENSENRECHTEN KUNNEN HIER EEN STUK BETER’

TEKST / ERIK JAN BOLSIUS BEELD / JEAN-PIERRE JANS

‘Ik heb overal een vrij uitgesproken mening over,’ waarschuwt advocaat Jelle Klaas (36) als hij zijn kantoor uitwandelt, de Amsterdamse Keizersgracht op. De mensenrechtenadvocaat bereidt een procedure voor tegen de staat over etnisch profileren.

Terwijl Klaas langs de Amsterdamse grachten wandelt, slingert zijn betoog van de Amerikaanse Burgerrechtenbeweging en de zaak-Brown over rassenscheiding op openbare scholen, in 1954, naar etnisch profileren door de Nederlandse politie. Klaas is mensenrechtenadvocaat bij de Haarlemse Fischer groep en coördinator voor het Public Interest Litigation Project (PILP), een onderdeel van het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM). Hij passeert het gebouw van Amnesty International en vertelt hoe PILP op het punt staat, samen met Amnesty, de staat aan te klagen. ‘We wachten een brief van Van der Steur af, die in september de Tweede Kamer vertelt hoe hij dit probleem

wil aanpakken. Als dat niet goed genoeg is, gaan we naar de rechter.’ Dat de politie etnisch profileert, is volgens Klaas al langer duidelijk. ‘Amnesty concludeerde in 2013 in een rapport dat etnisch profileren veel voorkomt. Ze baseerden zich onder andere op bevindingen van Sinan Çankaya, die vanaf de achterbank van politieauto’s een superstrak onderzoek had gedaan met als conclusie: ze reageren wel degelijk op de onderbuik. De Amsterdamse politie gaf dat ook toe, maar direct daarna ontkende de landelijke politie dat het een structureel probleem is. Dat gebeurde recent ook weer na de aanhouding van rapper Typhoon in zijn opvallende auto.’ Dat etnisch profileren vaker in

het nieuws is, maakt voor PILP de noodzaak groter snel een zaak aan te spannen. Maar overhaast een proces aanspannen past niet bij de zorgvuldige voorbereiding die een strategische procedure nodig heeft, stelt Klaas. ‘Met een procedure willen we bereiken dat de overheid erkent dat etnisch profileren structureel gebeurt, en op zijn minst *iets* gaat doen. Het is wel lastig om zwarte jongens te vinden die als mede-eisers willen optreden, want het is niet niks om de overheid aan te klagen voor zoiets.’ Klaas is al twee jaar bezig met de voorbereidingen. ‘Het gaat niet meer om die ene cliënt en diens probleem, maar breder. Met strategisch procederen kijk je van tevoren of er een pijnpunt is, of een procedure iets kan toevoegen en zo ja wat dan de timing is en wat de beste cliënt. Je koppelt het aan campagnes of de lobby die over dat pijnpunt loopt. Je zet het procederen als een instrument in, met de juiste deskundigen en de juiste zorgvuldigheid.’ Hij noemt de SGP-zaak, waarin het NJCM de staat aanklaagde omdat hij subsidie gaf aan een partij die discrimineert. ‘Daar is lang over nagedacht. Als je je op die politieke partij richt, moet je ook een paar vrouwen hebben die meedoen, dat is niet zo makkelijk.’ In dergelijke zaken werkt hij via Pro

Wie is Jelle Klaas?

2004-heden: advocaat mensenrechten Fischer advocaten, sinds 2015 Fischer groep

2014-heden: projectcoördinator Public Interest Litigation Project (van NJCM)

Samenwonend, twee kinderen

‘Hun boosheid over dat onrecht voel ik met ze mee’

Bono Connect van NJCM. Zij schakelen advocaten van de Zuidas in die gratis rechtshulp bieden, omdat ze maatschappelijk verantwoord willen ondernemen. ‘Dat zijn geen mensenrechtenexperts, maar wij zorgen zelf dat dat aspect naar voren komt.’ Na een pilot van twee jaar heeft PILP fondsen geworven om de komende drie jaar verder te kunnen. Het geld, afkomstig van één Amerikaanse en twee Nederlandse sponsors, is geen overbodige luxe, stelt Klaas: ‘Mensenrechten kunnen beter in Nederland. Het is hier heus geen Noord-Korea, maar we krijgen soms stevige kritiek in EU- en VN-rapportages. Hoe we omgaan met vluchtelingen en asielzoekers, met ongedocumenteerden. Islamofobie en racisme zijn ook issues waar we vaker voor op de vingers worden getikt. Het is hier echt moeilijk om met een “niet-witte achternaam” een baan te krijgen of

een kroeg in te komen. En privacy is een probleem, Nederland is daarin aan het doorslaan. Privacy is een mensenrecht.’ Soms voert Klaas ook zelf een strategische procedure als advocaat voor PILP. Hij is optimistisch over de afloop van wat hij een spannende zaak noemt, over wapenexport: ‘Nederland heeft een vergunning gegeven voor export van 35 miljoen euro aan wapens naar Egypte, terwijl wordt erkend dat er problemen zijn in dat land. Hoe kun je dat toestaan als je al die mensenrechtenverdragen hebt ondertekend en zegt dat je die toets toepast?’ Minstens zo bevlogen vertelt hij over een ander onderwerp dat hem erg aan het hart gaat, de mensenrechtelijke situatie van woonwagenbewoners die hij bijstaat. ‘Er geldt voor hen een uitsterfbeleid, dat is echt schandalig. Die mensen mogen hun cultuur niet op hun manier

voortzetten! Er wordt geen rekening gehouden met het recht op een familieleden en een huis, zoals in artikel 8 EVRM staat. Hun boosheid over dat onrecht voel ik met ze mee.’ Op de hoek van een van De 9 Straatjes, vlak bij zijn kantoor, bevestigt Jelle Klaas dat hij een wereldverbeteraar is. ‘Ja, dat probeer ik te zijn. Ik vind dat ik een van de gaafste banen als jurist heb in Nederland. Ik werk veel uren, ben er ook in het weekend en de avonden mee bezig, maar haal er ook veel voldoening uit.’ Als hij te veel werkt, krijgt hij dat thuis terug. Klaas woont samen en heeft twee jonge zonen. ‘Het beste medicijn tegen te veel werken, is kinderen hebben. Ik probeer elke dag thuis te eten, te stoeien en voor te lezen. Vanochtend heb ik ze voor het eerst naar school gebracht. Het is zo ontstressend om even in hun wereld te zijn.’

Drie wegen naar betere kwaliteit

DOOR / FRANCISCA MEBIUS

Kwaliteitsverbetering door middel van gestructureerde feedback. Het is het streven van de NOvA ervoor te zorgen dat iedere advocaat in 2017 aan een vorm van feedback doet. Een ingroeimodel met drie vormen waar advocaten uit kunnen kiezen, moet hierbij helpen.

Intervisie, peerreview en een mengvorm gestructureerd intercollegiaal overleg. Met het 'ingroeimodel' waarbij advocaten de keuze hebben uit deze drie vormen van gestructureerde feedback hoopt de algemene raad van de Nederlandse orde van advocaten (AR) per 1 januari 2017 te voldoen aan de invulling van de kwaliteitstoets voor advocaten.

Op grond van het nieuwe artikel 26 Advocatenwet moet de AR invulling geven aan kwaliteitstoetsen binnen de advocatuur. Inmiddels ligt er een voorstel bij het college van afgevaardigden (CvA). AR-lid Leonard Böhmer, die de kwaliteitstoets in zijn portefeuille heeft, denkt dat elke advocaat uiteindelijk inziet dat gestructureerde feedback met vakgenoten nuttig is. 'Advocaten die al aan een vorm van feedback doen, zien in dat het welbestede tijd is.'

De AR heeft gekozen voor een 'ingroeimodel' met drie vormen. Bij de eerste twee vormen, peerreview en intervisie, worden respectievelijk een reviewer en een gespreksleider aangesteld die een cursus hebben gevolgd. De deelnemers krijgen bij deze twee vormen PE-punten toegekend. De derde optie, gestructureerd intercollegiaal overleg, is een lichtere vorm van feedback waar geen punten tegenover staan. Voor intervisie en gestructureerd intercollegiaal overleg stelt de AR een minimum van acht uur per jaar voor. Voor peerreview is één sessie per jaar voldoende.

In eerste instantie wilde de AR, om invulling te geven aan artikel 26 Advocatenwet, advocaten verplichten tot peerreview met inzage van dossiers. Dat voorstel stuitte begin dit jaar op verzet van het college van afgevaardigden, met name op het punt van vertrouwelijkheid. Daarnaast was er volgens Böhmer een natuurlijke weerstand, zoals dat ook voor andere beroepsgroepen geldt, om door je collega te worden beoordeeld.

De weerstand tegen verplichte peerreview bleek zo massief dat de AR daarmee niet verder kon. Böhmer: 'Het college van afgevaardigden is een

grote indicator van wat advocaten vinden en denken. Als we de verplichte peerreview hadden doorgezet, waren we ons doel, kwaliteitsverbetering, voorbijgelopen.' Vandaar dat er nu niet één, maar drie mogelijkheden zijn om uit te kiezen.

Waarom eigenlijk drie? Böhmer: 'Omdat de vertrekpunten voor gestructureerde feedback van verschillende advocaten te veel uit elkaar liggen. Iedereen is bezig met kwaliteitsverbetering maar ieder op een andere manier. Dat komt volgens ons ook door onbekendheid met het fenomeen. Ik denk dat als we advocaten een aantal jaren laten

wennen aan een vorm van feedback, dat je de vertrekpunten en verschillen

tussen advocaten kleiner maakt. Daarom hebben we de term ingroeimodel gebruikt. Tastenderwijs komen we naar een manier die echt leidt tot kwaliteitsverbetering. Ik ben er nog niet uit of er één methode is die voor alle 17.000 advocaten werkt. Dat gaan we ervaren met dit ingroeimodel.'

Advocaten reageren in het algemeen positief op het voorstel. Advocaat en CvA-lid Renée van der Zwan van De Clercq Advocaten noemt de keuze uit drie vormen een 'mooi uitgangspunt'. 'Wij doen al aan intervisie en intercollegiaal overleg. Dat daar nu toetsing bij komt, vind ik prima. Het is een meevaller dat je er punten voor krijgt.' Eenpitter Suzanne Arakelyan vindt de kwaliteitstoets 'een supergoed idee'. Om problemen voor te leggen, zaken door te kunnen verwijzen en vragen te stellen, heeft ze onlangs Stichting Jonge Ondernemende Advocaten opgericht. 'Het ingroeimodel vult dit goed aan.' Binnen het CvA zijn er nog wel kritische vragen over het voorstel. Met name de vraag of met de term ingroeimodel wordt bedoeld dat het uiteindelijk toch naar verplichte

peerreview gaat, leeft bij verschillende fracties. Daarnaast roept de minimale acht uur per jaar voor intervisie en intercollegiaal overleg vragen op. 'Waarom wordt er niet gekeken naar andere beroepsgroepen, zoals huisartsen waar vier uur verplicht is?', vraagt de fractie Gelderland zich af tijdens de vergadering van het CvA afgelopen juni. 'Eén dag per jaar besteden aan kwaliteitsverbetering lijkt me te verdedigen. Dat is een half procent op jaarbasis,' stelt Böhmer. Verder zijn de kosten nog onduidelijk. Zeker is dat reviewers en gespreksleiders moeten betalen voor een cursus,

maar hoeveel dit een individuele advocaat gaat kosten, is per kantoor verschillend en hangt af van

'Tastenderwijs komen we naar een manier die echt leidt tot kwaliteitsverbetering'

het aantal advocaten dat deelneemt aan bijvoorbeeld een intervisiesessie of een intercollegiaal overleg. Böhmer: 'Peerreview is duurder dan intervisie en intervisie is duurder dan gestructureerd intercollegiaal overleg. Opleiding is een investering. Aan de andere kant kun je een deel van die kosten weer inbrengen als kosten voor de opleiding en je krijgt er punten voor. Het gaat geld kosten, maar het is te overzien.'

Hoe zijn het toezicht en de handhaving geregeld? De wet zegt dat de controle op de kwaliteitstoets bij de AR ligt, maar de AR is geen toezichthouder. De AR is dan ook aan het onderzoeken of dat anders geregeld kan worden. 'We kijken of het toezicht bij de lokale dekens kan komen te liggen,' aldus Böhmer. 'Het kan dan meegenomen worden in het reguliere toezicht.' Over sancties maakt Böhmer zich niet druk. 'Niemand is tegen kwaliteitsverbetering. De enige groep waar problemen kunnen komen, is de groep die geen zin heeft om de eerste stap te zetten. Dit zijn heel eigenwijze mensen, maar ook die gaan hopelijk inzien dat gestructureerde feedback van toegevoegde waarde is.'

VROUW MET EEN MISSIE

**Als een enorme verantwoordelijkheid, zo omschrijft
Kinderombudsvrouw Margrite Kalverboer haar nieuwe baan.
Er valt veel te verbeteren aan de positie van kinderen.
Hoog tijd dat Nederland het VN-Kinderrechtenverdrag
omzet in regels. Een interview over echtscheidingen,
minderjarige vluchtelingen en bezuinigingen in de Jeugdzorg.**

DOOR / SABINE DROOGLEEVER FORTUYN

BEELD / SJOERD VAN DER HUCHT

De openheid van kinderen, zelfs als ze het erg moeilijk hebben, vindt Margrite Kalverboer (55) fascinerend. 'Ze kunnen met weinig tevreden zijn. In een scheiding kunnen ouders verbitterd raken, verhard. Kinderen willen gewoon dat hun vader en moeder geen vervelende dingen over elkaar zeggen. Ouders zouden dat ook moeten willen, maar vergeten dat soms.' Kalverboer trad op 22 april aan als Kinderombudsman of -vrouw. Zelf gebruikt ze beide benamingen door elkaar. Haar bijzondere leerstoel kinderen, orthopedagogiek, kinderrechten en vreemdelingenrecht bij de Rijksuniversiteit Groningen hield ze aan. Bewust. 'Ik ben van huis uit wetenschapper. De koers die ik in mijn ombudswerk uitzet, wordt gevoed door studies.'

Om de twee banen te kunnen combineren, woont ze vier dagen per week op een Amsterdamse woonboot die haar vader, emeritus professor experimentele psychologie, ooit kocht als pied-à-terre. Vanuit daar reist ze naar haar Haagse post. Vrijdags is ze te vinden op de Groningse universiteit. De geboren en getogen Groningse heeft twee zoons, van 19 en 23 jaar. Het moederschap is geen voorwaarde om Kinderombudsvrouw te kunnen zijn, vindt ze, wel een pre. 'Zo'n taak doe je vanuit je ratio. Tegelijkertijd moet je je ook goed kunnen inleven, bijvoorbeeld in hoe het is om ouder te zijn. Als ik de ouders van vluch-

telingen hoor zeggen: "Mijn leven doet er niet toe, het gaat me om mijn kinderen," kan ik dat vanuit mijn maag voelen.'

De afgelopen jaren waren bepaald niet gemakkelijk voor Kalverboer. Ze verloor haar man aan kanker. Een periode waarin ze voelde als moeder het meest kwetsbaar te zijn via haar kinderen. 'Je hebt uiteraard je eigen verdriet. Maar als je ziet dat je kinderen pijn hebben, is dat pure onmacht.'

KINDERBELANG

Zoals een moeder haar kinderen vooropstelt, zo zou de samenleving dat ook moeten doen, stelt de Kinderombudsvrouw. Of het gaat om jonge vluchtelingen, kinderen in het Groningse aardbevingsgebied of meisjes in het *loverboy circuit*. Het belang van kinderen moet tijdens gerechtelijke en bestuurlijke procedures altijd de eerste overweging zijn. Ze kan het niet vaak genoeg zeggen. Kalverboer verwijst daarbij naar het VN-Kinderrechtenverdrag. 'Het kind heeft recht op ontwikkeling, recht op een gelijke behandeling en recht om gehoord

te worden. De overheid moet ervoor zorgen dat het kind zich kan uiten in een besluitvormingsprocedure. Dat er naar hem of haar wordt geluisterd.' Nederland heeft het verdrag weliswaar geratificeerd, maar nog niet omgezet in regels, constateert Kalverboer. 'In de *concluding observations* zegt het VN-Kinderrechtencomité tegen de Nederlandse staat: Er zijn wel inspanningen gedaan op dit gebied, maar het verdrag is onvoldoende geïmplementeerd. Zorg ervoor dat dat alsnog gebeurt. Daar ga ik me de komende tijd mee bezighouden. Dat er besluiten rond kinderen worden genomen, op een manier die het Kinderrechtencomité voorstaat.'

Extra doorn in haar oog is dat ons land het *general comment* nr. 14 van het VN-Kinderrechtencomité over het belang van het kind niet eens heeft vertaald naar het Nederlands. Wat Kalverboer betreft de eerste stap. Een echtscheiding is een voorbeeld van een procedure waarin onvoldoende wordt gekeken naar het belang van het kind, volgens de Kinderombudsvrouw. Haar voorganger, ►

Kinderombudsman

Margrite Kalverboer is Nederlands tweede Kinderombudsman. Marc Dullaert vervulde de functie vanaf 2011 voor het eerst. De Kinderombudsman controleert of de overheid, scholen, kinderopvang, jeugdzorginstanties en de gezondheidszorg zich houden aan de kinderrechten. Het team van de Kinderombudsman bestaat uit tien medewerkers (8,7 fte). Daarnaast worden voor diverse projecten en werkzaamheden externen ingehuurd. Het budget is wettelijk vastgesteld op 1.500.000 euro per jaar. De Kinderombudsman is onderdeel van Bureau Nationale ombudsman.

Marc Dullaert, publiceerde kort voor zijn vertrek het rapport 'Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur', over de rol van de advocaat als preventieve schakel bij (v)echtscheidingen. Het rapport was tegen het zere been van de advocatuur, die zich voelde weggezet als groep die uit is op procederen. Terwijl een schikking bij advocaten vaak de voorkeur heeft. Dat valt op te maken uit het advies van de adviescommissie familie- en jeugdrecht van de Nederlandse orde van advocaten dat in april verscheen. Ook Kalverboer kan zich niet helemaal vinden in het rapport. 'Er staat namelijk in dat het belang van kinderen een vage norm is. Dat is niet waar. De afgelopen tien jaar heb ik daar studie naar gedaan. Het belang van kinderen is niet vaag. Dat kun je zelfs heel concreet maken. Het VN-Kinderrechtencomité heeft zich in 2013 in een *general comment* duidelijk over dat belang uitgesproken. Hoe je dat moet onderzoeken, welke elementen je moet meenemen, hoe je een wegingsprocedure tot stand brengt.'

KIND ASSESSMENT

Dullaert pleitte in zijn rapport voor de introductie van een 'gezinsadvocaat'. Kalverboer heeft geen bezwaar tegen een praktijkproef. 'Ik heb begrepen dat kinderen zelf hebben aangegeven dat ze dat graag willen.' Een andere optie is volgens haar ook mogelijk. 'Je zou ook met twee advocaten kunnen blijven werken. Zolang ze allebei maar dezelfde belangbepaling als uitgangspunt nemen.' Het huidige ouderschapsplan, waarin ouders afspraken maken over de omgang met het kind, de opvoeding of het betalen van alimentatie, wordt in de ogen van Kalverboer vaak onvoldoende serieus genomen. Beter zou het zijn om een 'kind assessment' te doen, helemaal aan het begin van een echtscheidingsprocedure, nog voordat er advocaten in het zicht zijn. Zo kan veel leed voorkomen worden, zegt ze. 'Op dit moment wordt een echtscheiding gefragmenteerd

benaderd. De school, de huisarts, het wijkteam, de woningbouwvereniging, de wijkagent, ze hebben allemaal een beetje informatie. Misschien moeten we afspreken dat zodra ouders gaan scheiden, professionals informatie met elkaar delen. Ik weet dat we te maken hebben met privacywetgeving, maar zo kan er een duidelijk beeld ontstaan welke zorg of diensten een gezin nodig heeft.' Het is één van de taken die Kalverboer zichzelf heeft opgelegd. Ze gaat met verschillende deskundigen onderzoeken hoe de samenwerking van professionals een plek kan krijgen tijdens een echtscheidingsprocedure.

ASIELZOEKERS

Als jurist en pedagoge onderzocht Kalverboer het belang van het kind in het vreemdelingenrecht en rapporteerde ze over de asielkinderen Sahar en Mauro. Ze stelt dat kinderen die in langdurige onzekerheid leven, sociaal-emotionele problemen ontwikkelen. 'We weten dat kinderen gebaat zijn bij stabiliteit. Als een Nederlands kind in een pleeggezin wordt geplaatst, zeggen we na een jaar: dit kind kun je hier niet zomaar weghalen. Het is geworteld geraakt in dit gezin. Bij gevluchte kinderen vinden we het niet problematisch om na vijf jaar te zeggen: ze kunnen wel terug naar het land van herkomst.' Overigens is Kalverboer er niet per definitie op tegen dat minderjarige vluchtelingen na verloop van tijd weer teruggaan naar het land van herkomst. Tijdens haar studies

ontdekte ze dat jonge vluchtelingen vaak heimwee hebben. 'Ze missen het eten, de geur of hun familie. Het is niet zo zwart-wit dat ze hier per se moeten blijven. Kinderen hebben vooral behoefte aan veiligheid. Pas

als ze zich veilig voelen, ontstaat er ruimte, ook om te denken aan een eventuele terugkeer.'

Meteen bij aankomst in Nederland moet er volgens Kalverboer een 'vertrekplan' voor de minderjarige vluchteling worden gemaakt. Daarin komt te staan wat er in het land van herkomst gerealiseerd moet worden als voorwaarde voor terugkeer. 'Dan denk ik aan toereikende levensomstandigheden, school, huisvesting, kinderrechten en natuurlijk in eerste instantie aan veiligheid.' De Kinderombudsvrouw ziet tegelijkertijd dat er verschillend gedacht wordt over de vraag of een kind weer terug kan. 'In de Vreemdelingenwet kijk je naar de gronden op basis waarvan een kind een verblijfsvergunning kan krijgen. Dan let je er niet op wat een kind nodig heeft om zich goed te ontwikkelen. Ik begrijp beide standpunten omdat ik een pedagogische en juridische achtergrond heb. Maar als pedagoge heb ik vaak gezien dat het voor kinderen slecht was om terug te gaan, terwijl er geen juridische gronden waren om te blijven.' Of een minderjarige vluchteling in Nederland blijft of teruggaat naar het land van herkomst; het belangrijkste is volgens Kalverboer dat er continuïteit is in de ontwikkeling van een kind. Daarvoor moet er met het kind worden meegedacht. 'Als een kind bijvoorbeeld in de eindexamenklas zit, kun je denken aan school op afstand, via internet, zodat het toch eindexamen kan doen.

Je moet ervoor zorgen dat het kind in het land van herkomst nieuwe kansen krijgt, dat je het perspectief niet afbreekt.'

In eigen land is de Jeugdzorg sinds januari 2015 gereorga-

niseerd. Niet de provincies, maar de gemeenten zijn nu eindverantwoordelijk. Kalverboer wijst erop dat er ook een bezuinigingsoperatie in de Jeugdzorg is doorgevoerd. Daar maakt ze zich zorgen over. 'Dat kan niet tegelijker-

Meteen bij aankomst in Nederland moet er volgens Kalverboer een 'vertrekplan' voor de minderjarige vluchteling worden gemaakt

Margrite Kalverboer

Geboren: Groningen, 20 december 1960

Studie

1980-1986: Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Groningen (RUG)
 1984-1989: Academie voor Beeldende Kunst, Minerva
 2002-2007: Nederlands recht, RUG, privaatrecht met als specialisatie kinderrechten in relatie tot de verschillende rechtsgebieden waarmee kinderen te maken krijgen

Loopbaan

1996:	Promotie aan de RUG op onderzoek naar de rapportages van de Raad voor de Kinderbescherming, directie Noord, over zeer ernstige opvoedings- en verzorgingsproblematiek	2012-2016:	Bijzonder hoogleraar kind, pedagogiek en vreemdelingenrecht bij de RUG
1996-2002:	Gedragswetenschapper en hoofd Zorg bij de justitiële jeugdinrichting Het Poortje, Groningen	2012-2016:	Gaf leiding aan het Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht
1996-2002:	Docent op de faculteit Orthopedagogiek van de RUG	2016 tot heden:	Kinderombudsman
2002:	Docent/onderzoeker op de faculteit Orthopedagogiek van de RUG	2016 tot heden:	Bijzonder hoogleraar kinderen, orthopedagogiek, kinderrechten en vreemdelingenrecht bij de RUG

tijd. Als je op basis van financiële prikkels de zorg inricht, loop je grote risico's. Je kunt meer schade aanrichten dan goeddoen. Er is mij ter ore gekomen dat het grootste gedeelte van de plaatsingen in de Jeugdzorg Plus (gesloten inrichtingen, *red.*) crisisplaatsingen zijn. Dan gaan bij mij alle alarmbellen rinkelen. Aan het begin van het proces moet je deskundige mensen laten vaststellen wat de problemen van kinderen zijn. Anders loop je het risico dat kinderen uiteindelijk in de meest zware zorg terecht komen, zonder dat dat nodig is. Dat ga ik nader onderzoeken.'

RARE KRONKEL

Marc Dullaert stopte dit voorjaar omdat Nationale ombudsman Reinier van Zutphen hem niet voordroeg voor herbenoeming. Het gedwongen vertrek veroorzaakte de nodige commotie. Dullaert noemde het een weeffout dat hij als Kinderombudsman deels afhankelijk was van de Nationale ombudsman. Kalverboer wijst erop dat je zowel substituu Ombudsman als onafhankelijk Kinderombudsman bent. 'Dit maakt dat je goede afspraken moet maken

over de verschillende functies en de samenwerking.' Tot dusver zegt ze in de praktijk nog geen problemen te hebben ervaren. Wel noemt ze de constructie 'een rare kronkel in de wet'. 'Aan de ene kant heb je een hiërarchische relatie met de Nationale ombudsman, aan de andere kant ben je nevenschikt. De wet wordt dit najaar ge-evalueerd en dit zal zeker aan de orde komen.' Jaarlijks komen er 2800 klachten binnen bij de Kinderombudsman.

Slechts vier procent komt rechtstreeks van kinderen. De kloof tussen haar instituut en de kinderen vindt Kalverboer te groot. Om te horen wat er bij kinderen speelt en hun stem een plek te geven in beleidsontwikkelingen gaat ze in september met haar team op kinderrechtentour. 'Er staan dertig werkbezoeken gepland. We gaan praten met jonge mantelzorgers, kinderen in het speciaal

onderwijs, kinderen op gemengde scholen, kinderen in jeugdraden en kinderen die in het ziekenhuis liggen. En we zullen ze vragen: stel dat jij Kinderombudsman was, wat zou er dan volgens jou moeten gebeuren? Vervolgens gaan we zelf de accenten aanbrengen in het beleid.'

Haar functie als Kinderombudsman ziet Kalverboer als een eervolle baan. 'En een enorme verantwoordelijkheid. Niet zozeer omdat je

'Misschien moeten we afspreken dat als ouders gaan scheiden, professionals informatie mogen delen met elkaar'

wordt gecontroleerd door de Tweede Kamer. Maar om ervoor te zorgen dat je iets kunt bijdragen aan de positie van kinderen, met name voor hen die kwetsbaar zijn. Als je op een goede manier met kinderen omgaat, worden het heel mooie mensen. Maar als je met kinderen *knóéit*, ik kan er geen beter woord voor vinden, heeft dat zó ontzettend veel invloed op hoe ze later in het leven staan.' ■

THEMA CARRIÈRE EN OPLEIDING

Hoe verandert de arbeidsmarkt? Wat willen millennials van hun werk? Welke trends spelen in opleidingsland? En: hoe wordt u partner? In deze themaspecial Carrière en Opleiding komen deze vragen aan bod.

Stapje voor stapje naar de top

DOOR / NATHALIE GLOUDEMANS-VOOGD

Partner worden: de ene advocaat droomt daarvan vanaf het moment van beëdiging, bij de ander groeit de wens later (of helemaal niet). Wie besluit de apenrots te willen beklimmen, weet niet altijd de beste route. Hoe overtuigt u de partnervergadering van uw potentie?

1. ZEG HET

‘Het gaat er niet om hoe goed je bent, maar om hoe graag je het wilt,’ zegt David Maister, voormalig business consultant voor professionals en coauteur van het boek *The Trusted Advisor* (Simon & Schuster, 2001). Wie echt partner wil worden, moet eerst die ambitie verwoorden. ‘Veel advocaten durven niet te zeggen dat ze partner willen worden, omdat ze denken dat ze dan niet terug kunnen,’ zegt oud-advocaat en opleidingsconsultant Elke Vroemen, die bij OSR Juridische Opleidingen de leiderschapsprogramma's voor vrouwelijke advocaten begeleidt. ‘Natuur-

lijk kun je wel terug. Je gaat onderzoeken of het haalbaar is. Hardop die ambitie uitspreken, draagt bij aan je eigen *mindset*. Dan ga je er in geloven en acteer je er ook naar.’

2. MAAK TIJD EN RUIMTE

Het partnertraject is eigenlijk een tweede baan: het werk voor cliënten gaat door, de praktijk moet groeien en ondertussen is het zaak te laten zien dat u er klaar voor bent. Consultant Heather Townsend, auteur van het boek *Poised for Partnership* (Excedia, 2015), adviseert ruimte, tijd en energie vrij te maken voor het partnertraject. Werk met

een vooraf ingevulde agenda, waarin wekelijks tijd gereserveerd is voor wat Townsend noemt het ‘*partner track plan*’, een set ideeën over *business development*, interne pr, persoonlijke en teamontwikkeling. Dit helpt in een later stadium bij de businesscase, het document waarmee u uw toegevoegde waarde laat zien (zie stap 4). Ook helpt het partner track plan bij, in Townsends woorden, uw ‘*personal case*’, het meer emotionele aspect van uw mogelijke toetreding, waarmee u de partners overtuigt dat u in de groep past (daarover meer bij stap 5). Townsend wijst in dit verband op

het belang van goede ondersteuning. Niet alleen is nu de tijd om te leren delegeren zodat u meer tijd vrijmaakt, ook heeft u idealiter een mentor. Daarnaast is de relatie met het hoofd van de sectie essentieel bij de voordracht, zegt advocaat Marc Kuijper, die in 2015 partner bij BOEKEL werd. 'Als degene voor wie je werkt je bij je ambitie wel steunt in woorden, maar niet in daden, moet je misschien je conclusies trekken.'

3. DOE ONDERZOEK

Nu u tijd heeft gecreëerd, kunt u beginnen aan een uitgebreid zelfonderzoek: waarom wilt u partner worden? En waarom bij dit kantoor? Stel uzelf eerst deze vragen voordat u aan uw businesscase begint. Opleidingsconsultant Vroemen wijst op het belang van reflectie: 'Pas ik hiertussen? Welke visie heb ik en strookt die met de visie van kantoor?' Is er geen match, dan is het wellicht beter om op een andere plek in te vliegen. Doe daarnaast een *due diligence* naar kantoor, adviseert Townsend. U geeft per slot van rekening uw beschermde positie als werknemer op bij uw toetreding. 'Uit de externe jaarrekening kun je niet zoveel halen,' zegt Hans Schuurman, interim *finance* manager in de advocatuur en coach van advocaten die in financiële problemen dreigen te komen. 'Vraag in elk geval de interne stukken op. Praat met de boekhouder en de accountant en vraag naar meerjarenbegroting, de prognose, de winst- en omzetontwikkeling, dus over meerdere jaren. Zorg ook dat je weet wat de goodwillafspraken zijn met zittende partners. Moet jij gaan betalen voor mensen die straks kantoor verlaten?' Schuurman tipt daarnaast: 'Doe een risicoanalyse naar kantoor. Kijk welke claims er liggen, onderzoek of de achterdeur goed dicht zit, is het huis op orde? Moet je

bijvoorbeeld gaan betalen voor allerlei inhaalinvesteringen, terwijl de zittende partners winst gemaakt hebben bij achterstallig onderhoud? Een goede accountant doet ook een ICT-controle en een *audit* op processen. De meeste mensen weten niet dat je die stukken kunt opvragen naast de jaarrekening.' Achterhaal of partners zich inkopen of dat ze ingroeien bij kantoor. Inkopen als partner vraagt een zak met geld hebben liggen, of die krijgen van de bank. Startende partners die ingroeien, beginnen met een lager

Waarom u en waarom nu?

aantal punten aan winstdeling. 'Als de winst in dat laatste geval tegenvalt, kan je inkomen lager zijn dan het laatstverdiende salaris,' waarschuwt Schuurman. 'Bij een slecht presterend kantoor kun je beter een medewerker zijn met een goed vast salaris dan een partner met een laag winstdeel.' Schuurman ziet daarnaast dat banken steeds voorzichtiger zijn met het verstrekken van leningen. 'Banken vragen van de partners dat zij via hun praktijk-bv's leningen, soms zelfs achtergesteld, aan kantoor verstrekken. Als startende partner moet je dan dus een stuk risico dekken. Soms zijn daar ook ingroeimechanismes voor,' zegt Schuurman.

4. MAAK EEN BUSINESSCASE

Waarom u en waarom nu? Welk commercieel voordeel voor kantoor brengt uw toetreding met zich? Dat zijn de vragen die de businesscase moet beantwoorden. Wellicht hebt u veel kennis van een grote klant, of is uw netwerk zo interessant dat kantoor de toegang daartoe niet wil verliezen. Misschien ligt er onontgonnen terrein waar u zich op wil storten en helpt het als er 'partner' op uw visitekaartje staat. Of er komt een plekje vrij, doordat een partner weggaat of een sectie uitbreidt. Marc Kuijper zag bijvoorbeeld commerciële kansen in

een niche én voer als jong talent mee op de hervormingswind bij BOEKEL eind 2014.

'Je kunt zelf de regie nemen in het maken van de business case,' adviseert opleidingsconsultant Vroemen. 'Ga aan de slag en ruim hiervoor elke week standaard tijd in.' Vroemen raadt advocaten aan open te zijn over het businessplan. 'Dan voel je druk om er echt aan te werken. Bovendien kunnen je kantoorgenoten er dan rekening mee houden en je helpen.'

5. WORD LID VAN DE CLUB

Soms ziet het er op papier allemaal goed uit en wordt een advocaat toch geen partner. Er mist iets, beschrijft Townsend; een factor die soms moeilijk op papier te vatten is. Daarom adviseert zij aandacht te besteden aan de *personal case*: laat zien dat u denkt, voelt en handelt op partnerniveau. Kortom: dat u klaar bent om lid te worden van de club. Een belangrijk onderdeel is de interne pr op orde hebben. U heeft fans nodig die voor u instaan in de benoemingsvergadering. Partners van andere secties moeten u dus leren kennen en vertrouwen. Bezoek daarom kantooractiviteiten, neem zitting in commissies die afdelingen overstijgen, praat met uw toekomstige *peers* over wat hen bezighoudt en verwijs werk naar hen. Bij de club horen betekent daarnaast zowel mentaal als fysiek de overstap van 'wij' naar 'zij' maken. Partner worden markeert de overgang van werknemer naar ondernemer. Dat vraagt dat u verder kijkt dan uw eigen werk en ook handelt naar de belangen van kantoor. Townsend adviseert in deze fase te oefenen met lichaamstaal, taalgebruik en kleding die passen bij een leidinggevende functie op uw kantoor. En laat ook nu enthousiasme, standvastigheid en energie zien, raadt consultant Maister aan. In gedrevenheid ligt volgens hem de sleutel: 'Niet degenen met het hoogste IQ, maar de degenen die echt gepassioneerd zijn blijken uiteindelijk het meest succesvol.'

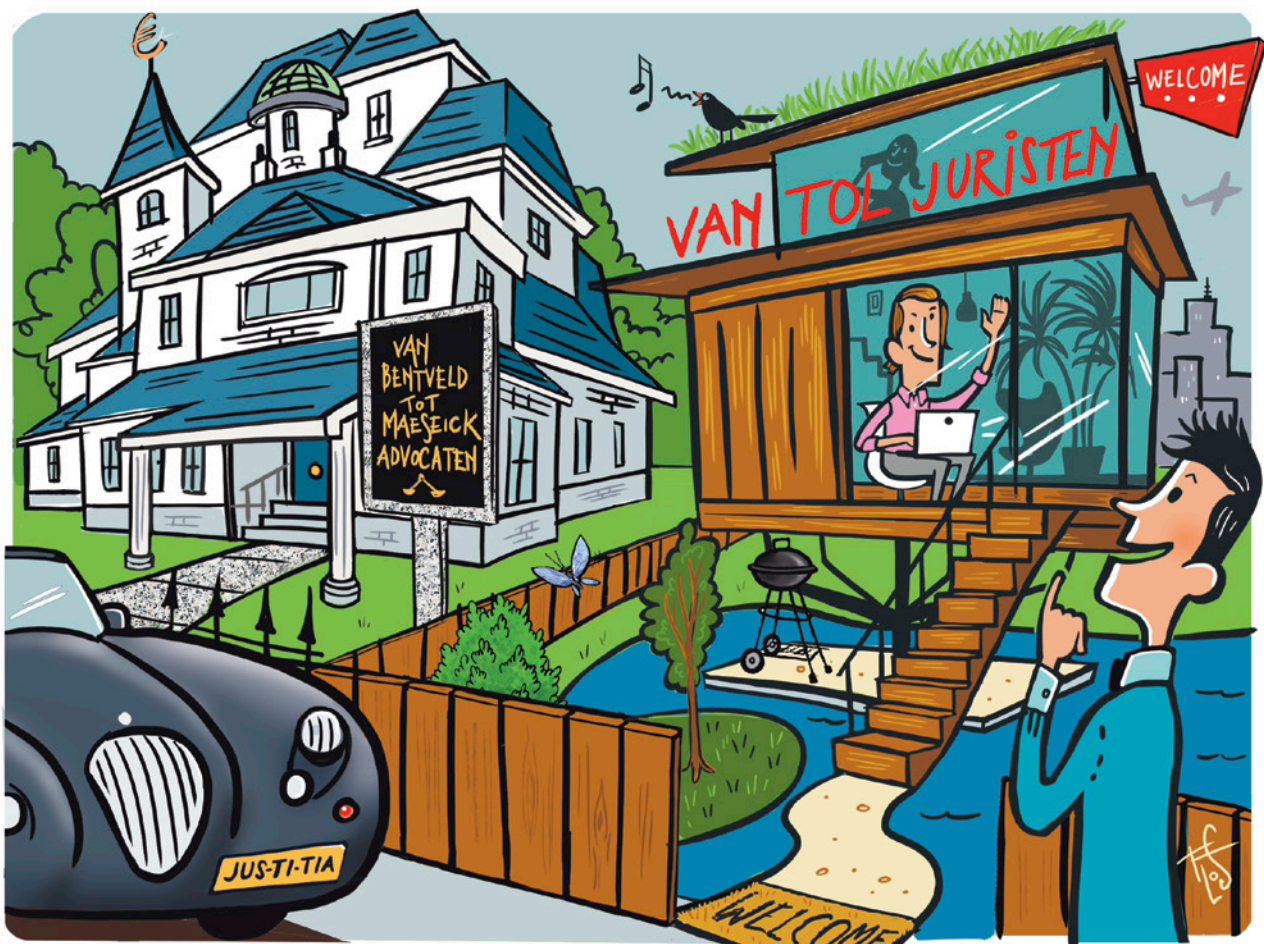
Nieuwe tijden vragen om andere aanpak

DOOR / FRANCISCA MEBIUS
ILLUSTRATIE / FLOS VINGERHOETS

Het zijn uitdagende tijden voor advocaten. Kritischer klanten vragen om commerciële vaardigheden. Daarnaast nopen groeiende concurrentie en nieuwe technologie tot andere verdienmodellen. En dan is het ook nog eens zaak veeleisende medewerkers tevreden te houden.

In 2015 steeg de omzet van advocatenkantoren met 3,8 procent ten opzichte van 2014, de sterkste groei op jaarbasis sinds 2006, aldus de Rabobank in de recent verschenen *Cijfers en Trends rondom advocatenkantoren*. Ook in 2016 zet de groei door. Rabobank is met een minimale groei van 3 procent iets voorzigtiger dan ABN Amro. Het Economisch Bureau van ABN Amro voorspelt dat de vraag naar diensten van advocaten in 2016 met 4 procent toeneemt.

Voornaamste reden van de positieve cijfers is de aantrekkende economie. Daarnaast wordt de samenleving door de grote hoeveelheid wet- en regelgeving ingewikkelder en de consument mondiger. Er ontstaan vaker rechtsproblemen, mensen hebben sneller behoefte aan juridisch advies. Om optimaal te kunnen profiteren van de groei moeten advocatenkantoren hun business- en verdienmodel tegen het licht houden, stellen beide rapporten. Han Mesters, sector bankier zakelijke dienstverlening bij ABN Amro, constateert een groeiende Angelsaksische invloed binnen de Nederlandse samenleving. 'De burger dekt zich meer in en is

zich beter bewust van zijn rechten. We zien dat het aantal aanmeldingen bij DAS Rechtsbijstand stijgt.' Geert Potjewijd, managing partner bij De Brauw Blackstone Westbroek in Amsterdam, ziet dezelfde trend. Niet alleen bij de burger, maar binnen alle lagen van de samenleving. 'Ook toezichthouders zijn geneigd eerder te handhaven.'

EMPATHIE

De rapporten van de Rabobank en ABN Amro bevatten niet alleen rooskleurige conclusies. Volgens ABN Amro wordt de marktgroei afgezwakt door de verhoogde toetredingsdrempel als gevolg van hogere griffierechten en bezuinigingen op gesubsidieerde rechtshulp. Daarnaast is de klant, die om meer transparantie vraagt, door de digitalisering beter in staat zelf kennis te vergaren. De klant wordt kritischer, ook wat betreft klantbenadering. Volgens ABN Amro is het van belang dat advocatenkantoren investeren in empathische en commerciële vaardigheden, iets wat ook bij de beroepsopleiding belangrijker wordt. Bart de Man, managing partner bij Kennedy Van der Laan, is het daarmee eens. 'De huidige ontwikkelingen in de markt dwingen ons continu te blijven vernieuwen en het serviceniveau hoog te houden. Dit kan alleen door voortdurend in te spelen op de veranderende behoefte van de cliënt en in nauwe samenwerking met hem te kijken naar de beste oplossing voor zijn uitdaging. Vaardigheden als empathie en commerciële sensitiviteit zijn hierbij zeker belangrijk.' Volgens Potjewijd van De Brauw wordt er bij zijn kantoor ook minder dan vroeger getraind op parate kennis en meer in het begrijpen van de klant en het bieden van een oplossing. 'Zo geven we cursussen in presenteren en persoonlijk leiderschap.'

NIEUW SOORT ADVISEUR

De gereedschapskist van de hedendaagse advocaat moet meer bevatten dan alleen juridische instrumenten.

Dat blijkt ook weer uit het internationale onderzoek 'Toekomstige trends in juridische dienstverlening', uitgevoerd door RSG Consulting. Er is een groeiende behoefte aan een nieuw soort adviseur die meer dan alleen juridisch consult kan geven. In die behoefte wordt niet goed voorzien, blijkt uit het onderzoek, dat overigens is uitgevoerd in opdracht van Deloitte. Een op de drie inkoopers van grote ondernemingen wil dat hun juridisch dienstverlener commerciële, sectorgerelateerde en niet-juridische expertise met zich mee brengt – wat ze momenteel niet doen. Naast het leveren van specifieke juridische diensten, verwachten respondenten dat hun dienstverlener advies en expertise levert die verder gaat dan alleen juridisch. Dit is in lijn met de trend dat er steeds meer nieuwe toetreders zijn, zoals accountantskantoren, die hun diensten uitbreiden met juridisch advies. Mesters van ABN Amro: 'Dat zie je bijvoorbeeld bij de "big four" van accountantskantoren. Als de klant ook advies wil op juridisch vlak wordt er een zzp'er ingehuurd.' De grote advocatenkantoren kiezen er ook voor om hun klant zo breed mogelijk te bedienen. 'Een groot netwerk met voldoende expertise wordt steeds belangrijker.'

INNOVATIE

Om alle concurrentie en technologische ontwikkelingen het hoofd te bieden, is het volgens Mesters zaak om met andere, vernieuwende business- en verdienmodellen te komen. 'Advocatenkantoren spelen hierop in door gebruik te maken van bijvoorbeeld *fixed prices*, *success fees* en *breakup fees*.'

'Innovatie speelt een belangrijke rol bij *business development* en *pricing*-vraagstukken,' zegt De Man van Kennedy Van der Laan. Om vernieuwing te bevorderen, heeft het advocaten- en notarissenkantoor twee jaar geleden een innovatiedirecteur aangenomen.

Ook Mesters benadrukt het belang

van innovatie, al was het alleen om de jongere generaties aan zich te binden. 'De cultuur en moderne manier van werken van *legal start-ups* spreken jonge advocaten aan. Hiermee komt het extreem hiërarchische steeds meer onder druk te staan, de jonge generaties willen het oubollige niet meer.' Het is volgens Mesters niet voor niets dat advocaten met enkele jaren ervaring op een groot advocatenkantoor vaker kiezen voor een kleiner kantoor, dat ze samen met beroepsgenoten oprichten. 'Met name de kleine kantoren die zich op een nichemarkt richten, zoals bijvoorbeeld de corporate rechtspraak, doen het goed.'

FLEXIBILITEIT

Het traditionele carrièrepad van stagiaire naar medewerker naar partner is niet meer voor iedereen zaligmakend. Om advocaten die niet de ambitie hebben om partner te worden wel binnen boord te houden, heeft Kennedy Van der Laan begin dit jaar de functie van *counsel*, ook wel *salary partner* genoemd, in het leven geroepen. Hierbij heb je als senior expert op een specifiek rechtsgebied je eigen praktijk, maar blijf je in loondienst. Inmiddels heeft het kantoor vier van zijn senior advocaten tot *counsel* benoemd.

Potjewijd denkt dat het ambitieniveau bij De Brauw niet anders is dan tien jaar geleden, al wordt er binnen het kantoor wel meer belang gehecht aan flexibel werken. 'Mensen komen bij ons voor de spraakmakende zaken en hun ambitie wordt vaak gedreven door internationalisatie. De vele internationale projecten maken dat er voldoende uitdaging is voor jonge advocaten.' Toch adviseren ABN Amro en de Rabobank met name de grote kantoren om goed naar de eigen organisatie te kijken. Mesters: 'Wat is de cultuur nu? En welke cultuur willen we hebben om goede mensen aan te trekken en te houden? Personeel kan in een competitieve markt het verschil maken.'

Dit wil de millennial

DOOR / NATHALIE GLOUDEMANS-VOOGD
BEELD / JEAN-PIERRE JANS

Generatie Y vormt binnen een paar jaar de grootste groep op de werkvloer. Maar de advocatuur lijkt nog niet volledig voorbereid op het overwicht van deze millennials, in huis en bij klanten. Wat vragen millennials van hun werk?

Ze draaien wel bij, dachten de partners. Die millennials, met hun hang naar flexibiliteit, zingeving en hun behoefte aan continue feedback. Als ze straks een hypotheek en kinderen hebben, worden ze meer zoals wij, voorspelden oudere generaties. Inmiddels hebben de eerste millennials zich geseteld. Zijn ze veranderd? Nee. *Millennials are here to stay.*

Leeftijdsgenoten die met elkaar verbonden zijn doordat ze opgroeiden in dezelfde tijd en omstandigheden, een vergelijkbare opvoeding kregen en gedeelde beleving op de tijdgeest hebben; dat is de definitie van een generatie. Ook delen ze hun reactie op de tijdgeest. Ze voelen bijvoorbeeld aan waar de werkomgeving aan vernieuwing toe is. Zo heeft elke generatie haar eigen kenmerken.

Het loopbaanmotto van millennials: 'Doe iets wat je leuk vindt'

Babyboomers (geboren tussen 1945 en 1965), nu de senioren op de werkvloer, kregen mee dat ze een baan voor het leven hadden als ze hun best deden. Voor veel babyboomers is hun identiteit verbonden met hun werk. Generatie X, opgegroeid in de jaren '60 en '70, kreeg juist te maken met werkloosheid. Deze generatie staat bekend als zelfstandig en gefocust op wat hen op korte termijn helpt, ook qua carrière.

Vanaf medio jaren '00 verscheen generatie Y op de werkvloer. Deze millennials groeiden op in de jaren '80 en '90. Hun loopbaanmotto: 'Doe iets wat je leuk vindt'. Ze ademen technologie; als baby leerden zij al omgaan met computers. Technologie maakt het leven makkelijker en zorgt voor meer verbondenheid, vindt een meerderheid van deze generatie. Binnen de Nederlandse balie is inmiddels zeventig procent een millennial: 6.399 van de 17.343 advocaten zijn geboren na 1 januari 1980. In theorie zijn dit de partners van de toekomst, of hadden ze al partner moeten zijn; in de praktijk blijkt deze generatie zich af te vragen of ze dat wel ambiëren. Millennials willen meer balans tussen werk en privé, zo blijkt onder meer uit de twee jaar durende studie die PwC verrichtte met de *University of Southern California* en de *London Business School* onder 44.000 professionals wereldwijd.

Persoonlijke leerdoelen zijn een

belangrijke *driver* op het werk voor generatie Y'ers, meldt de Deloitte Millennial Survey 2016, een jaarlijks onderzoek onder 7.700 millennials uit 29 landen, waaronder Nederland. Die drijfveer verklaart ook hun behoefte aan doorlopende feedback. Twee beoordelingsgesprekken per jaar is voor hen onvoldoende: ze horen graag direct na afloop van een klus waar het op staat, blijkt uit onderzoek van Monsterboard onder millennials van juni 2016. Meer ook dan andere generaties zeggen millennials behoefte te hebben aan mentoren; Monsterboard noemt een percentage van 74 procent.

ZINGEVING

De studie die Deloitte dit jaar deed, wees uit dat de loyaliteit van millennials aan hun organisatie gekoppeld is aan de kansen die ze krijgen om leidinggevende functies te verwerven. Ook is flexibiliteit (dat maakt productiever vinden millennials) en zingeving, het gevoel te werken voor een doel waar ze in geloven, belangrijk voor millennials. Meer dan de babyboomers en generatie X heeft generatie Y behoefte aan loskomen van kantoor en elders werken; bijvoorbeeld omringd door hippe start-ups. Het is niet zo dat millennials niks om hun salaris geven, maar ervaringen

en uitdagingen vinden ze belangrijker, concludeert PwC.

Voorzichtige aanpassingen aan de bedrijfscultuur onder millennial-in-vloed ontstaan al (zie ook 'Nieuwe tijden vragen om andere aanpak' op pagina 32). Maar is het genoeg? De Deloitte Millennial Survey 2016 kopte dat veel millennials al half buiten staan. Twee derde van de respondenten verwacht voor 2020 een andere baan te hebben. Als generatie Y'ers bij een kantoor niet vinden wat ze zoeken, gaan ze weg of starten ze zelf een bedrijf.

Kennelijk zijn de veranderingen nog niet vergaand genoeg om hen te behouden. Maar de generatie Y bestaat uit een flink aantal mensen die binnen een paar jaar de andere generaties op de werkvloer overtreffen in aantal. Over tien jaar vervullen millennials een groot deel van alle banen, voorspelt managing director van Monsterboard Gian Zandonà. PwC rekende uit dat in 2016 tachtig procent van hun werknemersbestand bestaat uit millennials. Als kantoren willen blijven voortbestaan, moeten zij toch mee bewegen met de generatie Y, adviseren consultants van PwC en Deloitte. Niet alleen omdat mensen nog steeds het werkkapitaal vormen in de advocatuur, maar ook omdat millennials de dienst gaan uitmaken bij klanten. Tips om millennial-werknemer én cliënten verbonden te houden aan kantoor staan in het kader. ►

Hoe behoudt u millennials?

Hoe kan de advocatuur veranderen om millennials aan zich te blijven binden?

- 1. Doe aan zingeving.** Millennials verbinden zich graag aan een hoger doel, iets betekenisvol, en maken graag deel uit van een *community*. Voorzie daarom in pro-Bonomogelijkheden, stimuleer functies binnen de balie en onderzoek of er meer detacheringen mogelijk zijn bij aansprekende bedrijven. *Have purpose beyond profit*, adviseert Deloitte.
- 2. Bied ontwikkelmogelijkheden.** Ga verder dan de standaardcursus voor werknemers, waar soms ook cliënten aanschuiven. Bied complete ontwikkeltrajecten aan, bijvoorbeeld leunend op de ontwikkeling naar een leidinggevende functie binnen de organisatie.
- 3. Zet in op moderne media.** Praat met millennial-klanten over hun communicatievoorkeuren: welke applicaties gebruiken zij het liefst? Gun millennials-werknemers vrijheid op social media: vertrouw op hun ethiek en verantwoordelijkheid. Weet dat millennial-klanten zich online oriënteren op een geschikte advocaat. Uw millennial-werknemer weet op LinkedIn of Twitter wellicht precies de juiste toon te raken.
- 4. Voorzie in mentoren.** Koppel jongere advocaten aan partners en maak maandelijkse ontmoetingen een prioriteit. Maak dit desnoods onderdeel van het beoordelingsproces. Benoem regelmatig wat goed gaat en vraag millennials hoe zij beter ondersteund kunnen worden. Geef ook duidelijke richtlijnen voor promoties en leef die na. En uw millennial-klanten hebben misschien ook wel behoefte aan een mentor.
- 5. Omarm flexibiliteit.** Millennials vinden het niet erg om hard te werken, maar ze hebben meer prioriteiten in het leven. Ban de cultuur uit dat om 17.00 uur weggaan, beantwoord wordt met de grap: 'Neem je een middag vrij?'

LINDSEY DE BODE (27)

Lindsey de Bode wilde altijd al advocaat zijn, maar studeerde af in een tijd dat een plek als advocaat-stagiaire niet vanzelfsprekend was. Ze koos voor een ongebruikelijke manier van solliciteren: ze draaide de rollen om. 'Ik ging niet op zoek naar een baan; ik creëerde een baan voor een patroon,' vertelt De Bode. Op haar website plaatste de juriste een vacature 'Enthousiaste patroon (m/v) voor advocaat in spe', met grapjes als 'kan zelf koffie halen'. Om verkeer te krijgen naar die vacature gebruikte De Bode Twitter. 'Als ik 's ochtends wakker word, check ik daar als eerste het nieuws; op Twitter komt alles voor mij samen. Ik kreeg veel leuke reacties, zoals "Wat een ludieke actie" en "Deze dame komt er wel".' Andere social media-kanalen hoefde De Bode niet eens in te zetten: 'Mijn vacature is 7.000 keer bekeken en binnen een maand vond ik via Twitter een

patroon, op vijf minuten van mijn huis. We hadden geen sollicitatiegesprek, maar echt een gelijkwaardige conversatie: wat kunnen we voor elkaar betekenen?'

Na haar beëdiging in augustus is De Bode nu stagiaire-ondernemer.

Internet vormt een belangrijk onderdeel van haar nieuwe kantoor. 'Het is de poort naar de nieuwe wereld. Ik wil op een laagdrempelige manier toegang bieden tot rechtshulp; met een eigen portaal voor cliënten, een chatfunctie en bereikbaarheid via WhatsApp en social media. Voor mij is dat normaal; online is een tweede wereld die onderdeel is van mijn leven. Mijn cliënten zijn ook millennials. Dat vraagt een andere aanpak dan gebruikelijk in de advocatuur.'

'Internet is de poort naar de nieuwe wereld'

JOOST-JORIS VAN DOLEWEERD (35)

Visgraatparket, hoge plafonds en de nieuwste computers; in het klasieke pand van 3 Advocaten aan de Amersfoortse

Stadsring is nauwelijks nog papier te vinden. In 2015 ging het kantoor over op digitale dossiers. 'Als

je nu iets met papier wil doen, moet je ver lopen naar de printer en scanner,' zegt Joost-Joris van Doleweerd (35) die de digitale verandering aanjoeg.

De Amersfoortse advocaat is gadgetliefhebber: 'Ik houd van dingen met een stekker.' Zoals tablets: alle kantoorgenoten hebben er minimaal één. 'Naar een zitting neem je je iPad mee. Dan heb je altijd het hele dossier bij je.' Werkprocessen richt het kantoor efficiënter in met de applicatie Meesterwerk van Ricoh, vertelt Van

Doleweerd. 'We kunnen een hele routing uitzetten, wie wat moet doen, werkplanningen maken. Als een cliënt belt, spreek ik meteen de telefoonnotitie in en iedereen op kantoor kan daar bij. Zo weten mijn collega's altijd precies wat er speelt.' Die efficiëntieslag maakt de diensten uiteindelijk goedkoper voor cliënten. 'En veel prettiger.' De overgang naar deze digitale manier van werken ging redelijk soepel, vindt Van Doleweerd. 'Dat komt misschien omdat iedereen hier onder de veertig is.' De grootste verandering kwam eigenlijk voor het secretariaat. Elke brief wordt nu bij binnenkomst ingescand en gaat daarna in de papierbak. 'Ik heb wel het idee dat we daarmee vooroplopen. Als je andere advocaten vertelt dat je de post weggooit, kijken ze je echt aan. Maar wij hebben het nu beter geregeld dan toen alles nog op papier was. Als de bus hier naar binnenrijdt en het pand afbrandt, hebben wij onze dossiers nog.'

'Ik houd van dingen met een stekker'

Hij zit op zolder, vertelt Wouter Dammers. 'Ik werk vandaag thuis. Dat kan als ondernemer, hè?' lacht hij. Geboren in 1985 is Dammers lid van generatie Y. Maar voelt hij zich ook echt zo? 'Er bestaan wel veel cliché-uitspraken over millennials, zoals: "Ze houden van work-life balance". Ja, wie niet, denk ik dan. Vroeger werkte je je de pleuris om het je de pleuris werken. Dat kan nog steeds; dat zit ook in je karakter. Of niet.' Wel wist hij, zoals zoveel millennials, al op jonge leeftijd dat hij voor zichzelf wilde beginnen. 'Toen ik als advocaat-stagiaire bij SOLV zat, had ik al het idee om na mijn opleiding een eigen kantoor te starten. De vrijheid sprak me aan, zelf bepalen hoe je zaken aanpakt. Als advocaat wil en moet je onafhankelijk zijn. Dat gaat als vrije ondernemer toch het best.' Het leek Dammers mooi als hij dat op zijn vijfendertigste voor elkaar had. Uiteindelijk startte hij zijn eigen

kantoor LAWFOX op zijn achttwentigste. Flexibiliteit, laagdrempeligheid, deskundigheid: dat bleken zijn drijfveren toen hij bezig was met zijn ondernemingsplan. 'Ik wilde niet het zoveelste advocatenkantoor zijn. Wat voor nieuws had ik te bieden? Daar dacht ik over na. Wat willen klanten nu eigenlijk? Vanuit die optiek wil ik advocatuur bedrijven; vanuit de vraagkant, niet de aanbodbkant.' Nu werkt Dammers twee dagen vanuit huis in Tilburg en houdt hij twee tot drie dagen kantoor in Amsterdam voor zijn klanten met ICT-gerelateerde problemen. 'Binnenkort verhuis ik naar een flexibel kantoor, waardoor ik in 190 steden in 120 landen klanten kan ontvangen. En op woensdag ben ik thuis. Dan is het papadag.'

'De vrijheid sprak me aan'

WOUTER DAMMERS (31)

'Ik kan in elk geval zeggen dat ik het heb geprobeerd.'

Ik wist al dat ik naast mijn zakelijke activiteiten iets terug wilde doen, iets wat ik belangrijk vind,' vertelt vastgoed- en insolventieadvocaat bij Höcker Su-Chun Lin. In haar eerste jaar als advocaat kwam ze in aanraking met Lawyers for Lawyers. Nu is Lin voorzitter van de L4L-focusgroep China. 'Ik heb affiniteit met Azië. Ik ben hier geboren en getogen, maar mijn ouders komen uit Singapore. Ik ben met Mandarijnenchinees opgegroeid. Daar wilde ik wel iets mee doen: het is zonde als je een taal meekrijgt en die dan niet gebruikt.'

De focusgroep China probeert aandacht te geven aan Chinese advocaten die in moeilijkheden verkeren. 'Schrijfacties die veel advocaten van Lawyers for Lawyers kennen doen we nog wel. Maar ons werk is ook één individu eruit halen, een profiel

schetsen en mensen informeren met een verhaal dat tot de verbeelding spreekt. Zoals de zaak van mensenrechtenadvocaat Pu Zhiqiang. Zeven tweets verstuurd hij, werd toen vastgezet en veroordeeld. Zijn advocatenvergunning is nu ingetrokken, wat het einde van zijn praktijk inhoudt. Via de website en social media geven we aandacht aan zo'n zaak.' Doordat de vrijwilligers van L4L zelf advocaat zijn, worden ze gehoord, merkt Lin. 'Wij weten hoe belangrijk het is dat een advocaat onafhankelijk werkt en niet wordt vereenzelvigd met zijn cliënt en diens belangen. Daardoor zijn we een goede gesprekspartner voor andere ngo's en het ministerie van Buitenlandse Zaken.' Toch is het lastig werk, geeft Lin toe. Succes gaat langzaam en in kleine stapjes. 'Maar het is beter dan niets doen en achteroverhangen. Dat vind ik zonde van de mogelijkheden die ik in huis heb. Ik kan in elk geval zeggen dat ik het heb geprobeerd.' ■

SU-CHUN LIN (33)

Van jiu-jitsu-jurist tot allround adviseur: het diverse nieuwe leren

DOOR / SABINE DROOGLEEVER FORTUYN
ILLUSTRATIES / FLOS VINGERHOETS

De robotadvocaat, de *trusted advisor* en de specialist. Welke trends beïnvloeden de opleidingen van advocaten? En waar wilt u komend jaar een graantje van meepikken?

Voor veel advocaten is het nog een ver-van-hun-bedshow, maar een robotadvocaat is niet meer alleen een visioen van de toekomst. Zo vecht DoNotPay, een chatbot aangedreven door kunstmatige intelligentie, parkeerboetes in New York en Londen aan. In eigen land maakt bezwaarmaak-app Appjection het mogelijk met een smartphone bezwaar te maken tegen boetes en besluiten. Technologie en advocatuur raken meer en meer verweven. Opleidingsinstanties voor advocaten

stemmen hun curriculum daar op af. Opvallend is dat er binnen opleidingen en cursussen vooral aandacht is voor de toepassing en rechtsgevolgen van nieuwe technologische mogelijkheden. Onderwijsinstelling Dialogue geeft een cursus *digital awareness* waarbij cursisten kennis vergaren in nieuwe technologische ontwikkelingen voor juristen en de toepassing daarvan. Bij het Centrum voor Postacademisch Juridisch Onderwijs (CPO) kunnen advocaten zich bijscholen in aspecten van privacygevoeligheid en datalekken.

En bij het Juridisch PAO van de Universiteit Leiden zijn regelmatig cursussen als Cybercrime, Actualiteiten Privacy en Basiscursus Persoonsgegevens te volgen.

LEGAL TECH

Er is binnen opleidingen voor advocaten te weinig aandacht voor *legal tech*, volgens Marc Salomon, Dean van de Amsterdam Business School van de Universiteit van Amsterdam. 'Ik zie wel iets in een opleiding juridische technologie waarin studenten

computers leren om contracten te begrijpen en juridisch werk te doen. Net zoals er een opleiding medische technologie bestaat.’ Binnen de bachelor- en masteropleidingen Rechten aan de Universiteit Leiden en aan de Tilburg University zijn er ontwikkelingen op dat gebied. In Leiden wordt gewerkt aan onderwijs rondom *legal tech* en

juridisch ondernemerschap. Aan de Tilburg University werken hackers en systeemarchitecten samen met juristen en economen (zie kaders op pagina 39 en 40). De digitalisering van de rechtspraak dringt ook door tot het onderwijs voor advocaten. OSR geeft bijvoorbeeld de cursus ‘KEI – digitaal procederen in het

nieuwe bestuursprocesrecht’. CPO verzorgt een webinar over ‘De civiele procedure onder KEI’. Intern bij advocatenkantoren, zoals bij Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn advocaten en notarissen, zullen advocaten worden getraind in het nieuwe, digitale, procederen en de daarmee samenhangende veranderingen in het procesrecht. ►

IN TILBURG ZOEKEN ZE HET IN DE SAMENWERKING TUSSEN JURISTEN EN HACKERS

TILBURG UNIVERSITY: DATA SCIENCE

DOOR / ERIK JAN BOLSIUS

In Tilburg is onder meer oud-advocaat Koen van Holten (51) druk bezig met het invoeren van het begrip ‘*data science*’ in het curriculum van de gehele juridische opleiding. Geen Tilburgse jurist studeert straks nog af zonder te weten wat een algoritme is en hoe je een analyse doet op basis van data. Van Holten: ‘Dat is bijvoorbeeld essentieel als de politie vervoersbewegingen van een crimineel analyseert. De advocaat moet dan kunnen doorvragen op basis van die gegevens.’ Niet alleen strafpleiters worden een beetje data-analist, gelooft Van Holten, ook andere juristen moeten eraan geloven. Steeds vaker zullen ze een *data scientist* inschakelen. ‘Als de Autoriteit Consument & Markt een bedrijf binnenvalt in verband met een mededingingszaak en ze trekken alle data uit het bedrijf, kloppen hun analyses dan? Dat moet je kunnen checken.’ In de overnamepraktijk is ook veel te winnen met goede *data science*, weet Van Holten. ‘Daar zitten nog steeds legers stagiaires dikke ordners door te ploegen, kan een computer dat niet beter? Welke vragen stel je dan aan die computer? Daar kan een *data scientist* uitkomst bieden.’ Niet alleen het gebruik van data in de juridische praktijk wordt onder-

wezen in Tilburg vanaf september. Ook de vraag wat data betekent in juridische termen is voer voor de aanstormend juristen. Wanneer ben je eigenaar van data, hoe zit het met het intellectueel eigendom, hoe bescherm je investeringen in data? ‘Wat is van jou en wat is van mij, dat is bij het gebruik van data heel relevant, daar gaan we onderzoek naar doen,’ vertelt Van Holten.

SAMENWERKING TUSSEN JURISTEN EN TECHNEN

De Tilburgse juristen zijn ervan overtuigd dat ze het niet alleen redden in de snel digitaliserende wereld. De Engelsman Richard Susskind voorspelde ‘the end of lawyers’ al in 2008, en als juristen niet gaan samenwerken met informatici en wiskundigen kan dat weleens snel bewaarheid worden, denken ze in Tilburg. Dus komt er naast de juridische opleidingen waarin *data science* een steeds prominenter rol krijgt ook een intensieve samenwerking tussen Tilburg University en de Technische Universiteit Eindhoven, waar een gezamenlijke bachelor en vier verschillende masters Data Science uit voortvloeien. Ingenieurs en wiskundigen uit Eindhoven willen daarin met econometristen en juris-

ten alle invalshoeken bekijken van ‘big data’. ‘Het levert een nieuw soort wetenschapper op die op grond van *data science* werkt,’ licht oud-advocaat Koen van Holten toe. ‘Kijk naar de *blockchain* technologie waar nu veel over wordt geschreven. Als je begrijpt wat *blockchain* doet, dan kun je zien welke problemen in de maatschappij je met die technologie kunt oplossen. Wij leiden mensen op om dat soort technologieën te gebruiken. Zij lossen in een of twee dagen problemen op die voorheen niet op te lossen waren.’ Van Holten weet dat menig jurist afhaakt bij zijn verhaal omdat het te abstract is. ‘Een voorbeeld is een klus die onze studenten hebben gedaan voor een grote verhuurder. Hij sluit huurcontracten, die worden beëindigd, er gaat een nieuw contract lopen, het huis moet worden opgeleverd, de sleutel overhandigd. Dat lijkt simpel, maar toch gaat er veel mis. Met *process mining*-technieken kun je meten waar het misgaat, en het uitvoeren van contracten op een eenduidige, geautomatiseerde manier inrichten.’ *Process mining* is een manier om (*big*) data te analyseren, een aanpak die een jurist niet zal bedenken, wil hij maar zeggen.

CLIËNTGERICHTHEID

Computers vervangen advocaten niet, maar de manier waarop advocaten hun beroep uitoefenen, is wel aan het veranderen, zeggen veel experts. Juist aan eigenschappen die advocaten van robots onderscheiden, is behoefte. 'Creativiteit, beoordelingsvermogen, non-verbale communicatie en empathie worden steeds belangrijker,' zegt een woordvoerder van de Nederlandse orde van advocaten. 'De advocaat verandert van een juridisch adviseur in een *trusted advisor*,' zegt directeur van opleidingsinstantie Dialogue Monique van de Griendt. Inlevingsvermogen en cliëntgerichtheid zijn daarbij essentieel. 'Als

advocaat moet je ervoor zorgen dat je meer van de branche van je cliënt begrijpt. Welke problemen heeft hij, waar ligt hij wakker van?' Deze tendens herkent Robin Funnekotter, opleidingsmanager bij Pels Rijcken. 'Van advocaten wordt verondersteld dat ze uitmuntende juristen zijn, tegelijkertijd wordt steeds meer van ze verwacht op het gebied van dienstverlening. Advocaten moeten proactief met hun cliënten meedenken. Waar lopen ze tegenaan in hun branche en waar kunnen ze in de toekomst mee te maken krijgen? Naast de juridisch inhoudelijke tak van sport moeten advocaten oog hebben voor de politieke en maatschappelijk-

ke context.'

Deze ontwikkeling vraagt van advocaten dat ze breder zijn opgeleid. Enkele jaren geleden al werd de term *T-shaped lawyer* geïntroduceerd. Deze advocaat combineert diepgaande juridische kennis ('de staander' in de T) met basiskennis van andere disciplines zoals bedrijfskunde, bestuurskunde, politicologie, psychologie en sociologie ('de ligger' in de T). Daarnaast beschikt hij over vaardigheden als analytisch denken, bemiddelen en onderhandelen. Opleidingsinstanties bevestigen dat de noodzaak om '*T-shaped*' te zijn, onverminderd aanwezig blijft. Zo biedt het Juridisch PAO van de Uni-

IN LEIDEN ZETTEN ZE IN OP LEGAL TECH EN ONDERNEMERSCHAP

UNIVERSITEIT LEIDEN: CENTRUM VOOR ONDERNEMERSCHAP EN INNOVATIE

DOOR / ERIK JAN BOLSIUS

'Als ik nieuwe studenten toespreek, vertel ik altijd dat Einstein ooit op dezelfde plek stond. Maar wat zegt dat over nu?' Opleidingsdirecteur René Orij (47) van de Leidse rechtenfaculteit is niet alleen maar blij met de rijke historie van zijn universiteit. De opleidingsdirecteur wil de Leidse studenten dingen meegeven die ze nodig hebben voor de toekomstige juridische wereld. Hard nodig, vindt hij. 'We doen eigenlijk al sinds 1575 hetzelfde.' Orij is ook *managing director* van het Centrum voor ondernemerschap en innovatie. Zijn doel: juristen ondernemender maken.

PUUR KENNIS STAMPEN IS ACHTERHAALD

Student Jurian Lock (24) gelooft dat ondernemerschap essentieel is voor juristen. 'Ondernemers lossen problemen duurzaam op, die mentaliteit moet erin bij juristen.' Bedrijfseconoom Orij vult aan: 'Veel juridisch werk is symptoombestrij-

ding. Juristen moeten echt leren hoe het zakendoen werkt, en daarop inspelen. Een ondernemer heeft *transferable skills*, hij heeft geleerd hoe hij kansen moet zien.' Lock: 'De universiteit leidde vroeger mensen op om kennis te hebben. Dat had ook echt zin, want het kostte te veel tijd om zelf informatie op te zoeken. Die tijd is al lang voorbij. Het draait nu om snel de juiste kennis vinden en die valideren. Puur kennis erin stampen is echt achterhaald.' René Orij wil '*T-shaped*' juristen opleiden met vaardigheden waarmee ze zichzelf verder kunnen helpen. 'We bereiden studenten vooral nog voor op een functie in de advocatuur en de rechterlijke macht, maar slechts een deel komt daar terecht. We moeten alternatieven bedenken.'

STAGE JURIDISCH ONDERNEMERSCHAP

Opleidingsdirecteur Orij is bezig met het opzetten van nieuw on-

derwijs op het snijvlak van recht, technologie en ondernemerschap. Terwijl hij zijn plannen binnen de universiteit afstemt, kunnen de eerste groepen studenten al een stage juridisch ondernemerschap lopen. 'Voor vijf studiepunten kunnen ze een onderzoek doen bij een advocatenkantoor of een start-up. Ze zetten bijvoorbeeld een juridisch vraagstuk om in een algoritme om juridische problemen op te lossen.' Orij denkt ook aan een vak als 'hoe start ik mijn eigen *legal tech* bedrijf op'. Jurian Lock is een van de ondernemende studenten die Orij als voorbeeld noemt. Na drie juridische bachelors volgt hij nu zijn master, naast een eigen bedrijf, CodeCombat, dat programmeren toegankelijk wil maken door het in spelvorm aan te bieden. 'Veel kennis die ik tijdens mijn bachelors heb opgedaan, kan in de toekomst eenvoudig in slimme software worden gevat,' stelt Lock.

versiteit Leiden cursussen aan als: 'Gelijk hebben en gelijk krijgen', 'Onderhandelen met succes', maar ook cursussen als 'Recht en literatuur' en 'Recht en cultuur'. 'Cursussen die het perspectief en gezichtsveld van het juridisch denken verbreden', zegt directeur Marco van der Ree. Opleidingsinstantie Dialogue biedt een compleet *T-shaped lawyer* pakket aan met aandacht voor emotionele intelligentie, psychologie, mediation, financieel management en technologische ontwikkelingen. Ook stressreducerende cursussen als Mindfulness of Krijgskunst voor juristen, gebaseerd op judo-jiu-jitsu-karate, behoren tot het curriculum van Dialogue. 'Advocaten beoefenen topsport. Iedere topprofessional zou instrumenten voor het omgaan met stress standaard in zijn koffertje moeten hebben,' zegt Van de Griendt.

SPECIALISATIE

De toegenomen complexiteit van wetgeving vraagt van advocaten dat ze zich behalve in de breedte ook in de diepte ontwikkelen. Jan Breed, directeur van de VU Law Academy, bevestigt deze trend. 'Advocaten zien de noodzaak van verdieping. Er is behoefte aan cursussen als economisch strafrecht of onderwijsrecht.' Ook bij het Juridisch PAO van de Universiteit Leiden is vraag naar gespecialiseerde opleidingen. Het afgelopen jaar werd er een specialisatietraject contracteren gelanceerd. Juist omdat het beroep van de advocaat zo aan het veranderen is, wordt opleiding, als bewijs van kwaliteit, steeds belangrijker. Pels Rijcken, bijvoorbeeld, investeert in de opleiding van alle advocaten. De interne opleiding, De Verrijking, was er al voor advocaat-stagiaires, en recent is deze ook voor medewerkers uitgerold. Ook wordt gewerkt aan een pro-

gramma voor partners. Advocaten krijgen zowel inhoudelijke vakken als vaardigheden aangeboden. 'Een trend binnen De Verrijking is dat er bovendien veel aandacht is voor persoonlijk leiderschap,' zegt opleidingsmanager Robin Funnekotter. 'Dan leer je zelf de regie te nemen over je eigen carrière en leer je alles uit je carrière te halen. Je kijkt naar: wie ben ik, wat kan ik, wat wil ik?' De Nederlandse orde van advocaten zet ook in op het bevorderen van kwaliteit en werkt aan een systeem van kwaliteitstoetsen. Geheel in lijn hiermee is er binnen het curriculum van opleidingsinstanties en interne opleidingen van advocatenkantoren toenemende aandacht voor ethiek. De jarenlange discussie over het toezicht op de advocatuur heeft hieraan bijgedra-

gen. De Beroepsopleiding Advocaten staat uitgebreid stil bij het ethische kompas van de advocaat. Ook de Law Firm School stelt ethieksessies verplicht. Bij het Juridisch PAO van de Universiteit Leiden begint komend najaar een cursus 'Beroepsethiek en Tuchtrect'. OSR Juridische Opleidingen geeft trainingen als 'Optimale klachtbehandeling' en 'Master-training Integriteit voor advocaten'. Het vak Ethisch en integer handelen is nieuw bij de interne opleiding van De Brauw. Bestuurslid Eelco Meerdink: 'Advocaten bespreken dilemma's die ze in de dagelijkse praktijk tegenkomen. Ze pellen die dilemma's af waardoor ze met elkaar tot de kern komen van wat nu echt het probleem is. Het gaat hier niet om goed of fout, maar om inzicht te krijgen in de verschillende zienswijzen.' ■

HJF advocaten is een middelgroot advocatenkantoor met vestigingen in Voorburg en Rotterdam. HJF advocaten is meer dan een gewoon advocatenkantoor. HJF is een sparringpartner, met juristen die eerder in het bedrijfsleven hun sporen hebben verdiend.

Ter versterking van ons team, en meer in het bijzonder voor de sectie Insolventierecht op onze vestiging in Voorburg zijn wij op zoek naar een ervaren:

ADVOCaat-MEDEWERKER (M/V)

Heb jij tenminste twee jaar ervaring als advocaat-medewerker, bij voorkeur op het gebied van insolventierecht? Heb jij ervaring als curator in faillissementen of ben je bereid om als zodanig te worden benoemd? En heb jij aantoonbare interesse in bouwrecht en/of vastgoedrecht? Dan ben jij die advocaat die wij zoeken!

Stuur je sollicitatie met CV naar mospaa@hjfadvocaten.nl. Voor aanvullende informatie over deze vacature kun je contact opnemen met Milko Spaa op telefoonnummer 070-3870008 of per email.

HJF Advocaten, dicht bij de ondernemer, dicht bij de praktijk

Grou (Fri)

Recreëren op de mooiste plek aan het Pikmeer

Op een schitterende locatie gelegen recreatie-woning met 2.230 m² eigen grond en water direct aan het Pikmeer. Vraagprijs € 690.000,- k.k.

www.makelaardijhoekstra.nl
t. 058 233 7 333

BEROEPSOPLEIDING TOT ADR SPECIALIST/LEGAL MEDIATOR

Start 10 oktober 2016 te Amsterdam

Bij het ADR Instituut bent u aan het juiste adres voor hoogwaardige opleidingen en vaardigheidstrainingen voor juristen. Wij leiden u breed op in onderhandelen, mediation en partijbegeleiding. Door de inzet van ADR maken we de weg vrij voor blijvende win-win oplossingen.

Informatieavond 12 september 2016

Kijk voor meer informatie en ons volledige aanbod op www.adrinstituut.nl

BEYOND LAW

REDDER VAN 'S LANDS FINANCIËN

DOOR / ROBERT SANDERS

De met de Amsterdamse handels- en bankierswereld bekende advocaat slaagde er als minister van Financiën in een staatsbankroet af te wenden door een omstreden voorstel voor een 'vrijwillige' staatslening.

Floris Adriaan van Hall (1791-1866)

Advocatenzoon Floris Adriaan van Hall werd geboren op 15 mei 1791 in Amsterdam.

Na doorlopen van de Latijnse school studeerde hij tot 1811 rechten aan het hoofdstedelijke Athenaeum Illustre. Het jaar daarop promoveerde hij aan de Hogeschool van Leiden.

Afkomstig uit de gegoede kringen werd Van Hall na zijn studie opgeroepen voor Napoleons erekorps, de *gardes d'honneur*.

Hij wist echter via Zwitserland te ontkomen en keerde terug naar Amsterdam, waar hij zich in 1813 op het kantoor van zijn vader vestigde als advocaat. Hij praktiseerde bijna dertig jaar als advocaat.

Tot zijn clientèle behoorden veel Amsterdamse handelshuizen en scheepvaartmaatschappijen.

Van Hall, inmiddels ook deken van de Amsterdamse advocatenorde, werd in 1842 door koning Willem II naar Den Haag gehaald. Daar stond hij voor de taak om als minister van Justitie de weinig geliefde Cornelis Felix van Maanen op te volgen, die na de kritiek op diens ontwerp-Conflictenwet over administratieve geschillen was opgestapt. Kort na zijn benoeming trok Van Hall de omstreden ontwerp-Conflictenwet van zijn voorganger in. Hetzelfde

jaar bracht hij de Wet op het notarisambt tot stand.

Inmiddels was in die tijd de financiële situatie van de Nederlandse staat penibel geworden, onder meer omdat koning Willem I na de scheiding van Nederland en België nog lang aan de geldverslindende mobilisatie had vastgehouden. Nadat zijn twee voorgangers na hun pogingen om de opgelopen staatsschuld te saneren het bijltje erbij neer hadden gegooid, werd Van Hall in 1844 tot minister van Financiën benoemd. Toen een staatsbankroet dreigde, kwam Van Hall met het voorstel van een 'vrijwillige' lening, met als stok achter de deur een belastingverhoging voor het geval de staatslening van in totaal 127 miljoen gulden (tegen een rente van 3 procent) niet voltekend zou worden. Door dit voorstel werden vermogenden met meer dan 100.000 gulden feitelijk verplicht deel te nemen aan de lening. Er werden daarnaast bezuinigingen doorgevoerd en de uitstaande staatsschuld werd gedeeltelijk omgezet naar een lagere rente. Tegen het voorstel van de staatslening en dreigende belastingverhoging bestond binnen en buiten

het parlement weerstand, waarbij zelfs de vergelijking met Alva's tiende penning werd gemaakt. Het parlement aanvaardde het voorstel echter met een krappe meerderheid en de 'vrijwillige' lening leverde het beoogde bedrag op, hoewel de termijn van inschrijving nog wel moest worden verlengd. De staatsschuld en de overheidsuitgaven daalden aanzienlijk en mede dankzij de Indische baten was er tegen 1846 weer evenwicht op de begroting.

Na een periode in de Tweede Kamer volgde Van Hall in 1853 Thorbecke op als kabinetsleider in het kabinet Van Hall-Donker Curtius; in 1860 werd hij opnieuw kabinetsleider, in het kabinet Van Hall-Van Heemstra. In zijn functie van minister van Buitenlandse Zaken had Van Hall, ter bescherming van de Nederlandse scheepvaart- en handelsbelangen, Nederland buiten de Krimoorlog (1853-1856) weten te houden. Als blijk van waardering verhefde de koning hem in 1856 tot baron.

Vanwege zijn leeftijd weigerde hij nog een benoeming tot gouverneur-generaal van Nederlands-Indië. Als ambtelos edelman wijdde hij zich vanaf 1861 aan historische studie. F.A. baron Van Hall overleed in Den Haag op 29 maart 1866.

Snel en simpel tijdschrijven en declareren voor slechts € 21,- per maand

Vraag de gratis demo aan op www.ursos.nl

Urios Standaard | Dossiers | Partijen | Toevoegingen | Insolventies | Tijdschrijven | Meertalig declareren en herinneren

Urios Plus | Agenda | Elektronisch factureren | Export naar boekhouding | Managementrapporten | Documenten | Outlook-koppeling

ursos
eenvoud bespaart tijd

Kanaalkade 26-E | 1811 LP Alkmaar | tel 072 512 22 05 | info@ursos.nl | www.ursos.nl

VU LAW
ACADEMY

www.vula.nl

Is uw kennis voor uw juridische praktijk al up-to-date?

Dit najaar nieuw PAO programma:
juridische cursussen op vele rechtsgebieden.

VU VRJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

IS VERDER KIJKEN

branchout

Cultivating excellence
through coaching & training

- ✓ Legal English Writing Skills
- ✓ Dutch Law in English
- ✓ English in Commercial Mediation
7-8-9 november 2016, Den Haag
- ✓ Contract Drafting in English

www.branch-out.eu | info@branch-out.eu | 070-888 2899 | Postbus 64747 2506 CC Den Haag

VORMERKUNG: DE POWER-UP VOOR KOOP

DOOR / **DANIËL BRAND**

De Vormerkung geeft koop een quasi-goederenrechtelijk effect. Hoe werkt deze figuur precies?

De 'Vormerkung' stelt de koper van een registergoed in staat de koop in te schrijven in de openbare registers, waardoor hij wordt beschermd in zijn recht tot nakoming. Een soort van power-up ('Starman' voor kenners) waarmee de koop een tijdelijk quasi-goederenrechtelijk (lees: onoverwinnelijk) effect krijgt.

Inmiddels is de Vormerkung, na de introductie in het Burgerlijk Wetboek op 1 september 2003, meer dan tien jaar een begrip. In die tijd is een aantal problemen gesignaleerd. Voor de wetgever reden een wetsvoorstel te doen tot verbetering (*Kamerstukken II 2014-2015*, 34 148). Dat wetsvoorstel is inmiddels per 1 januari 2016 in werking getreden.

In deze bijdrage wordt stilgestaan bij de werking van de Vormerkung,

de wijzigingen die vanaf 1 januari jl. van kracht zijn en de vraag of de verkoper hiermee kan voldoen aan zijn verplichting 'vrij van beslagen en inschrijvingen' te leveren. Ten slotte wordt nog een uitspraak van het Hof Amsterdam behandeld, die ziet op de vraag wie bescherming van de Vormerkung kan invoeren.

In artikel 7:3 BW is de mogelijkheid opgenomen om de koop van een registergoed in te schrijven in de openbare registers (de Vormerkung). Daarmee is de koper gedurende een periode van zes maanden beschermd tegen gevaren (zie lid 3 sub a t/m g BW) die zijn recht op nakoming kunnen blokkeren.

Na de inschrijving van de koopovereenkomst kan een registergoed bijvoorbeeld nog wel worden verkocht aan een derde of kan er beslag

op worden gelegd, maar juridisch gezien sorteert dit geen effect als het registergoed binnen zes maanden na de inschrijving van de koop aan de koper wordt geleverd. De Vormerkung kan dus worden gezien als een rechtsfiguur die aan het persoonlijke recht van de koper een goederenrechtelijke bescherming verleent.¹ Vanwege de tijdelijke werking van de Vormerkung blijft er echter een risico voor de koper bestaan.

Eén van de problemen was dat schuldeisers van de verkoper de levering alsnog konden frustreren door derdenbeslag onder de koper en/of onder de transporterende notaris te leggen.² In de arresten ABN Amro/De notaris³ en Van den Berg Makelaardij/Bernhard⁴ heeft de Hoge Raad bepaald dat de Vormerkung tegen derdenbeslag onder de koper ►

Vooruitgang is voor iedereen anders.

Delissen Martens advocaten ziet Het Nieuwe Werken als de toekomst.

Dat Het Nieuwe Werken ook werkt, zien we in Den Haag bij Delissen Martens. De ruim 29 advocaten maken met enthousiasme gebruik van alle nieuwe mogelijkheden die hun nieuwe werkplek hun biedt. De flexibele multimediale jurisprudentie van Sdu hoort daar helemaal bij.

Benieuwd wat de advocaten van Delissen Martens zelf over hun vooruitgang vertellen? Bekijk de film op vooruitgang.sdu.nl

Sdu

oprecht
de beste
keuze

(in elk geval) geen bescherming bood. Hierdoor werd de levering dus toch gefrustreerd.

WETSVOORSTEL VERBETERING VORMERKUNG

Ook de wetgever signaleerde dit probleem. Vanaf 1 januari 2016 is daarom het wetsvoorstel inzake de verbetering van de Vormerkung van kracht geworden. Kortweg bevat dit wetsvoorstel de volgende wijzigingen: (i) indien ná de Vormerkung derdenbeslag wordt gelegd onder de koper, kan de koper in weerwil van het derdenbeslag de koopprijs toch betalen aan de transporterende notaris (art. 475h lid 3 Rv) en (ii) indien ná de Vormerkung beslag wordt gelegd op de onroerende zaak, wordt het beslag na de levering geconverteerd in een beslag op het deel van de koopprijs dat de notaris onder zich houdt nadat de anterieure beslaglegger(s) en de hypotheekhouder(s) zijn voldaan, het 'surplus' (art. 507b Rv). De laatste wijziging is op zichzelf genomen interessant. Bij een derdenbeslag dient de beslagene ál hetgeen hij aan de schuldenaar verschuldigd is onder zich te houden (art. 702 lid 1 jo. 475 lid 1 aanhef en onder a Rv). In de toelichting bij het wetsvoorstel is aangegeven dat een posterieur derdenbeslag onder de notaris zich nu al zou beperken tot het surplus maar dat het zich bij de koper zou uitstrekken over de volledige koopsom.⁵ Dat onderscheid vloeit echter niet voort uit de wet. Derdenbeslag onder de notaris ten laste van de verkoper brengt immers met zich mee dat de *volledige* vordering van de verkoper op de notaris met betrekking tot de koopsom wordt getroffen en geblokkeerd (art. 475 lid 1 sub a jo. art. 475h lid 1 BW).⁶ Het onderscheid tussen derdenbeslag onder de koper of de notaris was (onder andere) afkomstig uit de (oude) Beslagsyllabus.⁷ Die benadering was weliswaar praktisch, maar in strijd met het beslag- en executierecht. Of een gelegd beslag reëel verhaal zal bieden, is immers een andere vraag dan waarop beslag kan

worden gelegd en wat het treft.⁸ Wat daar ook van zij, de wetgever heeft nu officieel groen licht gegeven voor de beslaglegging op (alleen) het surplus. In de gewijzigde tekst van artikel 475h lid 3 Rv en artikel 507b Rv staat overigens niets over het derdenbeslag onder de notaris op de koopsom. Die situatie moet volgens de toelichting worden behandeld als een posterieur beslag op de onroerende zaak.⁹

LEVERING VRIJ VAN BESLAG EN INSCHRIJVING DAARVAN

Daarnaast is bepaald dat een notaris niet meer over een royementsvolmacht ten aanzien van het posterieure beslag hoeft te beschikken. Dat beslag treft immers geen doel.¹⁰ Maar op basis van zowel de NVM-koopovereenkomst als het Model Ring Amsterdam rust op de verkoper eveneens de verplichting het verkochte vrij van 'beslagen en inschrijvingen daarvan' te leveren.¹¹ Als beslag is gelegd ná de Vormerkung kan de verkoper strikt genomen niet aan deze verplichting voldoen. Het beslag kan weliswaar niet aan de koper worden tegengeworpen, het blijft wel 'kleven' omdat de inschrijving van het beslag in het Kadaster feitelijk in stand blijft. De verkoper kan de beslaglegger niet dwingen om (voorafgaand aan de levering) tot opheffing van het beslag en doorhaling daarvan over te gaan. De beslaglegger heeft immers belang bij instandhouding wegens de beperkte houdbaarheid van de Vormerkung. Ook de rechter zal de verkoper niet helpen. Zie bijvoorbeeld een uitspraak van de Rechtbank Dordrecht waarin werd geoordeeld dat de verkoper geen belang had bij opheffing van het beslag '(...) aangezien hij die opheffing geheel zelf in de hand heeft door binnen zes maanden na inschrijving van de "Vormerkung" tot levering aan de koper over te gaan'.¹² Maar in dat laatste zit nu juist de crux: indien de verkoper tot levering aan de koper wenst over te gaan, moet de koper accepteren dat de

verkoper zijn verplichtingen (om vrij van beslagen en inschrijvingen daarvan te leveren) niet nakomt. Over het algemeen zal dit niet veel problemen opleveren. Maar als de koper – om wat voor reden ook – niet meewerkt, kan hij ervoor kiezen niet af te nemen en de verkoper in gebreke te stellen. Vanuit het perspectief van de koper valt hier ook iets voor te zeggen. De inschrijving verdwijnt niet vanzelf.

Volgens de Rechtbank Dordrecht kan de verkoper vóór levering geen opheffing of doorhaling vorderen. Ook is de beslaglegger (nog) niet verplicht een verklaring van waardeloosheid af te geven (ex art. 3:28 BW). Het beslag wordt immers pas waardeloos ná levering maar daarvoor is medewerking van de koper noodzakelijk. Als de koper daar niet aan meewerkt, heeft de verkoper een probleem. De verkoper zou dit enkel kunnen voorkomen door, voorafgaand aan de levering, een volmacht te verkrijgen 'tot doorhaling van het beslag onder de opschortende voorwaarde van levering'. De gang naar de rechter lijkt daarbij onvermijdelijk als de beslaglegger niet vrijwillig meewerkt. De praktijk wijst uit dat het voorgaande probleem niet enkel theoretisch van aard is. Daarom is het verstandig deze eventuele impasse voor te zijn. De oplossing is relatief simpel door aan de standaardbepaling 'beslagen en inschrijvingen daarvan' toe te voegen: '(die koper kunnen worden tegengeworpen)'. De standaardkoopovereenkomsten zouden op dit punt moeten worden aangepast.

WIE WORDT BESCHERMD?

Dan is er nog een arrest van het Hof Amsterdam van 6 oktober 2015 (ECLI:NL:GHAMS:2015:4139). In die kwestie verkoopt de verkoper een aantal panden aan een stichting. De koopovereenkomst wordt ingeschreven. Daarna wordt beslag op de panden gelegd. Na die beslaglegging wordt een aanvullende akte ingeschreven, waaruit volgt dat de stich-

ting de panden heeft gekocht in haar hoedanigheid van beherend vennoot van een cv. De panden worden daarna doorverkocht aan derden. De verkoper (niet de koper) vordert in kort geding opheffing van het beslag namens de cv maar krijgt zowel bij de rechtbank als het hof nul op het rekest. Daartoe overweegt het hof dat de verkoper geen beroep op de bescherming van de Vormerkung kan doen omdat de cv op het moment dat beslag werd gelegd (nog) geen koper was. De aanvullende akte heeft in dat verband geen terugwerkende kracht omdat uit de openbare registers op elk moment ondubbelzinnig zou moeten blijken wie de koper is en met name in welke hoedanigheid.¹³ De beslissing van het hof is volgens mij juist, alleen is de uitleg daarbij minder overtuigend. De kern is dat de verkeerde partij (de verkoper) een beroep op de Vormerkung heeft gedaan. De verkoper kan daar sowieso geen beroep op doen, dat had de (oorspronkelijke) koper, de stichting, moeten doen. Dat de stichting daarbij al dan niet in hoedanigheid van beherend vennoot van de cv heeft gekocht, maakt niet uit. Artikel 7:3 BW heeft het immers over ‘(...) de koper wiens koop is ingeschreven (...)’ Daar komt nog bij dat het in dit geval om een cv ging. Een cv is een contractuele samenwerkingsvorm, zonder rechtspersoonlijkheid en kan derhalve geen rechthebbende zijn van (onder ander) registergoederen. Of de stichting al dan niet in haar hoedanigheid van beherend vennoot zou hebben gekocht, maakt in goederenrechtelijke zin helemaal niets uit. De vraag of registergoederen een cv ter beschikking zullen staan, is immers niets meer dan een afspraak tussen de betrokken vennoten.¹⁴ Kortom, de enige die de bescherming had moeten en kunnen invoeren, was de stichting. Niet de cv en al helemaal niet de verkoper. Dat de beslagen panden al waren doorverkocht, maakt het voorgaande niet anders. In de woorden van de

wetgever: ‘Mocht zich het geval voordoen van een rechtsopvolger onder bijzondere titel die de bescherming uit hoofde van artikel 3 lid 3 deelachtig wil worden (...), dan zal dit resultaat kunnen worden bereikt door de (oorspronkelijke) koper in naam en ten behoeve van de derde-verkrijger op artikel 3 lid 3 een beroep te laten doen.’¹⁵

In dat kader is de overweging van het hof, dat op elk moment ondubbelzinnig uit de openbare registers zou moeten blijken wie de koper is en met name ook in welke hoedanigheid, onjuist. Vanuit het rechtszekerheidsoogpunt zou dat misschien wenselijk zijn, vereist is het niet. Partijen kunnen na het sluiten van de koopovereenkomst afwijkende afspraken maken, die aan de Vormerkung niet afdoen. Relevant is enkel de vraag of de koop is ingeschreven (ex art. 7:3 BW). Zo ja, dan is er bescherming. Ten behoeve van wie de

koper verkrijgt, maakt niet uit.¹⁶ Ten slotte – om niets aan het toeval over te laten – is er nog een mogelijkheid om ten behoeve van een opvolgende koper een derdenbeding op te nemen.¹⁷ In de praktijk wordt daarvan vrijwel geen gebruikgemaakt. Van de Vormerkung wordt slechts in vijf tot tien procent van de woningtransacties gebruikgemaakt.¹⁸ Dat verbaast, omdat iedere koper de (beperkte) kosten van inschrijving voor lief zou moeten nemen. Met ‘*the benefit of hindsight*’ kan achteraf worden vastgesteld dat daarmee een hoop problemen – relatief eenvoudig – had kunnen worden voorkomen. Daarom geldt: laat de power-up nooit liggen als je er gebruik van kunt maken, hij is er immers niet voor niets. ■

Daniël Brand is advocaat bij BOEKEL in Amsterdam.

NOTEN

- 1 Vgl. H.W. Heyman & S.E. Bartels, *Vastgoedtransacties – Koop*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2012, nr. 224.
- 2 Al wordt in de toelichting aangegeven dat in de literatuur in overwegende mate werd aangenomen dat het beslag onder de notaris zich beperkte tot het gedeelte dat de notaris ten behoeve van de verkoper onder zich hield, zie *Kamerstukken II* 2014-2015, 34 148, nr. 3, p. 3.
- 3 HR 6 februari 2009, *NJ* 2009/344 m.nt. Van Mierlo (*ABN Amro/De notaris*).
- 4 HR 8 oktober 2010, *NJ* 2012/211 m.nt. Hijma en Van Mierlo (*Van den Berg Makelaardij/Bernhard*).
- 5 *Kamerstukken II* 2014-2015, 34 148, nr. 5, p. 2.
- 6 L.P. Broekveldt, ‘Vormerkung, beslag, rangorde en de notaris’, *Ars Notariatus* 144, nr. 100.
- 7 Beslagsyllabus (versie augustus 2015), p. 28: ‘Dat neemt niet weg dat het, teneinde de werking van artikel 7:3 lid 3 sub f BW niet te frustreren, raadzaam blijft (...) om, behoudens bijzondere omstandigheden, bij een verlot voor een derdenbeslag onder een notaris voor de koopsom van een registergoed te bepalen dat het verlot niet geldt voor het deel van de koopsom bestemd voor de aflossing van de hypothecaire schulden waarmee het registergoed is belast en evenmin voor het deel van de koopsom dat moet worden aangewend ter aflossing van de schuldeisers die beslag op het registergoed hebben gelegd voordat de koopovereenkomst op de voet van artikel 7:3 lid 1 BW werd ingeschreven.’
- 8 Zie hierover L.P. Broekveldt, ‘Vormerkung, beslag, rangorde en de notaris’, *Ars Notariatus* 144, nr. 53 e.v., p. 101 e.v.
- 9 *Kamerstukken II* 2014-2015, 34 148, nr. 5, pag. 7.
- 10 Ibid.
- 11 Vgl. L.P. Broekveldt, ‘Vormerkung, beslag, rangorde en de notaris’, *Ars Notariatus* 144, nr. 60.
- 12 Rechtbank Dordrecht 16 juli 2012, ECLI:NL:RBDOR:2012:BX1912, r.o. 4.4.
- 13 Hof Amsterdam 6 oktober 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:4139, r.o. 3.7.
- 14 Vgl. W.J.M. van Veen, ‘Levering van registergoederen aan en door personenvennootschappen’, *WPNR* 2002/6464.
- 15 *Kamerstukken II* 1995-1996, 23 095, nr. 8, p. 11.
- 16 Zie ook: H.W. Heyman & S.E. Bartels, *Vastgoedtransacties – Koop*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2012, nr. 250.
- 17 *Kamerstukken II* 1995-1996, 23 095, nr. 8, p. 11 e.v.
- 18 *Kamerstukken II* 2014-2015, 34 148, nr. 3, p. 2.

Procederen in Oostenrijk?

Wijkamp Advocatuur / Advokatur GmbH
Nederlandstalig advocatenkantoor gevestigd in Oostenrijk.

Meerdere advocaten
Meerdere specialismen
Communicatie in de Nederlandse taal.

A-6460 Imst, Sirapuit 7 Oostenrijk
T: +43 (0) 5412 / 64640 F: +43 (0) 5412 / 64640-15
M: office@wijkamp-advocatuur.com W: www.wijkamp-advocatuur.com

ADVOCAAT CENTRAAL

SOFTWARE VOOR DE ADVOCATUUR

“ Het systeem kan met enkele klikken allerlei standaard brieven en processtukken genereren, ik gebruik mijn dicteerapparaat niet meer ”

mr. Arthur Scholtmeijer
Verdonk Advocaten

Tel. (035) 543 55 66

www.advocaatcentraal.nl

De cursisten waarderen onze cursussen in 2014 en 2015 met een 8,3!
Aanbod van hoogwaardige juridische opleidingen, team van ervaren docenten op diverse rechtsgebieden, prima waarderingen van de cursisten, goede bereikbaarheid in Nijmegen en gratis parkeergelegenheid.

Academia-e

Forse stapelkortingen in 2016

- 5% : 3 maanden voor de betreffende cursus inschrijven
- 5% : samen met 1 kantoorgenoot naar dezelfde cursus
- 10% : samen met 2 kantoorgenoten naar dezelfde cursus
- 20% : korting bij 2e cursus
- 30% : korting bij 3e, 4e, 5e cursus

Onze vaste docenten voor het komend cursusjaar

Personen- en Familierecht	: Prof. Mr. A.J.M. (Andre) Nuytinck
Arbeidsrecht	: Mr. dr. P. (Pascal) Kruit
Strafrecht en strafprocesrecht	: Mr. J.H.J. (Joost) Verbaan
Alimentatierecht	: Mr. A. (Anouk) Wakker
BOPZ	: Mr. drs. R. (Rembrandt) Zuijderhoudt
Jeugdrecht	: Mr. L.M.J. (Lisette) Leerkes

Schrijf snel online in op www.academia-e.nl en maak gebruik van de stapelkortingen!

ADVOCAAT-MEDEWERKER MEDEDINGING

Spreekt het je aan? Solliciteer dan nu!

Voor meer informatie kun je contact opnemen met Claudia Bruins (via 06 232 99 454) of claudia.bruins@c-law.nl.

Je sollicitatie kun je richten aan: C-law, ter attentie van HR.

Meer informatie over C-law:
www.c-law.nl

C-law is een niche advocatenkantoor gericht op mededinging & regulering opgericht in 2013. Wij werken in kleine teams met korte lijnen en geven praktisch en handzaam advies. Wij adviseren en begeleiden onze klanten bij procedures bij de ACM, de Europese Commissie en andere (nationale) toezichthouders. Waar nodig, procederen wij bij de rechter.

Wegens succesvolle groei van onze niche praktijk zijn wij op zoek naar een advocaat-medewerker (3-10 jaar ervaring) met een passie voor het mededingingsrecht. Parttime werken (minimum 24 uur) is mogelijk.

Functie-eisen medewerker (3-10 jaar ervaring)

- Je hebt succesvol je stage afgerond bij een (bij voorkeur groot internationaal) advocatenkantoor op een mededingingspraktijk;
- Je hebt (bij voorkeur) enige jaren ervaring opgedaan als advocaat-medewerker;
- Je bent zeer bekwaam in de Nederlandse en Engelse taal (zowel gesproken als schriftelijk);
- Je bent kritisch, een teamplayer, gedreven, sociaal en cliëntgericht.

C-law biedt jou:

- Een dynamische, informele en prettige werksfeer in een prachtige werkomgeving;
- Een hoogwaardige, gevarieerde en groeiende mededingingspraktijk;
- Ruimte om te ondernemen;
- Goede arbeidsvoorwaarden.

'S-HERTOGENBOSCH • AMSTERDAM

Ter versterking van onze advocatenpraktijk zoeken wij: **een gevorderde advocaat stagiair(e) en/of advocaat medewerker M/V** met belangstelling voor de aandachtsgebieden van het kantoor.

Wat vragen wij van een toekomstige kantoorgenoot?

- tenminste 2 jaar ervaring als advocaat;
- betrokkenheid bij de activiteiten van de cliënt;
- gedegen kennis en/of ervaring op de rechtsgebieden arbeidsrecht, ondernemingsrecht of insolventierecht;
- een praktische, ondernemende en informele instelling;
- ambitie om bij te dragen aan de groei van het kantoor.

Voorts zijn wij op zoek naar: **een ervaren advocaat met eigen praktijk om op basis van kostendeling deel uit te maken van het kantoor.**

Het kantoor beschikt over alle noodzakelijke faciliteiten en gedegen secretariële ondersteuning.

Andere vormen van samenwerking zijn bespreekbaar.

www.beks.nl

Reacties kunt u richten aan:

Beks & Beks Advocaten
t.a.v. mr. R.V. de Lauwere
Postbus 2383, 1200 CJ HILVERSUM
E-mail: r.delauwere@beks.nl

B E K S & B E K S
A D V O C A T E N

professional partner
in foreign and
international law

✉ info@iji.nl

☎ 070 - 346 09 74

🐦 [in](https://www.linkedin.com/company/iji-nl)

**Het Internationaal Juridisch Instituut adviseert
sinds 1918 rechters, advocaten en notarissen over
internationaal privaatrecht en buitenlands recht**

✓ Vermogensrecht

✓ Familierecht

✓ Internationaal procesrecht

✓ Uitwinning zekerheden

✓ Faillissementsrecht

✓ Aansprakelijkheidsrecht

Kijk voor een compleet overzicht van onze diensten op www.iji.nl

ONDERTUSSEN OP HET BINNENHOF

DOOR / JAAP-JELLE VOLLAARD

Voor advocaten relevante
Haagse voornemens en wetten.

BELANGRIJKE DEBATTEN

De Eerste Kamer heeft op 12 juli nadere schriftelijke inbreng geleverd voor het **wetsvoorstel doorberekening kosten toezicht en tuchtrecht juridische beroepen**. Nadat de regering deze vragen heeft beantwoord, zal de Eerste Kamer het debat inplannen. Dit betekent dat de behandeling in het najaar plaatsvindt. De regering wil dat het wetsvoorstel per 1 januari 2017 in werking treedt. De NOV, KNB en KBvG hebben fundamentele bezwaren tegen dit wetsvoorstel. De Tweede Kamer heeft op 8 september gedebatteerd over het rapport van de commissie-Wolfsen en de plannen van het kabinet over de **gefinancierde rechtsbijstand**. Deze plannen stuiten op grote weerstand binnen de advocatuur (zie ook elders in dit blad.) Het debat stond oorspronkelijk gepland voor begin juli, maar is op verzoek van de Kamer over de zomer heen getild. Zie advocatenblad.nl voor het verslag. Voor 8 september stond ook het debat over levenslanggestraften gepland.

CONSULTATIE

Op 14 juli is het **wetsvoorstel bevordering mediation** in consultatie gegaan. De door de regering gestelde deadline om te reageren, is gesteld op 30 september. Volgens de regering blijven partijen vrij in

hun keuze om mediation in te zetten als vorm van geschiloplossing. Geen verplichte mediation dus. Wel komt er een openbaar register voor mediators en mogen mediators die staan ingeschreven de wettelijk beschermde titel 'beëdigd mediator' dragen. Ook wordt in een vorm van kwaliteitstoetsing voorzien en wordt wettelijk geregelde tuchtrechtspraak ingevoerd. Zie: www.internetconsultatie.nl/wetmediation.

AANGENOMEN

Op 12 juli heeft de Eerste Kamer ingestemd met **verplicht digitaal procederen voor professionele procespartijen en een nieuw procesrecht (KEI)**. Publicatie van de in totaal vijf wetswijzigingen in het *Staatsblad* is in de week van 19 juli gestart. Na publicatie van de laatste wet gaat een proefperiode in van zes maanden. Begin 2017 start de uitrol van de digitalisering en het nieuwe procesrecht. Uiterlijk 2019 is digitaal procederen volgens het nieuwe procesrecht verplicht voor alle advocaten, bestuursorganen en andere professionele procespartijen. Voor de burger blijft het mogelijk op papier met de rechtbank te communiceren. Meer informatie: rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/modernisering-rechtspraak. Eveneens is door de Eerste Kamer op

12 juli het **wetsvoorstel Voorkoming misbruik Wet openbaarheid van bestuur** (Wob) aangenomen. De Wet dwangsom en beroep bij niet tijdig beslissen is hierdoor niet langer van toepassing op de Wob als een bestuursorgaan niet tijdig beslist. Hiermee wordt voorkomen dat Wob-verzoeken worden ingediend die niet gericht zijn op het verkrijgen van informatie, maar op het innen van dwangsommen. Met dit voorstel komt de indiener van een verzoek gericht op misbruik van de Wob niet in aanmerking voor vergoeding van het griffierecht.

WORDT VERWACHT

In antwoord op schriftelijke vragen van SP-Kamerleden Van Nispen en Gesthuizen over claimstichtingen die massaschades proberen te verhalen, antwoordde de regering op 30 juni dat een wetsvoorstel in voorbereiding is. Onder meer de **eisen voor collectieve belangenbehartigers** worden aangescherpt. Het voorstel bevat onder meer eisen ten aanzien van de website en de kwaliteit van de organisatie en transparantie over doelstellingen, werkwijze, bijdragen van gedupeerden en toe- en uittredingsvoorwaarden. Dit wetsvoorstel wordt naar verwachting eind 2016 naar de Tweede Kamer gestuurd.

advertentie

Klein ambitieus advocatenkantoor in 't Gooi, werkzaam in de civiele praktijk, zoekt samenwerking met dynamische advocaten op basis van kostendeling.

Reacties naar:
"Samenwerking"
Postbus 1414
1200 BK Hilversum

ADVOCAAT CENTRAAL

SOFTWARE VOOR DE ADVOCATUUR

“Zo gebruiksvriendelijk als het programma is, zo gebruikersvriendelijk is de organisatie”

mr. W. J. Aardema
Aardema van Boetzelaer
Advocaten

Tel. (035) 543 55 66

www.advocaatcentraal.nl

Cursusaanbod 2016/2017

overzicht sept '16 t/m april '17

UL-Alumni
10% korting

Juridisch Post Academisch Onderwijs

IE-Symposium

Vr 2 sep, 13.30-18.30u **Nieuw**
3 PO NOvA, 3 NEVOA

Alumni evenement

Leiden Revisited - een middag terug in de collegebanken

Vr 2 sep, 15.30-18.30u, slechts 50,- voor UL-alumni (vanaf 18.30u borrel/hapjes/muziek)
2 PO NOvA, 2 NEVOA, 2 KNB

Praktijkgerichte Actualiteiten Straf- en Strafprocesrecht

Vr 9 sep, 09.30-16.45u **Nieuw**
6 PO NOvA

Studiemiddag Pleidooi voor sterke pleegzorg

Vr 23 sep, 13.30-17.30u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Verdiepingscursus Enquêterecht

Di 4 en 11 okt, 14.00-21.30u
12 PO NOvA, 12 NEVOA

Actualiteiten digitalisering in het bestuursrecht

Woe 5 okt, 13.00-17.15u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 PO NOvA, 4 NEVOA

Specialisatiecursus Bijzondere curator in jeugdzaken VOLTEKEND

Do 6 en vr 7 okt, 09.00-19.00u
15 PO NOvA (8 jur/7 beroepsv.), 15 MFN (cat. 2), 15 NEVOA

Studiedag De nieuwe Erfgoedwet: op weg naar betere bescherming van kunst, monumenten en archeologie

Do 13 okt, 10.00-16.30u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Actualiteiten Goederen- en Insolventierecht

Do 13 okt, 16.00-20.00u **Nieuw**
3 PO NOvA, 3 KNB, 3 NEVOA

Civiele Cassatie Blok 4

Ma 31 okt, 14.30-21.30u
6 PO NOvA, 6 PE Cassatie

Verdiepingscursus Cassatie in strafzaken

Wo 2 nov, 09.15-21.15u
9 PO NOvA

Actualiteiten Jeugdstrafrecht

Do 3 nov, 14.00-20.45u
5 PO NOvA

Seminar Internationale Handhaving van Fundamentele Arbeidsrechten

Do 3 nov, 16.00-21.15u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Verdiepingscursus Bestuursrechtelijk Bewijsrecht

Vr 4 nov, 13.00-17.00u
3 PO NOvA

Bijeenkomst Landelijk Staatssteunnetwerk

Vr 4 nov, 13.00-17.00u **Nieuw**

Actualiteiten Auteursrecht

Ma 7, 14 en 21 nov, 16.00-19.10u
8 PO NOvA, 8 NEVOA

Verdiepingscursus Causaliteit en Schade: een leerstuk voor iedere jurist

Di 8 nov, 15.00-20.15u
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Conferentie Cassatie in samenwerking met de Hoge Raad

Vr 11 nov, 13.00-17.00u, Hoge Raad DEN HAAG
6 PO NOvA, 6 PE Cassatie

Actualiteiten Privacy & Geheimhouding in regelgeving en praktijk

Medio nov/dec, 16.00-21.30u **Nieuw**

Actualiteiten 'De Flex-bv revisited'

Medio nov/dec, 16.00-21.30u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Actualiteiten 'Brexit?: de juridische gevolgen (o.v.)'

Medio nov/dec, 16.00-21.30u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Basisopleiding 'contracteren in de praktijk'

Medio nov/dec **Nieuw**
12 PO NOvA, 12 NEVOA

Vaardigheden-Effectief schrijven

Di 15 nov, 10.00-16.30u **Nieuw**
5 PO NOvA, 5 NEVOA (Beroepsv.)

Actualiteiten Governance en Aansprakelijkheid

Di 15 nov, 13.00-17.45u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA

Basiscursus Wet bescherming persoonsgegevens

Do 17 en 24 nov, 10.00-16.30u
10 PO NOvA, 10 NEVOA

Verdiepingscursus: Van legal projectmanagement naar waardereactie - Het Efficiënte Advocatenkantoor

Do 17 en 24 nov, 10.00 - 16.30u **Nieuw**
10 PO NOvA, 10 NEVOA

Actualiteiten Onteigeningsrecht

Vr 18 nov, 12.30-17.00u **Nieuw**
4 PO NOvA, 4 NEVOA, 4 LRGD

Verdiepingscursus Legal English: Practicing & Drafting Contracts

Ma 21 en 28 nov, 14.30-21.00u
10 PO NOvA, 10 KNB, 10 NEVOA

Actualiteiten Mededingingsrecht

Ma 21 nov, 14.30-21.50u
6 PO NOvA, 6 NEVOA

Masterclass herstel- en slachtoffergericht werken Mediation in strafzaken in de praktijk

Di 22 nov, 10.00-17.00u **Nieuw**
5 PO NOvA

Actualiteiten Nieuwe wet natuurbescherming

Di 22 nov, 12.30 - 17.15u te AMSTERDAM (Stibbe N.V.) **Nieuw**
4 PO NOvA

Vaardigheden - Helder en foutloos formuleren

Do 24 nov, 10.00-16.30u **Nieuw**
5 PO NOvA, 5 NEVOA (Beroepsv.)

Masterclass Herstelrecht en kinderrechten

Mediation in jeugdzaken vanuit internationaal en nationaal perspectief
Do 24 nov van 13.00-16.45u **Nieuw**
3 PO NOvA

Universiteit
Leiden
Rechtsgeleerdheid

Juridisch PAO

Opleidingen | Cursussen
Symposia | Incompany
www.paoleiden.nl

Bij ons leer je de wereld kennen

Actualiteiten Formeel Belastingrecht**Vr 25 nov, 10.00-16.30u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA, 5 RB

Nieuw**Actualiteiten Verbintenissenrecht****Vr 25 nov, 12.30-16.45u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA, 4 PE Cassatie

Nieuw**Actualiteiten Wet, Markt en Overheid****Di 29 nov, 13.00-16.45u**

3 PO NOvA, 3 NEVOA

Nieuw**Verdiepingscursus****Beroepsaansprakelijkheid Notariaat****Di 29 nov, 16.00-21.30u**

4 PO NOvA, 4 KNB, 4 NEVOA

Nieuw**Vaardigheden-Onderhandelen met succes****Do 1 dec, 10.00-16.30u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA (Beroepsv.)

Actualiteiten Mensenhandel**Do 1 dec, 09.30-17.15u**

6 PO NOvA, 6 NEVOA

Basiscursus Commerciële & Investeerder-Staat Arbitrage**Do 1 dec, 13.00-17.15u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Congres Private law and market regulation****Vr 2 dec, 09.00-17.00u****Nieuw****Vaardigheden bestuurlijke processtukken opstellen****Vr 2 dec, 10.00-16.30u**

5 PO NOvA

Nieuw**Basiscursus Immigratierecht****Di 6 dec, 10.00-16.30u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA

Actualiteiten Bestuursrecht**Di 6 dec, 12.30-17.15u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Actualiteiten Straf(proces)recht**Wo 7 dec, 10.00-16.30u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA

Actualiteiten Bestuursrecht**Woe 7 dec, 13.00-16.30u, te AMSTERDAM**

(Stibbe N.V.)

3 PO NOvA, 3 NEVOA

Actualiteiten Arbeidsrecht**Do 8 dec, 09.30-17.15u**

6 PO NOvA, 6 NEVOA

Actualiteiten Aanbestedingsrecht**Do 8 dec, 17.00-21.00u**

3 PO NOvA, 3 NEVOA

Verdiepingscursus Civiel Procesrecht: Doeltreffend procederen in civiel appel**Do 8 dec, 14.30-21.50u**

6 PO NOvA, 6 NEVOA, 6 PE Cassatie

Basiscursus Business valuation voor insolventierechtjuristen en curatoren**Do 8 dec, 16.00-21.30u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Actualiteiten****Overheidsaansprakelijkheidsrecht****Vr 9 dec, 09.45-16.15u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA

Actualiteiten Jihadisme & Terrorisme**Vr 9 dec, 13.00-17.15u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Verdiepingscursus Burgerlijk Procesrecht in de praktijk****Vr 9 en 16 dec, 10.00-16.30u**

10 PO NOvA, 10 NEVOA, 10 PE Cassatie

Actualiteiten Ambtenarenrecht**Ma 12 dec, 09.30-17.00u**

6 PO NOvA en 6 NEVOA

Vaardigheden-Overtuigen op papier**Ma 12 dec, 10.00-16.30u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA, 5 LRGD (Beroepsv.)

Actualiteiten Wet openbaarheid van bestuur**Di 13 dec, 12.30-17.15u, te AMSTERDAM**

(Stibbe N.V.)

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Actualiteiten Pensioenrecht**Di 13 dec, 16.00-21.30u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Actualiteiten Wet Bescherming Persoonsgegevens****Di 13 dec, 10.00-16.45u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA

Actualiteitendag Ondernemingsrecht**Di 13 dec, 15.00-21.30u**

5 PO NOvA, 5 NEVOA, 5 KNB

Vaardigheden-Argumentatieleer: Gelijk hebben én krijgen**Wo 14 dec, 09.30-17.15u**

6 PO NOvA, 6 NEVOA, 6 LRGD (Beroepsv.)

Actualiteiten Omgevingsrecht**Do 15 dec, 13.00-17.15u, te AMSTERDAM**

(Stibbe N.V.)

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Verdiepingscursus Bewijslastverdeling in civiele zaken****Do 15 dec, 16.00-21.30u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA, 4 PE Cassatie

Actualiteiten digitalisering in het bestuursrecht**Do 15 dec, 13.00-17.15u**

4 PO NOvA

Nieuw**Verdiepingscursus Oorzakenonderzoek bij faillissement****Do 15 dec, 16.00-21.30u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Actualiteiten Vreemdelingenrecht****Medio dec, 13.00-17.15u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Actualiteiten Staatssteun**Medio dec**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Verdiepingscursus Recht & Literatuur****Vr 16 dec, 12.15-16.45u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Verdiepingscursus Recht & Cultuur**Di 20 dec, 12.30-17.00u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Nieuw**Verdiepingscursus Beroepsethiek en Tuchtrect****Di 20 dec, 09.30-17.15u**

6 PO NOvA, 6 NEVOA

Nieuw**Actualiteiten Huurrecht****Di 20 dec, 16.00-21.00u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Verdiepingscursus Europese subsidies**Do 22 dec, 13.00-17.15u**

4 PO NOvA, 4 NEVOA

Specialisatiecursus Bijzondere Curator in Jeugdzaken**Do 19 en vr 20 jan 17, 09.00-19.00u**

15 PO NOvA (8 jur/7 beroepsv.), 15 MFN (cat. 2),

15 NEVOA

De tweede terugkomdag Bijzondere Curator**Do 26 jan 17, 15.00-20.30u**

4 PO NOvA, 4 MFN (cat. 2), 4 NEVOA

Actualiteiten Spoorrecht**Medio feb 17**

6 PO NOvA, 6 NEVOA

Actualiteiten Arbitrage**Do 6 apr 17**

6 PO NOvA, 3 KBvG, 6 NEVOA

Praktijkserie Omgevingswet 2017**Start vj17****Nieuw****Specialisatieopleiding Gerechtelijk deskundige****Start wo 14 sep16, 14.30-21.30u****Voor meer informatie: paoleiden.nl/16sgd2****Specialisatie & Permanente educatie Civiele Cassatieadvocatuur - VERNIEUWD****Start maart 2017 - voorinschrijving gestart**

42 PO NOvA

Voor meer informatie: paoleiden.nl/17scc1**Specialisatieopleiding Ondernemingsrecht****Start februari 2017 - voorinschrijving gestart van 14.30-21.30u**

50 PO NOvA, 50 NEVOA, 50 KNB

Voor meer informatie: paoleiden.nl/17sor1**Specialisatieopleiding Contracteren****Start maart 2017 - voorinschrijving gestart van 14.00-21.30u**

42 PO NOvA, 42 NEVOA

Voor meer informatie: paoleiden.nl/17scr1**Specialisatieopleiding Arbeidsrecht****Start maart 2017 - voorinschrijving gestart van 14.00-21.30u**

58 PO NOvA (VAAN), 58 NEVOA

Voor meer informatie: paoleiden.nl/17sar1

**Voor een volledig overzicht kijkt u dan op onze website
www.paoleiden.nl**

Jeugdige op bureau: houd het kindvriendelijk

DOOR / ALRIK DE HAAS & VIVIËNNE VAN DE PORT

De Ombudsman en Kinderombudsman hebben aanbevelingen gedaan om de ervaringen van minderjarigen op het politiebureau kindvriendelijker te maken. Daar kunnen advocaten meer gebruik van maken. Zo kunnen advocaten de jeudigde, gelet op hun rol en taakopvatting, ten volle bijstaan, vinden Alrik de Haas en Vivienne van de Port.

Minderjarigen vormen een kwetsbare doelgroep die extra aandacht nodig heeft, zeker wanneer het strafrecht in beeld komt. In de piketfase kan in het belang van de minderjarige nog een hoop verbeterd worden op het politiebureau. Hoe kun je daaraan als advocaat een effectieve bijdrage leveren en daarmee rolvast kindvriendelijk betekenis geven? Uit de rapporten van de Ombudsman en Kinderombudsman volgen enkele aanbevelingen.

EEN NACHT IN DE CEL

Zo heeft de Kinderombudsman op 30 maart 2015 het rapport 'Een nacht in de cel' uitgebracht naar aanleiding van een klacht van een advocaat over de omstandigheden tijdens de in verzekeringstelling van zijn minderjarige cliënt.¹ De knelpunten in de huidige praktijk rondom de in verzekeringstellingen worden in het rapport in een breder perspectief besproken. In samenspraak met de advocatuur doet de Kinderombudsman onder meer de aanbeveling alternatieven voor (de locatie van het gedurende de nacht ondergaan van) in verzekeringstelling telkens nauwkeurig te overwegen en dit schriftelijk concreet en gespecificeerd te doen blijken. Helaas is hier in de rechtspraak nog weinig van te merken. Een stan-

daard werkwijze is niet vastgesteld, laat staan dat deze wordt toegepast. Hier ligt nog ruimte voor de advocatuur. Laten wij advocaten het rapport vanaf nu in de koffer meenemen naar het bureau en de hulpofficier van justitie actief vragen na te denken over kindvriendelijke alternatieven voor een 'kale in verzekeringstelling'. Mocht hierop afwijzend worden gereageerd, is het bij een voorgeleiding voer voor de rechter-commissaris, dan wel bij de uiteindelijke inhoudelijke behandeling van de strafzaak.

BEZOEK VAN OUDERS

De minderjarige bevindt zich op het bureau in een uiterst onnatuurlijke situatie. Tijdens het verblijf van de minderjarige in het arrestantencomplex of politiebureau heeft de minderjarige recht op bezoek van de ouders.² Het belang van rechtstreeks contact tussen de ouder en het minderjarige kind gedurende de vrijheidsbeneming moet niet worden onderschat.³ Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) geeft hiervoor een nadere juridische grondslag. Detentie mag het rechtstreeks (fysiek) contact tussen de minderjarige en ouders niet doorbreken.⁴ Een zaak met een destijds 15-jarige jongen die werd verdacht van een geweldsfeit heeft geleid tot een Rapport van de Kinderombudsman/Nationale

ombudsman d.d. 13 februari 2012 met als titel 'Bezoek van ouders aan minderjarigen in politiecellen'.⁵ In het rapport staat de klacht centraal dat bezoek van ouders aan de minderjarige op het bureau alleen mogelijk was met een glazen wand ertussen en dat dit niet voldeed aan de eisen die voortvloeien uit het IVRK. De standaardprocedure toen was dat bezoek achter glas plaatsvindt, met als reden 'beschikbaarheid en capaciteit'. Hiermee wordt inbreuk gemaakt op de rechten van het kind.

De volgorde dient naar oordeel van de Nationale ombudsman en Kinderombudsman andersom te zijn. Het bezoek dient standaard in de advocatenkamer plaats te vinden en alleen bij contra-indicaties achter glas.⁶ Een uitspraak van het gerechtshof Arnhem wees ook in deze richting.⁷ De beheerders van alle regionale politiekorpsen in Nederland kregen zeer heldere aanbevelingen:

1. Maak het bezoek van ouders aan minderjarige arrestanten zonder beperkingen van fysiek contact het uitgangspunt.
2. Neem dit uitgangspunt op in de huishoudelijke reglementen. Noem daarin de contra-indicaties op grond waarvan alsnog besloten kan worden tot bezoek achter glas.
3. Informeer een minderjarige gedetineerde over het feit dat bezoek

van ouders in een ruimte zonder beperkingen met zich mee kan brengen dat hij naderhand wordt gefouilleerd of andere veiligheidscontroles moet ondergaan.

In 2015 is vanuit de advocatuur geconstateerd dat het erop lijkt dat bij politiebureaus het rapport weinig bekendheid lijkt te genieten en dat op sommige politiebureaus nog geregeld bezoek door middel van een glazen wand plaatsvond. Dat is niet kindvriendelijk en teruggekoppeld aan de Nationale ombudsman en de Kinderombudsman. Laatstgenoemden hebben op 9 november 2015 een brief aan de korpschef van de Nationale Politie gestuurd.⁸ De strekking van deze brief is te vernemen of voormelde aanbevelingen die in 2012 zijn gedaan inmiddels zijn opgevolgd.⁹ De plaatsvervangend korpschef heeft op 2 februari 2016 door middel van een brief gereageerd. Hieruit volgt dat in alle eenheden maatregelen zijn genomen om de aanbevelingen uit het rapport uit te voeren. In een aantal situaties waar geen capaciteit beschikbaar is voor bouwkundige aanpassingen, is geaccepteerd dat soms gebruik wordt gemaakt van een alternatieve oplossing (bijvoorbeeld een advocatenruimte). In overleg met de hoofden Arrestantenzorg zullen eventueel bouwkundige oplossingen

worden gezocht. Er is bovendien een nieuw Huishoudelijk Reglement Arrestantenzorg in voorbereiding waarin de kindgerichte maatregel dat de bezoeker fysiek contact tussen ouder en kind mogelijk maakt, is opgenomen. Naar verwachting zal deze in dit najaar worden vastgesteld. Dit zal vervolgens onder de aandacht van de politiemedewerkers worden gebracht.

Rolvast advocaat blijven in strafzaken met jeugdige verdachten betekent dat ook waakzaamheid buiten de verhoorruimte is geboden. De glazen wand mag tijdens het bezoek in principe niet worden toegepast. Wederom is hier een taak voor de advocaat om te wijzen op het rapport van de Kinderombudsman.

SNEEUWBALEFFECT

Met deze rapportages in de hand kunnen advocaten zorgen voor een sneeuwbaaleffect. Hoe meer advocaten een beroep doen op deze rapportages, hoe hoger de druk op politie en justitie om het werkelijk kindvriendelijk of in elk geval minst belastend te houden. De minderjarige en de ouder(s) kijken dan na beëindiging van de strafzaak positief terug op de betekenis van de advocatuur: de deskundig advocaat die er allereerst is voor mensen die in onze rechtsstaat aan den lijve het strafrecht ondervinden.

Alrik de Haas en Viviënne van de Port
zijn advocaat bij OMVR advocaten + notariaat in Harderwijk.

NOTEN

- <https://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/2015.KOM007Eennachtindecel1.pdf>.
- Zie artikel 490 Wetboek van Strafvordering (i.r.t. art. 15 lid 4 Grondwet, art. 8 EVRM). Ouders of voogd hebben niet zonder meer vrije toegang tot hun minderjarige kind respectievelijk pupil. In de praktijk gelden huisregels van het politiebureau of de opvanginrichting over openstellings- en bezoektijden.
- Vgl. 'Een "paar nachtjes" in de cel', Het VN-Kinderrechtenverdrag en het voorarrest van minderjarigen in politiecellen, M. Berger & C. van der Kroon, *Defence for Children* 2011, p. 97-98.
- Zie de Kinderrechtennorm opgenomen in de artikelen 3 en 37 IVRK: 'Bij alle maatregelen betreffende kinderen vormen de belangen van het kind de eerste overweging. Ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en met eerbied voor de waardigheid inherent aan de menselijke persoon, en zodanig dat rekening wordt gehouden met de behoeften van een persoon van zijn of haar leeftijd. Ieder kind heeft het recht contact met zijn of haar familie te onderhouden door middel van correspondentie en bezoeken, behalve in uitzonderlijke omstandigheden.'
- <http://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/2012.KOM001.bezoekachterglas.pdf>.
- Een contra-indicatie is niet personeels- of ruimtegebrek.
- Gerechtshof Arnhem, 22-09-2011, *NBSTRAF* 2011/360: het hof achtte de vrijheidsbeneming van de zoon van verzoekers zwaarder dan noodzakelijk en voor een minderjarige wenselijk. Dat contact met zijn ouders slechts via een glazen wand kon verlopen, werd daarbij in het bijzonder in aanmerking genomen. Een dubbel zo hoge vergoeding als de standaardvergoeding werd alsnog toegekend.
- In een speciale bezoekeruimte voor minderjarige arrestanten is voor zover ons bekend niet voorzien.
- De plaatsvervangend korpschef heeft naar verluidt inmiddels gereageerd op de Nationale ombudsman.

BouwConsilium

Expertise • Advies • Taxaties

www.bouwconsilium.nl

info@bouwconsilium.nl

Ondersteuning inzake VASTGOED GESCHILLEN

BouwConsilium ondersteunt u inzake bouwgeschillen door het uitvoeren van Inspecties, het opstellen van Rapportages of het uitbrengen van een Deskundigenbericht.

Door onze jarenlange ervaring en grondige kennis van de bouwsector stellen we heldere en goed onderbouwde rapportages op, waarmee uw zaak wordt versterkt. U treft een adviseur met verstand van zaken.

BouwConsilium verleent diensten aan: rechtbanken, verzekeraars, advocaten, bedrijven, instellingen en particulieren.

Werkgebied – geheel Nederland

Neem vrijblijvend contact op met Ing. E.V. (Edwin) Hulleman via mail of 06 – 22 19 66 54

ADVOCaat **A** CENTRAAL

SOFTWARE VOOR DE ADVOCATUUR

“AdvocaatCentraal is een prima product en de prijs is zondermeer aantrekkelijk”

mr. H.W. Bos-Hagens
Advocatenkantoor Bos

Tel. (035) 543 55 66

www.advocaatcentraal.nl

De juiste
slagkracht in uw
executietraject!

CAMINADA & VAN LEEUWEN
gerechtsdeurwaarders & incasso

Ondernemingsweg 2D
2404 HN Alphen aan den Rijn
T 0172 44 36 34
F 0172 44 36 50
E info@cvi-incasso.nl
I www.cvi-incasso.nl

INSTITUUT VOOR JURIDISCHE OPLEIDINGEN

Congres 'Procederen in de 21e eeuw'

Over de implementatie van KEI

NBC Congrescentrum Nieuwegein
Dinsdag 8 november 2016
12.30 – 18.15 uur

€ 295,-
voor
4 PO-punten

Het congres 'Procederen in de 21e eeuw' ziet op de opzet, inhoud en implementatie van het programma KEI. Congresdeelnemers zullen zijn gefocust op de vraag 'Wat betekent het voor mij?', 'Waar loop ik tegen aan?' en 'Hoe moet ik dat oplossen?'

- Regeringscommissaris mr. A. Hammerstein zal informatie geven over KEI vanuit het gezichtspunt van de wetgever
- Advocaat mevrouw mr. K. Teuben spreekt vanuit het perspectief van de advocaat
- Rechter mr. S.M.A.M. Venhuizen kijkt vanuit het perspectief van de rechter.

Sprekers evalueren kritisch wat de positieve en negatieve praktische gevolgen kunnen zijn van de nieuwe procedures. Natuurlijk kunt u uitvoerig in discussie met de sprekers van het congres. Dagvoorzitter is mr. T. Huydecoper, voormalig advocaat-generaal bij de Hoge Raad.

Aanmelden op onze website www.ivjo.nl of per email info@ivjo.nl

Juridische kwesties
die zijn weggezaakt

De invulling van witwassen

DOOR / SABINE PIJL & MELISSA SLAGHEKKE

Jurisprudentie rond de witwasbepalingen staat niet stil. Vooral het vermoeden dat het voorwerp afkomstig is uit een eigen misdrijf en de eis dat het voorwerp voorkomt uit enig misdrijf geven aanleiding tot uitspraken van de Hoge Raad.

Witwassen is strafbaar gesteld in de artikelen 420bis, 420ter en 420quater van het Wetboek van Strafrecht sinds 2001. In de kern komt witwassen neer op het verbergen of verhullen van opbrengsten uit strafbare activiteiten. De witwasbepalingen zijn relatief nieuw en de jurisprudentie daaromtrent is volop in beweging. In het bijzonder hebben twee facetten van deze bepalingen aanleiding gegeven tot jurisprudentie van de Hoge Raad.

Het betreft in de eerste plaats de situatie waarbij het vermoeden bestaat dat er sprake is van het witwassen van een geldbedrag of goed afkomstig uit een door iemand zelf gepleegd strafbaar feit. Voordat de witwasbepalingen in het Wetboek van Strafrecht waren opgenomen, pakte het Openbaar Ministerie witwassen aan via de helingbepalingen. De helingbepalingen belemmeren het Openbaar Ministerie echter om de verdachte te vervolgen wegens het voordeel dat hij uit eigen misdrijf verkrijgt, de zogenaamde 'heler-steler-regel' (de dief zelf is geen heler). Met de invoering van de witwasbepalingen kon het Openbaar Ministerie verdachten ook vervolgen voor het enkele voorhanden hebben van een goed afkomstig uit eigen misdrijf. In 2010 heeft de Hoge Raad deze ontwikkeling een halt toegevoerd en de kwalificatie-uitsluitingsgrond geïntroduceerd ten aanzien van een voorwerp *onmiddellijk* afkomstig uit eigen misdrijf (HR 26 oktober 2010, NJ 2011, 655).

Als vaststaat dat het enkel voorhanden hebben door de verdachte van een voorwerp dat afkomstig is uit een door hemzelf begaan misdrijf niet kan hebben bijgedragen aan het verbergen of verhullen van de criminele herkomst van dat voorwerp, dan valt die gedraging tekstueel gezien onder de delictsomschrijving van witwassen, maar kan die niet als zodanig worden gekwalificeerd. In 2013 heeft de Hoge Raad verduidelijkt wanneer het voorhanden hebben van een voorwerp uit eigen misdrijf wél als witwassen kan worden gekwalificeerd. Het moet gaan om een gedraging die a) meer omvat dan het enkele voorhanden hebben en b) die een op het daadwerkelijk verbergen of verhullen van de criminele herkomst van dat door eigen misdrijf verkregen voorwerp gericht karakter heeft (HR 8 januari 2013, NJ 2013, 266).

In recente jurisprudentie heeft de Hoge Raad opgehelderd wanneer de rechter begrijpelijkerwijs niet kan aannemen dat sprake is van een onmiddellijk uit eigen misdrijf afkomstig voorwerp. Dit is het geval als a) daarnaast sprake is van een ten laste van de verdachte uitgesproken bewezenverklaring ter zake van het begaan van het gronddelict, b) rechtstreeks uit de bewijsvoering voortvloeit dat sprake is van het verwerven of voorhanden hebben van een voorwerp dat onmiddellijk afkomstig is uit een door de verdachte zelf begaan misdrijf en c) de juistheid in het midden is gelaten van hetgeen door of namens de verdachte met voldoende concretisering is aangevoerd met

betrekking tot dit verwerven of voorhanden hebben door eigen misdrijf. De kwalificatie-uitsluitingsgrond waarborgt dat iemand na het begaan van een misdrijf niet automatisch dubbel wordt gestraft en is voor de verdediging een gunstige ontwikkeling geweest.

Minder gunstig voor de verdediging is de tamelijk eenvoudige wijze waarop de rechter kan vaststellen dat het bij de verdachte aangetroffen voorwerp afkomstig is uit *enig* misdrijf; een tweede facet van de witwasbepalingen dat aanleiding gaf tot jurisprudentie van de Hoge Raad. Voor een veroordeling ter zake van witwassen hoeft niet te worden bewezen uit welk concreet strafbaar feit het geld of goed afkomstig is. Voldoende is dat het niet anders kan zijn dan dat het voorwerp uit misdrijf afkomstig is. Als iemand bijvoorbeeld onvoldoende inkomsten heeft om zijn vermogen te verklaren, kan dit al duiden op een uit misdrijf afkomstig voorwerp. Indien zo een geval zich voordoet, mag van de betrokkene worden verlangd dat hij een verklaring geeft voor de herkomst van het aangetroffen geld of goederen. Deze verklaring dient concreet te zijn, in enige mate verifieerbaar en niet op voorhand hoogst onwaarschijnlijk. Hoewel formeel geen sprake is van omkering van de bewijslast, rust op de verdachte wel degelijk een zware last zijn vermogen door middel van legale bronnen te verklaren.

Sabine Pijl en **Melissa Slaghekke**
zijn advocaat bij Cleerdin &
Hamer Advocaten in Amsterdam.

Blijft de advocaat van de toekomst nog printen?

De advocatuur digitaliseert in rap tempo. En niet alleen de advocatuur, het volledige werkveld digitaliseert. Daar waar printers en faxen een paar jaar geleden nog pakken papier verslonden, zijn dossiers inmiddels digitaal. Betekent dat het einde van de printer op kantoor?

In de praktijk wordt er noodzakelijkerwijs nog veel geprint. Daarnaast is de functionaliteit van printers drastisch veranderd. Een printoplossing zorgt niet meer puur en alleen voor fysieke documentproductie, maar ook voor digitale documentproductie en -beheer. Daarmee krijgt de multifunctionele printer juist een belangrijke functie in de automatisering en digitalisering van uw kantoor.

Van kostenpost naar kostenbesparing

Het is opvallend dat de gekozen printoplossing op veel advocatenkantoren onvoldoende zorgen voor kostenbesparingen. Hoe kan dat? Meestal gebruikt een advocaat een relatief kleine printer voor zijn of haar afdruktaken. Die kleine printer wordt vervolgens gebruikt voor grote afdruktaken of kleurenprints. En dat is duur. Want wist u dat u veel meer betaalt voor grote afdruktaken op een kleine printer dan wanneer u een printer kiest die past bij uw gebruik? Daar ligt in veel gevallen een eenvoudige kostenbesparing. Daarnaast blijft een groot deel van de kosten voor de printoplossing buiten beeld. We zien in de praktijk bijvoorbeeld dat er verschillende (losse) apparaten gebruikt worden voor printen, scannen, kopiëren en faxen. Al deze apparaten vragen onderhoud en verbruiksartikelen, bijvoorbeeld toners en fusers. Ook daar kunt u eenvoudig op besparen.

Grip op uw papierwinkel

Heeft u inzicht in de kosten voor uw documentoplossing? Past uw oplossing (nog steeds) bij uw gebruik? Het kan nuttig zijn uw documentstromen in kaart te laten brengen, zodat u inzicht krijgt in de kostenstructuur, eventuele verborgen kosten en besparingsmogelijkheden. Inzicht in deze aspecten vormt het uitgangspunt voor een passende oplossing. Om de printoplossing eenvoudig en overzichtelijk te houden, kunt u kiezen voor het Printer Pack van ICT Concept. U heeft daarmee geen meerkosten meer voor bijvoorbeeld onderhoud, beheer of gebruiksartikelen. Op afstand worden onder andere de toners, fusers en drumkits in de gaten gehouden en deze worden automatisch voor u besteld. Datzelfde kunt u ook instellen voor standaard wit printpapier. U heeft dan niet alleen inzicht maar ook grip op uw printkosten, omdat u voor het Printer Pack een vast bedrag per maand betaalt. En verandert uw kantooromgeving? In sommige gevallen verandert het Printer Pack dan met u mee.

Wilt u bijvoorbeeld halverwege de looptijd uw printoplossing aanpassen, dan is dat binnen het Printer Pack veelal realiseerbaar. We kijken dan samen met u naar een beter passende oplossing. Uiteraard wordt voor u het nieuwe maandbedrag berekend en doorbelast; of dit bedrag nu hoger is dan uw eerdere Pack of juist een stuk lager.

Door de inzet van de juiste multifunctionele apparatuur kunt u uw documentstromen efficiënter inrichten en afstemmen op uw bedrijfsprocessen. Maximale flexibiliteit in een digitaliserende wereld. Alleen op die manier heeft de printer nog toekomst én een nuttige functie op het kantoor van de advocaat. Staat u op het punt opnieuw te investeren in uw ICT fundament? Twijfelt u tussen de aanschaf van een nieuwe server of de overstap naar de Cloud? Stel uw vragen aan de specialisten van ICT Concept. Zij spreken helder en duidelijk de mogelijkheden met u door, zodat u een onderbouwde keuze kunt maken. Voor een gedegen ICT fundament voor uw kantoor; passend bij uw huidige situatie, maar zeker ook voor de toekomst.

Nieuwsgierig?

Informeert gerust naar een passende oplossing voor uw advocatenkantoor.

Bel ons op 088 002 84 82 of mail naar sales@ict-concept.nl.

Alles voor elkaar!

T 088 002 84 83

E sales@ict-concept.nl

www.ict-concept.nl

ICT CONCEPT IS ONDERDEEL VAN

LEXXYN
GROEP

Amersfoort

Amsterdam

Eindhoven

Joure

Oosterhout

Rotterdam

KRONIEKEN

BURGERLIJK PROCESRECHT
AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT

Zeg, die nieuwe jongen hè,
die wist niet eens wat een
fax is....

INHOUD

Kroniek Burgerlijk Procesrecht

- 61** Algemene beginselen
  - 61** Aanvulling van rechtsgronden en feitelijke grondslag
  - 61** E-mail en het recht op toegang tot de rechter
  - 61** Hoor en wederhoor
  - 62** Recht op proces-verbaal van mondelinge behandeling in verzoekschriftprocedures
- 62** Arbitrage en bindend advies
- 62** Beslag
- 65** Bevoegdheid
  - 65** Artikel 3 Rv/Ambtshalve toetsing internationale bevoegdheid
  - 65** Bevoegdheidsregels EEX-Vo bij bestuurdersaansprakelijkheid
  - 65** Bevoegdheidsregels EEX-Vo bij prospectusaansprakelijkheid
- 66** Bewijs
  - 66** Bewijsaanbod
  - 66** Bewijslastverdeling
  - 66** Bewijsmiddelen
  - 67** Deskundigenbericht
  - 67** Getuigenbewijs
  - 67** Voorlopig getuigenverhoor
- 68** Dagvaarding
- 69** Executie
  - 69** Dwangsom
  - 69** Executiegeschil

- 69** Exequatur
- 70** Overgang executiebevoegdheid
- 70** Procedeerverbod
- 70** Exhibitieplicht
- 71** Hoger beroep
  - 71** Akte niet-dienen
  - 71** Appeltermijn
  - 71** Deelgeschilprocedure en hoger beroep
  - 71** Deelvonnissen
  - 72** Faxverbod procesreglementen hoven
  - 72** Incidenteel appel
  - 72** Termijn onder pilotreglementen
  - 73** Tweeconclusieregel
  - 73** Varia
- 74** Incidenten
  - 74** Schorsing
  - 74** Voeging en tussenkomst
  - 74** Uitvoerbaar bij voorraadverklaring
  - 74** Vrijwaring
  - 75** Zekerheidstelling
- 75** Kort geding
- 76** Kosten
  - 76** Buitengerechtelijke kosten
  - 76** Griffierecht
  - 76** Proceskosten
- 76** Partijperikelen
- 77** Schadestaatprocedure
- 77** Uitspraak
- 78** Verstek/verzet
- 78** Wraking

Kroniek Aansprakelijkheidsrecht

- 80** Vervoer
  - 80** Opvolgend vervoer onder CMR
  - 80** Aansprakelijkheid CMR-vervoerder
- 81** Verzekering
  - 81** Dekking WAM-verzekering bij rijden onder invloed
  - 82** Doorwerking billijkheidscorrectie
- 82** Bestuurdersaansprakelijkheid
  - 82** Maatstaf bestuurdersaansprakelijkheid
  - 83** Stelplicht in verband met bestuurdersaansprakelijkheid
- 84** Beroepsaansprakelijkheid
  - 84** Beroepsfout advocaat
  - 84** Beroepsaansprakelijkheid advocaat
- 85** Overheidsaansprakelijkheid
  - 85** Onrechtmatige overheidsdaad
  - 85** Totstandkoming bevoegdhedenovereenkomst
  - 86** Overschrijding redelijke termijn
  - 86** Verjaring
- 86** (Ver)huurdersaansprakelijkheid
- 86** Werkgeversaansprakelijkheid
- 87** Overig
  - 87** Onrechtmatige daad jegens beheerder vaarwater

COLOFON

September 2016

96e jaargang

Het *Advocatenblad*, het blad voor de Nederlandse advocatuur, verschijnt 8 keer per jaar en wordt uitgegeven door Boom juridisch. De van de Nederlandse orde van advocaten onafhankelijke redactie stelt de inhoud samen.

Hoofredacteur

Kees Pijnappels

Samenstelling

Nathalie Gloudemans-Voogd

Advocaat-redactieleden

Leonard Böhrer, Halime Celik, Jack Linssen, Martijn Maathuis, Robert Malewicz, Coline Norde, Christiaan Oberman, Marc Padberg, Theo van Schagen, Christiane Verfuurden, Paulien Willemsen

Beeldredactie

Charlotte Helmer

Illustraties

Floris Tilanus

Vormgeving

Textcetera, Den Haag

Correctie

Sandra Braakmann

Druk

Wilco, Amersfoort

Citeerwijze

Adv.bl. 2016-5 Kroniek Burgerlijk Procesrecht, p. *Adv.bl.* 2016-5 Kroniek Aansprakelijkheidsrecht, p.

Aan dit nummer werkten mee

Alexander Briejer, Robert Hendrikse, Gert-Jan de Jager, Leonie Rammeloo, Jocelynn Teleptea, Marianne Valk, Theo Verhoeff, Hans Vestjens

Redactionele bijdragen

Bijdragen kunnen naar redactie@advocatenorde.nl. Per 500 woorden leveren deze 1 opleidingspunt op. De redactie heeft het recht bijdragen in te korten. De redactie is telefonisch bereikbaar op nummer 070 - 335 35 70.

Boom juridisch

Selma Hoedt (uitgever)

Bureau van de orde

Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag, postbus 30851, 2500 GW Den Haag, info@advocatenorde.nl, 070-335 35 35, helpdesk: helpdesk@advocatenorde.nl, 070-335 35 54.

Abonnementen

De abonnementsprijs bedraagt € 240 per jaar (excl. btw, incl. verzendkosten). Een abonnement biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2001 én een e-mailattending. Kijk op www.advocatenblad.nl voor meer informatie en het afsluiten van een abonnement. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van dat jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in

rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Voor vragen over uw abonnement kunt u contact opnemen met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl.

Adreswijzigingen

Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl. Adreswijzigingen van advocaten: adres@advocatenorde.nl.

Media-advies

Maarten Schuttél

Advertentiedeelname

Capital Media Services B.V., Staringstraat 11, 6521 AE Nijmegen
Tel. 024 - 360 77 10, mail@capitalmediaservices.nl

Behoudens door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden. Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen aan het *Advocatenblad* impliceert toestemming voor openbaarmaking en vervoelvoudiging t.b.v. de (elektronische) ontsluiting van (delen van) het *Advocatenblad* in enige vorm.

KRONIEK BURGERLIJK PROCESRECHT

DOOR / ROBERT HENDRIKSE, LEONIE RAMMELOO, MARIANNE VALK & HANS VESTJENS

Deze kroniek bevat een selectie van uitspraken die in 2015 zijn gewezen en van oudere uitspraken die niet in vorige kronieken zijn vermeld. Specifieke ontwikkelingen in de wijze van procederen in cassatie worden buiten beschouwing gelaten.

ALGEMENE BEGINSELEN

Aanvulling van rechtsgronden en feitelijke grondslag

'Geef mij de feiten dan geef ik u het recht,' zal het Haagse Hof mogelijk gedacht hebben in een zaak waarin het hof een vordering toewees op grond van ongerechtvaardigde verrijking terwijl enkel nakoming was gevorderd. Ongerechtvaardigde verrijking was slechts genoemd in het kader van de substantiëringsplicht door de vermelding dat de wederpartij een minnelijke regeling op die grondslag had aangeboden. A-G Spier heeft met de handelwijze van het hof geen probleem en gaat uit van aanvaarding van de rechtsstrijd op dit punt (ECLI:NL:PHR:2015:1671). De Hoge Raad casseert echter (HR 30 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3195). In *JBP* 2016/7 merkt annotator Lock op dat hier geen sprake was van het geoorloofd 'plakken van het juiste etiket' op de door de eisende partij in eerste aanleg samengestelde feitelijke grondslag. Omdat hier de benodigde rechtsfeiten niet waren benoemd, moest de feitelijke grondslag voor toewijzing op grond van ongerechtvaardigde verrijking nog

worden samengesteld. En dat laatste behoort de rechter nu juist niet ambtshalve te doen.

E-mail en het recht op toegang tot de rechter

Artikel 33 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) bepaalt dat processtukken elektronisch kunnen worden ingediend indien van deze mogelijkheid blijkt uit een voor het betreffende gerecht geldend procesreglement. Als dit niet het geval is, levert dit volgens de Hoge Raad geen schending op van het recht op toegang tot de rechter (HR 18 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3614). A-G Timmerman wijst er nog op dat verzending per e-mail kennelijk minder betrouwbaar is dan verzending per fax (ECLI:NL:PHR:2015:2292). Daar lijkt men overigens bij de Rechtbank Limburg anders over te denken: hier is het sinds 1 augustus 2015 mogelijk om processtukken per e-mail in te dienen.¹ Volgens Timmerman is een belangrijke indicatie voor de onbetrouwbaarheid van e-mail dat na de (gefaseerde) invoering van de wetgeving in het kader van het project Kwaliteit en Innovatie (KEI)

uitsluitend digitaal processtukken kunnen worden ingediend door daartoe gerechtigden wanneer deze eerst zijn ingelogd in een beveiligde digitale omgeving. Zie overigens voor een kritische beschouwing van de belangrijkste wijzigingen onder KEI, het lezenswaardige artikel van Teuben en Jansen in *TCR* 2015/2.

Hoor en wederhoor

Ook dit kroniekjaar treedt de Hoge Raad weer op bij schending van het fundamentele beginsel van hoor en wederhoor. Bijvoorbeeld op 13 maart 2015 omdat een partij niet meer kon reageren op een deskundigen-

Robert Hendrikse, Leonie Rammeloo, Marianne Valk en Hans Vestjens zijn allen werkzaam bij Van Doorne N.V. in Amsterdam.

rapport (ECLI:NL:HR:2015:599). Op 1 mei 2015 casseert de Hoge Raad omdat het hof zijn oordeel mede had gebaseerd op een proces-verbaal van comparitie bij de rechtbank waarover het hof ambtshalve beschikte maar de in het ongelijk gestelde partij niet (ECLI:NL:HR:2015:1195). Ook in zijn arrest van 26 juni 2015 casseert hij maar dan omdat een partij niet meer had kunnen reageren op een akte van de wederpartij met nieuwe producties (ECLI:NL:HR:2015:1751). Verder mag een beslissing natuurlijk niet in belangrijke mate worden gebaseerd op een brief waarvan de betrokken partijen geen kennis hebben genomen (HR 16 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:86).

Recht op proces-verbaal van mondelinge behandeling in verzoekschriftprocedures

In verzoekschriftprocedures wordt – blijkens het bepaalde in artikel 279 lid 4 Rv – door de griffier een proces-verbaal opgemaakt van het tijdens de mondelinge behandeling verhandelde en van de zakelijke inhoud van de afgelegde verklaringen. Artikel 290 lid 2 Rv bepaalt verder dat de griffier zo spoedig mogelijk een afschrift daarvan verstrekt aan de verzoeker en aan de in de procedure verschenen belanghebbenden. Deze voorschriften strekken er volgens de Hoge Raad (20 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3336) onder meer toe de verzoeker of een belanghebbende in staat te stellen de inhoud van een proces-verbaal te betrekken bij zijn beslissing of, en zo ja, op welke gronden hij een rechtsmiddel zal instellen. Het beroepschrift moet op grond van de artikelen 359 jo. 278 Rv immers de gronden bevatten. Dit brengt mee dat het verstrekken van een afschrift van een proces-verbaal niet afhankelijk mag worden gesteld van het al dan niet zijn ingesteld van een rechtsmiddel, zoals griffies nog wel eens plegen te doen. Aan een verzoek tot afgifte van een proces-verbaal door een advocaat die verklaart daaraan behoefte te hebben omdat

deze overweegt een rechtsmiddel tegen de beslissing in te stellen, dient volgens de Hoge Raad dan ook onverwijld te worden voldaan.

ARBITRAGE EN BINDEND ADVIES

Bij de ontvlechting van de vof waarin een sportschool werd gehouden, zijn een arbitrageclausule en een door de overnemende vennoot te betalen overnamesom overeengekomen. Ter incasso van de overnamesom dagvaardt de uittredende vennoot de overnemer voor de kantonrechter. De overnemer stelt zich maar verweert zich niet, waarna de kantonrechter de vordering toewijst. In zijn appeldagvaarding beroept de overnemer zich plots op de onbevoegdheid van de kantonrechter vanwege de arbitrageclausule. Het Hof Amsterdam acht het bevoegdheidsverweer tijdig (in de zin van art. 1022 Rv) gedaan; wegens het achterwege laten van elk verweer in eerste instantie is het bevoegdheidsverweer 'voor alle weren' gedaan. In het incassogeschil verklaart het hof zich daarom onbevoegd (Hof Amsterdam 4 augustus 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:3170). Tussen de vennoten van – wij verzin- nen dit niet – een andere sportschool is een cv-overeenkomst gesloten, met daarin een arbitrageclausule. Toch spant de commanditaire vennoot een incassokortgeding aan tot betaling van achterstallige (in de cv-overeenkomst overeengekomen) vergoedingen. Ondanks protest van de beherend vennoten (met een beroep op – het vanwege de nieuwe Arbitragewet per 1 januari 2015 geldende – art. 1022 Rv) acht de voorzieningenrechter van de Rechtbank Rotterdam zich bevoegd (Rb. Rotterdam 18 september 2015, ECLI:NL:RBROT:2015:6878). De artikelen 1022 a t/m 1022c Rv bepalen namelijk dat de gewone rechter bevoegd blijft wanneer bewarende maatregelen, voorlopige voorzieningen of voorlopige bewijsmaatregelen worden gevraagd én de gevraagde beslissing niet of niet tijdig in arbitrage kan

worden verkregen. Nu spoedeisend belang is gebleken (waardoor niet op een arbitrageprocedure kan worden gewacht), de vordering voldoende aannemelijk is en er geen restitutierisico kleeft aan de commanditaire vennoot wijst de voorzieningenrechter de vordering toe.

Met een beroep op dezelfde wetsartikelen krijgt de Rechtbank Midden-Nederland het verzoek om een voorlopig getuigenverhoor te houden, ondanks de tussen partijen overeengekomen arbitrageclausule (Rb. Midden-Nederland 30 september 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:7340).² Nu er al een arbitrageprocedure loopt, acht de rechtbank het onwaarschijnlijk dat de (al benoemde) arbiters niet tijdig getuigen kunnen horen en verklaart de rechtbank zich onbevoegd. Ter vergoelijking overweegt de rechtbank nog dat een eventueel door haar te houden getuigenverhoor maanden op zich zou laten wachten vanwege de bestaande werkvoorraad én dat het beter is wanneer de arbiters zelf de getuigen horen met het oog op het onmiddellijkheidsbeginsel.

Voor de 'believers' in mediation moeilijk te verkroppen, maar een mediationclausule in een contract belet niet de gang naar de rechter; zo'n clausule kan niet gelijk worden gesteld met een arbitragebeding of bindendadviesclausule. De Rechtbank Rotterdam acht zich daarom bevoegd (Rb. Rotterdam 21 januari 2015, ECLI:NL:RBROT:2015:843). De 'non-believers' zullen opgelucht zijn en denken aan het spreekwoord over onwillige honden, waarmee het door- gaans slecht hazen vangen is.

BESLAG

In de zaak die leidde tot HR 13 november 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3299) hadden twee crediteuren ten laste van hun debiteur conservatoir beslag gelegd op aandelen op naam. In weerwil van het beslag verkocht en leverde de debiteur de betreffende aandelen aan een derde. Kort daarna hield de beslagdebiteur, een buitenlandse rechtspersoon, op te bestaan.

De vervreemding van de aandelen kon uiteraard niet aan de beslagleggers worden tegengeworpen (vgl. art. 474e Rv). Om het conservatoir beslag te kunnen vervolgen, dienden zij echter tijdig een eis in de hoofdzaak als bedoeld in artikel 700 lid 3 Rv in te stellen, maar hun beoogde wederpartij in die procedure, de beslagdebiteur, bestond als gezegd niet meer. De Hoge Raad schiet de beslagleggers te hulp door artikel 700 lid 3 Rv creatief uit te leggen: aangezien de derde-verkrijger de enig overgebleven belanghebbende is met betrekking tot de in beslag genomen goederen en met betrekking tot de vraag of de vorderingen waarvoor het beslag is gelegd toewijsbaar zijn, moet worden aanvaard dat een beslaglegger in een geval als het onderhavige zijn eis in de hoofdzaak kan instellen tegen de derde-verkrijger. Dat moet dan wel in een aangepaste vorm gebeuren, inhoudende dat de beslaglegger vordert dat voor recht wordt verklaard dat de vorderingen toewijsbaar zijn en dat

hij daarvoor verhaal kan nemen op de goederen waarop het beslag rust. Indien de rechtspersoon ophoudt te bestaan voordat de eis in de hoofdzaak is ingesteld, kan de beslaglegger de derde-verkrijger dus dagvaarden met een vordering in hiervoor bedoelde zin. Een eventuele mededeling van de verlenging van de termijn voor het instellen van de eis als bedoeld in artikel 700 lid 3 Rv dient in dat geval ook aan de derde-verkrijger te worden gericht. Indien de beslagdebiteur ophoudt te bestaan terwijl de hoofdzaak aanhangig is, dient de beslaglegger in de gelegenheid te worden gesteld om de derde-verkrijger op de voet van artikel 118 Rv in het geding te roepen teneinde de procedure tegen deze voort te zetten en zijn vordering daaraan aan te passen, zo voegt de Hoge Raad nog toe. Een schuldeiser kan zijn vordering op alle goederen van zijn schuldenaar verhalen, tenzij de wet of een overeenkomst anders bepaalt (vgl. art. 3:276 BW). De wet kent voor

wat betreft derdenbeslagen diverse beslagverboden c.q. -bepalingen. Zo is bijvoorbeeld aan vorderingen tot periodieke betaling van onder meer loon en uitkeringen op grond van socialezekerheidswetten een beslagvrije voet verbonden (vgl. art. 475c Rv). Verder is kinderbijslag niet vatbaar voor onder meer executoriaal of conservatoir beslag, behoudens voor zover dienende tot verhaal van een uitkering tot levensonderhoud van het kind (vgl. art. 23 lid 1 onder c Algemene Kinderbijslagwet). Ook studiefinanciering is niet vatbaar voor beslag (vgl. art. 11.3 Wet studiefinanciering 2000). Maar wat is rechtens nadat de werkgever of uitkerende instantie de beslagvrije component heeft gestort op de bankrekening van de rechthebbende? Is de beslagbepaling dan uitgewerkt, of duurt deze voort, in die zin dat (een deel van) het saldo op de rekening van rechthebbende niet vatbaar is voor beslaglegging (c.q. een beslaglegging op een dergelijk saldo

misbruik van recht oplevert)? Al in 1999 oordeelde de Hoge Raad dat het hiervoor bedoelde beslagverbod bij kinderbijslag slechts betrekking heeft op de vordering van degene die tot de kinderbijslag is gerechtigd, op de Sociale Verzekeringsbank (SVB) als uitkerende instantie, en niet op de bedragen die de SVB op de bankrekening van de gerechtigde heeft doen bijschrijven (ECLI:NL:HR:1999:ZC2908). Door de voldoening door de SVB wordt de kinderbijslag (een vordering op de SVB) omgezet in een gewone vordering op de bank. De beslagbeperking is dus uitgewerkt. Degene die had gedacht dat het pleit daarmee was beslecht, kwam dit kroniekjaar echter bedrogen uit. Nadat de voorzieningenrechter van de Rechtbank Oost-Brabant in een ongepubliceerde uitspraak – onder verwijzing naar voornoemd arrest – had geoordeeld dat een executoriaal beslag op een bankrekening waarop door het UWV – met inachtneming van de beslagvrije voet – een WAO-uitkering was overgemaakt toelaatbaar was, oordeelde het Hof 's-Hertogenbosch in appel dat het beslagvrije deel van een WAO-uitkering niet vatbaar voor beslag werd door storting op de rekening op de bankrekening van de rechthebbende (Hof Den Bosch 21 april 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:1496). Aan het doel en de strekking van de beslagvrije voet zou anders ernstig afbreuk worden gedaan. Het arrest van de Hoge Raad doet daar niet aan af, aldus het hof. Dit zonder motivering terzijde schuiven van jurisprudentie van de Hoge Raad is onbegrijpelijk, en het verbaast dan ook niet dat de voorzieningenrechter van de Rechtbank Oost-Brabant in een nadien gewezen vonnis in een andere zaak vasthoudt aan het uitgangspunt van de Hoge Raad, daarbij overwegende dat het arrest van 'zijn' hof onjuist is (Rb. Oost-Brabant 2 oktober 2015, ECLI:NL:RBOBR:2015:5743). De voorzieningenrechter van de Rechtbank Noord-Nederland ziet dat toch anders en oordeelde dat een crediteur die

beslag had gelegd op een bankrekening waarop studiefinanciering was gestort misbruik van recht maakte door dit beslag integraal te handhaven (Rb. Noord-Nederland 21 oktober 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:5035). Niet geschoten is altijd mis, zullen de gerechtsdeurwaarders hebben gedacht die ter inning van één vordering gelijktijdig onder een drietal banken beslag legden zonder dat zij een gerechtvaardigd vermoeden hadden dat de betrokken debiteur bij die banken een rekening aanhield. De met tuchtrechtspraak voor gerechtsdeurwaarders belaste kamer van het Hof te Amsterdam oordeelt echter dat een dergelijke handelwijze in principe niet is toegestaan (Hof Amsterdam 28 juli 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:3081). Een gerechtsdeurwaarder zal in beginsel alleen een dergelijk beslag (ook wel hagel- of mitrailleurbeslag genaamd) mogen leggen als hij het redelijke vermoeden heeft dat het beslag doel zal treffen. Bijzondere omstandigheden kunnen in een concreet geval met zich brengen dat het leggen van een of meer bankbeslagen zonder dat een gerechtvaardigd vermoeden bestaat dat de debiteur bij die banken een rekening aanhoudt, niettemin toelaatbaar is als voldaan wordt aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. In de zaak die leidde tot HR 17 april 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1074) had een beslaglegger na verkregen verlof diverse conservatoire beslagen gelegd. In het daartoe ingediende beslagrekest had hij een tweetal grondslagen aangevoerd voor de door hem gestelde vordering. De dag vóór het opheffingskortgeding riep de beslaglegger de *actio Pauliana* in, hetgeen een derde grondslag opleverde. De door de beslagdebiteur gevorderde opheffing van het beslag werd door de voorzieningenrechter afgewezen; het beslag bleef liggen op basis van deze nader aangevoerde grondslag. Terwijl partijen zich richten op de bodemprocedure leidde het appel tegen het kortgedingvonnis

een sluimerend bestaan. Nadat de bodemrechter de vordering van de beslaglegger in eerste aanleg had afgewezen én de beslaglegger naar aanleiding daarvan had besloten de beslagen op te heffen, activeerde de beslagdebiteur het appel tegen het kortgedingvonnis. De inzet van dat appel was alleen nog de proceskostenveroordeling in eerste aanleg. De beslagdebiteur stelde in dat verband dat de voorzieningenrechter zijn beslissing niet had mogen baseren op de nader aangevoerde grondslag. Verder zou uit het vonnis van de bodemrechter in eerste aanleg, alsmede de omstandigheid dat de beslaglegger zijn beslagen inmiddels had opgeheven, volgen dat het door de beslaglegger ingeroepen recht – anders dan de voorzieningenrechter ten onrechte had geoordeeld – wel summierlijk ondeugdelijk was. In navolging van het hof volgt de Hoge Raad hem daarin niet. Zijn arrest bevat een helder overzicht van het geldende kader. Voor zover bij de beoordeling of een beslag moet worden opgeheven, de aannemelijkheid van de gestelde vordering ter zake waarvan het beslag is gelegd, wordt meegewogen, is de rechter niet gebonden aan de grondslagen voor die vordering die in het beslagrekest zijn vermeld. Het staat hem in beginsel vrij zijn beslissing om het beslag niet op te heffen, (mede) te baseren op feiten en omstandigheden die niet in het beslagrekest waren vermeld, maar in het opheffingsgeding nader door de beslaglegger ten grondslag zijn gelegd aan de vordering ter verzekering waarvan het beslag is gelegd. Het ligt verder op de weg van degene die opheffing van een conservatoir beslag vordert om aannemelijk te maken dat de door de beslaglegger gestelde vordering ondeugdelijk is. Indien het beslag in de loop van het geding door de beslaglegger wordt opgeheven en, bijvoorbeeld in verband met de proceskosten, nog slechts moet worden beoordeeld of de vordering tot opheffing daarvan had moeten worden toegewezen,

rechtvaardigt het enkele feit van die opheffing door de beslaglegger niet het oordeel dat summierlijk is gebleken van de ondeugdelijkheid van de vordering waarvoor het beslag is gelegd. Aan de opheffing van een beslag kunnen immers vele motieven ten grondslag liggen. Ook de omstandigheid dat die vordering is afgewezen, rechtvaardigt dit oordeel niet zonder meer als tegen het vonnis of arrest een rechtsmiddel is ingesteld. In een zodanig geval dienen de wederzijdse belangen van partijen te worden afgewogen, waarbij in aanmerking dient te worden genomen dat een conservatoir beslag naar zijn aard ertoe strekt om te waarborgen dat, zo een vooralsnog niet vaststaande vordering in de hoofdzaak wordt toegewezen, verhaal mogelijk zal zijn, terwijl de beslaglegger bij afwijzing van de vordering voor de door het beslag ontstane schade kan worden aangesproken. De omstandigheid dat de rechter in de hoofdzaak reeds uitspraak heeft gedaan dient hierbij te worden meegewogen. Van de rechter kan overigens niet worden gevergd dat hij in zijn vonnis mede een voorlopige beoordeling geeft van de kans van slagen van het door de beslaglegger tegen het vonnis aangewende rechtsmiddel.

BEVOEGDHEID

Artikel 3 Rv/Ambtshalve toetsing internationale bevoegdheid

In zijn arresten van 17 april en 1 mei 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1077 resp. 1194) verheft de Hoge Raad – in de woorden van Strikwerda in *NJ* 2015/454 – de in gewone verzoekschriftzaken aanvullende bevoegdheidsgrond van artikel 3 onder c Rv (voldoende verbondenheid met de rechtssfeer van Nederland) tot een zelfstandige bevoegdheidsregel. Dit zou volgens Strikwerda ten koste gaan van de voorspelbaarheid van de internationale bevoegdheid van de rechter in verzoekschriftprocedures. Op een ander punt biedt de Hoge Raad in zijn arrest van 17 april 2015 wél duidelijkheid: hij bevestigt

het uitgangspunt dat regels van internationaal bevoegdheidsrecht van openbare orde zijn. Dit zowel onder het commune internationale bevoegdheidsrecht als onder de internationale bevoegdheidsregeling van een verdrag of Europese verordening. De Hoge Raad overweegt dat het één en ander betekent dat zowel de rechter in eerste aanleg als de rechter in hoger beroep ertoe gehouden is ambtshalve de Nederlandse rechtsmacht te onderzoeken. Voor de rechter in hoger beroep geldt deze verplichting óók indien geen van de partijen zich over de vraag naar de rechtsmacht van de Nederlandse rechter heeft uitgelaten, en tevens indien die vraag buiten de grenzen van het door de grieven ontsloten gebied van de rechtsstrijd in hoger beroep valt. Strikwerda voegt daar nog aan toe dat het zich niet beroepen op de onbevoegdheid, de zogenoemde stilzwijgende forumkeuze, nog niet betekent dat de rechter ontslagen is van de verplichting de bevoegdheidsvraag ambtshalve te onderzoeken. Ook dan zal niet alleen de rechter in eerste aanleg, maar ook de rechter in hoger beroep ambtshalve de rechtsmacht van de Nederlandse rechter dienen te onderzoeken. Dat onderzoek betreft dan de vraag of aan de vereisten voor het aanvaarden van een stilzwijgende forumkeuze is voldaan.

Bevoegdheidsregels EEX-Vo bij bestuurdersaansprakelijkheid

De EEX-Verordening (EEX-Vo) bevat bijzondere bevoegdheidsbepalingen ten aanzien van geschillen over arbeidsovereenkomsten. Een vennootschap die een bestuurder aansprakelijk houdt voor gemaakte fouten in de uitoefening van zijn functie, grondt deze vordering vaak zowel op artikel 2:9 BW (vennootschapsrechtelijk) als op artikel 7:661 BW (arbeidsrechtelijk). In zijn conclusie voor HR 24 januari 2014 oppert A-G Vlas dat voor elke grondslag van de vordering afzonderlijk moet worden bepaald of de Nederlandse

rechter rechtsmacht toekomt (ECLI:NL:PHR:2013:1265). Deze aanpak zou er toe kunnen leiden dat gerechten van verschillende lidstaten bevoegd zijn ter zake van hetzelfde feitencomplex, hetgeen A-G Vlas niet zo'n probleem vindt. Hoe dan ook, de Hoge Raad stelde hierover in 2014 (ECLI:NL:HR:2014:164) vragen aan het HvJ EU (zie ook de kroniek van 2014). Het HvJ EU laat in zijn antwoord van 10 september 2015 (ECLI:EU:C:2015:574) hier de bijzondere bevoegdheidsbepalingen bij arbeidsovereenkomsten prevaleren.

Bevoegdheidsregels EEX-Vo bij prospectusaansprakelijkheid

Blijkens HvJ EU 28 januari 2015 (ECLI:EU:C:2015:37) kunnen investeerders met een prospectusclaim hun vordering (ook) aanhangig maken bij de gerechten waar de investeerder de schade – zoals Strikwerda dat noemt in *NJ* 2015/332 – 'in zijn portemonnee voelt'. Het gerecht van de vestigingsplaats van de bank waar de investeerder de bankrekening houdt waarop zich de schade voordoet, is aldus bevoegd. En wat betreft de toetsing van de bevoegdheid onder de EEX-Vo (zie ook hiervóór bij 'Artikel 3 Rv/Ambtshalve toetsing internationale bevoegdheid') volgt uit dit arrest dat de rechter – anders dan bij de toetsing van zijn absolute bevoegdheid in nationaal perspectief – zich niet mag beperken tot de stellingen van de eisende partij. De rechter zal zijn bevoegdheid op grond van de EEX-Vo moeten toetsen aan alle te zijner beschikking staande gegevens, daaronder begrepen de betwistingen van de gedaagde partij. Volgens Strikwerda stelt deze richtlijn de rechter in staat enerzijds op te treden tegen manipulatie van de bevoegdheidsvraag door de stellingname van de eiser in de dagvaarding en anderzijds om langdurige debatten over de bevoegdheidsvraag af te snijden.

BEWIJS

Bewijsaanbod

In elke kroniek komt de hoofdregel terug dat een partij in hoger beroep tot getuigenbewijs moet worden toegelaten wanneer deze i) specifiek bewijs aanbiedt van ii) voor de beslissing relevante feiten, iii) aangeeft welke getuigen kunnen verklaren ter onderbouwing van specifieke stellingen en iv) uitlegt hoe eerder gehoorde getuigen meer of anders kunnen verklaren dan zij al hebben gedaan (steeds onder verwijzing naar HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7817). In de zaak die leidde tot HR 13 februari 2015 (ECLI:NL:HR:2015:311) merkte de nicht van erflater dat zij in een recent testament als erfgenaam was vervangen door de kinderen van erflaters huishoudelijke hulp. Daarop stelde de nicht dat erflater niet meer wilsbekwaam was ten tijde van het laatste testament en beriep zij zich op de nietigheid van dit testament. Ter onderbouwing van haar stellingen bood ze getuigenbewijs aan, door het horen van diverse artsen en andere dienstverleners van haar oom. Om voldoende 'specifiek' te zijn in haar aanbod, legde ze alvast schriftelijke verklaringen van deze dienstverleners over. Het hof las de verklaringen, oordeelde dat de nicht haar stellingen onvoldoende kon bewijzen en wees haar vorderingen af. De Hoge Raad casseert: hier was sprake van een – ontoelaatbare – bewijsprognose door het hof, waarbij het hof had miskend dat de getuigen in hun verhoor meer of anders kunnen verklaren dan zij schriftelijk hebben gedaan. Annotator Vos in *JBP* 2015/31 merkt op dat het leveren van extra inspanningen door alvast schriftelijke verklaringen van voorge dragen getuigen over te leggen, niet mag worden 'bestraft' met verhoging van de lat waaraan de stelplicht en het voldoende specifieke en relevante bewijsaanbod moeten voldoen. Op 9 oktober 2015 vernietigt de Hoge Raad (ECLI:NL:HR:2015:3009) onder verwijzing naar hetzelfde arrest uit 2004 een arrest van het hof, waarin

het aanbod tot het horen van nieuwe getuigen als 'niet ter zake doende' was gepasseerd, omdat het bewijsaanbod niet vermeldde hoe deze getuigen meer of anders konden verklaren dan andere, al gehoorde, getuigen (lees: afbreuk konden doen aan andere getuigenverklaringen). Kortom: de Hoge Raad houdt consequent vast aan de in 2004 geformuleerde hoofdregel!

Bewijslastverdeling

Omkering van de bewijslast wordt vaak bepleit, maar rechters zijn er zelden toe te verleiden. Toch ging de Rechtbank Amsterdam op 18 maart 2015 (ECLI:NL:RBAMS:2015:1684) overstag in de kwestie van de levensliedzanger, die in zee was gegaan met een team van muziekproducers, schrijvers en componisten om zijn zangcarrière te verbeteren, tegen gedeeltelijke afdracht van inkomsten uit optredens. Toen die afdracht uitbleef, diende het team een claim in op basis van een overzicht van optredens en een schatting van de daarmee gegenereerde inkomsten. Als verweer kwam de levensliedzanger – in lijn met zijn muziekgenre – met het zielige verhaal dat hij niets (noemenswaardigs) had verdiend. Zijn administratie was alleen te gebrekkig om optredens en inkomsten uit af te kunnen leiden. Die gebrekkigheid komt echter voor zijn risico, zo oordeelt de rechtbank, die daarom de bewijslast van de stelling dat hij minder inkomsten had genoten, dan door het eisende team was geschat, omdraait.

Bewijsmiddelen

Is sprake van een wederkerige *crime passionnel* wanneer de bedrogen echtgenoot de minnaar van zijn vrouw met een ijzeren staaf bedreigt en vervolgens door de minnaar wordt aangereden? In de procedure die leidde tot HR 27 maart 2015 (ECLI:NL:HR:2015:760) claimde de echtgenoot letselschade van de minnaar en procedeerde hij daartoe tegen diens WAM-verzekeraar. Namens de

minnaar werd een beroep op noodweer gedaan. Onder verwijzing naar de dwingende bewijskracht van een strafvonnis in een civiele procedure (ex art. 161 Rv) werd dit verweer onderbouwd met het strafvonnis tegen de minnaar, waarin diens beroep op noodweer was gehonoreerd. Zijn beroep op artikel 161 Rv gaat echter niet op. De Hoge Raad legt uit dat artikel 161 Rv een beperkte werking heeft: alleen de bewezenverklaring van een bepaald feit in een op tegenspraak gewezen strafvonnis levert dwingend bewijs van dat feit op. De burgerlijke rechter is dus niet gebonden aan de aanvaarding door de strafrechter van een beroep op noodweer; op dat punt geldt de vrije bewijsleer.

Correspondentie tussen advocaat en cliënt valt onder het functionele verschoningsrecht van de advocaat. Een verzoek tot afgifte daarvan (in een incident ex art. 843a Rv) zal dan ook doorgaans worden afgewezen. Het onderzoeksrapport dat de advocaten van Vestia hadden gemaakt op verzoek van hun cliënte moest echter toch worden afgegeven, oordeelt de

Rechtbank Den Haag op 14 januari 2015 (ECLI:NL:RBDHA:2015:248). De rechtbank constateert dat geen sprake is van een 'intern, adviserend en vertrouwelijk stuk over de standpuntbepaling door Vestia in eventueel door haar te voeren gerechtelijke procedures, doch van een stuk dat de weerslag vormt van een feitelijk onderzoek'. Bovendien was al aan de commissarissen inzage in het rapport verstrekt. Zodoende ziet de rechtbank niet in dat afgifte van het rapport het in Nederland geldende rechtsbeginsel dat eenieder zich vrijelijk en zonder vrees voor openbaarmaking van het besprokene moet kunnen wenden tot een advocaat voor bijstand en advies, geweld zou aandoen.

Deskundigenbericht

In een procedure tussen ex-echtelieden over de omgang met en het gezag over hun zoon stelde de moeder dat de vader de zoon mishandelde en seksueel misbruikte, waarna de rechtbank een deskundige benoemde om de gesteldheid van de zoon te onderzoeken. Nadat de deskundige verklaarde geen aanwijzingen te hebben gevonden dat de stellingen van de moeder juist waren (waarna de vader werd belast met het gezag over de zoon), eiste de moeder inzage in de complete onderzoeksgegevens van de deskundige, om aan de hand daarvan een *second opinion* te verkrijgen over diens bevindingen. Het hof wees dit verzoek af. De Hoge Raad (13 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:599) laat die afwijzing in stand. Onder verwijzing naar artikel 19 Rv, artikel 6 EVRM en EHRM-jurisprudentie (EHRM 18 maart 1997, ECLI:NL:XX:1997:AD4449, Mantonelli/Frankrijk) wordt overwogen dat de rechter zijn oordeel ten nadele van een partij niet mag baseren op bescheiden of andere gegevens waarover die partij zich niet voldoende heeft kunnen uitlaten. Die partij moet dus gelegenheid hebben om effectief commentaar te leveren op een deskundigenbericht. Om effec-

tief te kunnen becommentariëren, hoeven partijen echter niet steeds te beschikken over alle (onderliggende) bescheiden en andere gegevens waarop het deskundigenbericht mede is gebaseerd. Wanneer een partij een deskundigenbericht, bij gebreke van de onderliggende gegevens of bescheiden, onvoldoende inzichtelijk of controleerbaar acht, moet dat kenbaar worden gemaakt aan de rechter, waarna deze zal beoordelen of het deskundigenbericht zonder schending van het beginsel van hoor en wederhoor aan zijn beslissing ten grondslag kan worden gelegd. Nu de moeder haar bezwaren niet in feitelijke instanties kenbaar heeft gemaakt, heeft het hof terecht haar inzageverzoek voor de 'ruwe onderzoeksgegevens' afgewezen.

Wanneer een partij het voorschot van de door de rechter benoemde deskundige niet betaalt, komt er geen deskundigenbericht en kan de rechter uit het niet-betalen 'de gevolgtrekking maken die hij geraden acht' (vgl. art. 196 lid 2 Rv). Maar tot welke uitkomst leidt dat? In een letselschadezaak van een dochter tegen haar vader wegens seksueel misbruik (waarin een deskundige het causaal verband tussen het misbruik en de psychische klachten van de dochter moest onderzoeken) gaat het Hof Arnhem-Leeuwarden (10 februari 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:903), na de weigering door vader tot betaling van het voorschot, uit van de juistheid van het standpunt van de dochter en dus van het bestaan van causaal verband tussen misbruik en schade.

Bij de Rechtbank Zeeland-West-Brabant (2 december 2015, ECLI:NL:RBZWB:2015:8582) hoopte een aandeelhouder bij diens uittreding uit de vennootschap een mooie prijs voor zijn aandelen te krijgen. Deze aandeelhouder betaalde echter niet zijn deel van het voorschot van de deskundige, die de waarde van de aandelen moest vaststellen. Zijn excuus van liquiditeitsproblemen gaat niet op; dan had deze aandeelhouder

maar geen procedure moeten starten. Bij gebrek aan een deskundigenoordeel over de waarde én bij gebrek aan betwisting van de stellingen van de andere ('blijvende') aandeelhouder, bepaalt de rechtbank de waarde van de aandelen op nihil.

Getuigenbewijs

Naast de mogelijkheid van een derde om zich te voegen en tussen te komen of de mogelijkheid van een partij om een derde in vrijwaring op te roepen, bestaat de mogelijkheid om een derde op grond van artikel 118 Rv in het geding op te roepen (bijvoorbeeld na een geslaagd beroep op de *exceptio plurium litis consortium*). De aldus opgeroepen derde is echter 'een vreemde eend in de bijt', want wat is precies zijn status in de procedure? Diens getuigenverklaring telt volledig mee, althans daarop is de beperking van artikel 164 Rv (voor verklaringen van partijgetuigen) niet van toepassing, aldus het Hof 's-Hertogenbosch (30 juni 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:2417). Daartoe verwijst het hof naar de ratio van artikel 164 Rv, te weten dat het te ver zou gaan om een stelling bewezen te verklaren enkel op grond van de verklaring van een belanghebbende partij. Die ratio geldt niet voor de derde, die geen partij in het processuele debat en *in casu* hooguit indirect belanghebbende is.

In het kroniekjaar verscheen *Getuigenbewijs in civiele zaken*, van de hand van G. de Groot,³ ervaren rechter en inmiddels raadsheer in de Hoge Raad. Zij behandelt daarin het hele traject van bewijsaanbod, bevel tot getuigenverhoor, voorbereiding van het verhoor, het horen van getuigen tot de waardering van getuigenbewijs. Kortom: een handboek waaruit zowel rechters als advocaten kunnen putten. Zie ook de (lovende) recensie van J. Ekelmans in *TCR* 2016/1.

Voorlopig getuigenverhoor

De eiser die 38 gedaagden heeft gedagvaard met een claim gebaseerd

op een in groepsverband gepleegde onrechtmatige daad kan tijdens de procedure niet verzoeken om twee van hen in een voorlopig getuigenverhoor te horen, zonder in dit verzoek alle andere gedaagden als belanghebbenden aan te merken, aldus het Hof Den Haag (9 juni 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:1431). Hoewel artikel 188 lid 2 Rv bepaalt dat geen hoger beroep openstaat van een toegewezen voorlopig getuigenverhoor, is het hoger beroep van de niet in het verzoek genoemde gedaagden/belanghebbenden hier toch toelaatbaar. Zij hebben immers belang om op het verzoek te worden gehoord; alleen dan is sprake van een eerlijk proces.⁴

Hoe secuur www.rechtspraak.nl de anonimiseringsrichtlijn ook heeft toegepast, onmiskenbaar is dat Desi Bouterse ('een president van een bevriende natie die een tijd geleden is veroordeeld wegens (...) drugssmokkel') de Rechtbank Den Haag heeft verzocht om een voorlopig getuigenverhoor te houden en om daarin 55 getuigen te horen. De rechtbank wijst het verzoek af, wegens onvoldoende belang van de verzoeker (Rb. Den Haag 21 oktober 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:12108). Hoewel Bouterse in zijn verzoek een vordering uit onrechtmatige daad tegen de staat pretendeert, in een poging een civiele procedure in het vooruitzicht te stellen (alleen dan is immers een voorlopig getuigenverhoor toelaatbaar)⁵ constateert de rechtbank dat zijn acties alleen gericht kunnen zijn op een strafrechtelijk herzieningsverzoek. Nu zijn eerdere herzieningsverzoeken steeds door de strafrechter zijn afgewezen, is voor de door Bouterse beoogde civiele procedure geen plaats. Daarom heeft hij geen belang bij het verzochte voorlopig getuigenverhoor.

'Naar de bekende weg vragen' levert evenmin voldoende belang op voor een voorlopig getuigenverhoor. De werkneemster die, ter onderbouwing van een claim op haar werkgever, stelt dat zij een burn-out heeft gekre-

gen doordat zij was 'opgezaagd met extreem hoge werkdruk' kon niet uitleggen welke onduidelijkheden nog resteerden, ter opheldering in een voorlopig getuigenverhoor. De kantonrechter Amsterdam (ECLI:NL:RBAMS:2015:2092) wijst het verzoek daarom af.

In het kroniekjaar promoveerde E.F. Groot aan de VU op 'Het voorlopig getuigenverhoor'.

In haar dissertatie komen de – beperkte – mogelijkheden voor de rechter tot afwijzing van een verzoek uitgebreid aan de orde. Naast de afwijzingsgronden 1) onvoldoende belang, 2) misbruik van bevoegdheid en 3) strijd met de goede procesorde identificeert zij (in HR 13 september 2002, *NJ* 2004/18) een vierde grond, te weten: 'een ander zwaarwichtig belang'. Daarvan noemt zij vijf voorbeelden: een aangekondigd beroep van de getuige op zijn geheimhoudingsplicht/verschoningsrecht, het bestaan van een bewijsovereenkomst, medische beletselen voor het afleggen van een verklaring en de (emotionele) belasting van de getuige of veiligheidsrisico's van de getuige. In zijn recensie van het proefschrift is R.B. Gerretsen niet overtuigd van nut en noodzaak van een vierde afwijzingsgrond; voor het overige vindt hij het proefschrift voor de praktijk zeer bruikbaar.⁶

DAGVAARDING

Indien een appellant dagvaardt tegen een dag of uur waarop de rechter geen zitting houdt, kan hij deze fout volgens vaste jurisprudentie⁷ herstellen door middel van een herstelexploot als bedoeld in artikel 125 lid 5 Rv. Dat exploot kan zowel vóór de oorspronkelijke foutieve rechtsdag worden uitgebracht, als binnen twee weken nadien. In de zaak die leidde tot HR 10 april 2015 (ECLI:NL:HR:2015:927) had de appellant van deze mogelijkheid gebruikgemaakt, maar verzuimde hij vervolgens de zaak in te schrijven op de in het herstelexploot vermelde

roldatum. Binnen twee weken na de in de oorspronkelijke dagvaarding vermelde roldatum bracht hij een tweede herstelexploot uit. Het Hof Arnhem-Leeuwarden verklaarde appellant niet-ontvankelijk omdat een partij die nalaat de zaak tijdig in te schrijven of aanzegt tegen een verkeerde rechtsdag in beginsel slechts één keer de mogelijkheid zou hebben de zaak op een later tijdstip alsnog aan te brengen (dit behoudens bijzondere omstandigheden, die *in casu* waren gesteld noch gebleken). De Hoge Raad casseert. Aan het eerste herstelexploot kwam namelijk geen enkel gevolg toe omdat het niet tijdig ter griffie was ingediend, en het tweede herstelexploot was geldig omdat het binnen twee weken na de in de oorspronkelijke dagvaarding genoemde roldatum was uitgebracht. In zijn arrest van 13 februari 2015 (ECLI:NL:HR:2015:310) oordeelt de Hoge Raad over de dagvaardingstermijn bij een kantoorbetekening van een rechtsmiddelexploot op de voet van artikel 63 lid 1 Rv in een internationale zaak. Volgens de Hoge Raad kan worden volstaan met de in artikel 115 lid 3 Rv voorgeschreven termijn van dagvaarding van ten minste een week, indien degene voor wie het stuk is bestemd, een bekende woonplaats of een bekend werkelijk verblijf heeft in een lidstaat waar de Betekeningsverordening II van toepassing is, dan wel in een (al dan niet in Europa gelegen) staat die partij is bij het Haags Betekeningsverdrag. Indien degene voor wie het betreffende exploot is bestemd niet op de eerstdienende dag verschijnt en er aanleiding bestaat te twijfelen of het stuk de buitenlandse geadresseerde heeft bereikt, dient de rechter het verstek echter niet terstond te verlenen. Hij kan zo nodig inlichtingen inwinnen bij de advocaat aan wiens kantoor het exploot is gedaan. Indien deze advocaat uit eigen beweging of desgevraagd meedeelt dat hij er (nog) niet in is geslaagd zijn (voormalige)

cliënt op de hoogte te stellen van de inhoud, dient de rechter dat in zijn oordeelsvorming te betrekken.

EXECUTIE

Dwangsom

Als een dwangsomveroordeling is uitgesproken, kan later blijken dat het onmogelijk is aan die veroordeling te voldoen. Een vordering op de voet van artikel 611d Rv tot wijziging van de dwangsomveroordeling kan dan soelaas bieden. In zijn arrest van 20 februari 2015 (ECLI:NL:HR:2015:396) oordeelt de Hoge Raad – in lijn met rechtspraak van het Benelux Gerechtshof – dat de rechter in een dergelijk geval moet beoordelen of de veroordeelde sinds zijn veroordeling redelijkerwijs al het mogelijke heeft gedaan om aan de hoofdveroordeling te voldoen. Dit moet dan ook in beginsel worden beoordeeld aan de hand van feiten en omstandigheden die zich na de hoofdveroordeling hebben voorgedaan.

De tweede volzin van artikel 611a lid 1 Rv bepaalt dat aan een veroordeling tot betaling van een geldsom geen dwangsom kan worden verbonden. Een veroordeling tot betaling van een geldsom kan immers worden geëxecuteerd door een deurwaarder zodat in zoverre geen behoefte bestaat aan een dwangsom. Dat is ook de achterliggende gedachte bij genoemde wettelijke bepaling.⁸ Maar kan wel een dwangsom worden opgelegd bij een veroordeling tot medewerking aan de teruglevering van onroerend goed tegen terugbetaling van de koopsom? De Hoge Raad (HR 23 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:113) beantwoordt deze vraag bevestigend omdat voldoening aan de veroordeling tot teruglevering niet door middel van rechtstreekse executie kan worden verkregen. Ten overvloede wijst de Hoge Raad er op dat in het geval de veroordeelde niet bij machte zou zijn om de koopsom terug te betalen of te financieren, deze in beginsel de mogelijkheid heeft om zich – op de voet van artikel 611d Rv – te beroepen op de onmogelijkheid om te voldoen

aan de veroordeling, nu de terugbetaling van de koopsom daarvan een onverbrekelijk deel uitmaakt. Valt de grensoverschrijdende tenuitvoerlegging van een dwangsom, die in een beslissing betreffende het gezagsrecht of het omgangsrecht is opgelegd ter verzekering van de nakoming van de hoofdverplichting onder de EEX-Verordening of onder de Verordening Brussel II Bis? Nu de uitoefening van de ouderlijke verantwoordelijkheid in artikel 1 lid 2 sub a EEX-Vo van het toepassingsgebied van deze verordening is uitgesloten, is hier volgens het HvJ EU (9 september 2015, ECLI:EU:C:2015:563) de Verordening Brussel II Bis van toepassing. Mede vanwege deze uitspraak pleit Jongbloed in *TvPP* 2015/6 voor een geharmoniseerd dwangsomstelsel op Europees niveau. Dan zouden uitspraken als deze volgens hem tot het verleden behoren.

Executiegeschil

In de kroniek van 2014 wezen wij op een arrest van het Hof 's-Hertogenbosch (9 december 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:5174), waarin het hof ook ruimte ziet voor schorsing van de executie van een verstekvonnis als er een serieuze mogelijkheid bestaat dat een verstekveroordeling niet zou zijn uitgesproken als er verweer was gevoerd. Volgens de Limburgse voorzieningenrechter is deze nuancering van de 'Ritzen-Hoekstra maatstaf'⁹ niet aan de orde indien het niet-verschijnen van de veroordeelde aan hem zelf te wijten is dan wel in zijn risicosfeer ligt (Vzng. Rb. Limburg 18 augustus 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:7035). Dat zal natuurlijk vaak het geval zijn. Er is geen appel tegen dit kortgedingvonnis ingesteld.

Rechtshouders laten soms (in bedekte termen) doorschemeren wat ze vinden van een bepaalde gedraging van een procespartij. In een executiegeschil kiest de Almeloze voorzieningenrechter voor een andere – misschien wel heel directe – benadering door te overwegen dat het adagium 'de

overheid is het schild der zwakken' blijkbaar niet aan de in deze zaak executerende gemeente is besteed (Vzng. Rb. Overijssel 12 november 2015, ECLI:NL:RBOVE:2015:5011). Zonder dat het te executeren vonnis een juridische of feitelijke misslag bevat, volgt een executieverbod. Daarbij overweegt de rechter onder meer dat de gemeente 'er niet voor terugdeinst om eiseres het spreekwoordelijke mes op de keel te zetten in het nastreven van haar eigen agenda'. De rechter kan niet geloven dat de gemeente tot 'dergelijke laagheden in staat is' en overweegt dat dit gedrag niet anders kan worden gekwalificeerd dan als 'schandalig, ongehoord en onbehoorlijk'.

Exequatur

De afschaffing van de exequatur-procedure per 10 januari 2015 heeft grote gevolgen voor de procedurele aspecten van Europese grensoverschrijdende tenuitvoerlegging, maar laat de materiële regels waarmee dit kan worden aangevochten ongemoeid.¹⁰ Daarmee is het – onder de oude EEX-Vo gewezen – arrest van het HvJ EU van 16 juli 2015 (ECLI:EU:C:2015:471) nog relevant. Strijd met de openbare orde van de aangezochte lidstaat kan grond zijn voor weigering van erkenning.¹¹ In *NJB* 2015/1734 merkt Jessurun d'Oliveira op dat de Unierechtelijke openbare orde wordt geabsorbeerd in de openbare orde van de aangezochte lidstaat. Kennelijke schending van een fundamentele rechtsregel van de rechtsorde van de Europese Unie levert daardoor ook schending van de openbare orde van de aangezochte lidstaat op. De EU-regel die in deze zaak ter discussie staat en waarvan de Nederlandse houdster van het whiskymerk Johnnie Walker meende dat de Bulgaarse rechter deze onjuist had toegepast, betreft de harmonisatie van merkenrechtelijke bepalingen in de Europese Unie. Dit is volgens het HvJ EU geen fundamentele rechtsregel van de Unierechtelijke openbare orde, zodat hier geen spra-

ke is van een weigeringsgrond. Verder volgt uit dit arrest dat wanneer de rechter nagaat of eventueel sprake is van een kennelijke schending van de openbare orde van de aangezochte staat, hij er rekening mee moet houden dat justitiabelen in de lidstaat waar de beslissing is gegeven eerst alle beschikbare rechtsmiddelen moeten aanwenden.

Overgang executiebevoegdheid

Als de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van een executoriala titel op een ander overgaat, schrijft artikel 431a Rv voor dat de executie alleen kan worden aangevangen of voortgezet na betekening van deze overgang aan de geëxecuteerde. In zijn beslissing van 30 oktober 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3197) beantwoordt de Hoge Raad hierover gestelde prejudiciële vragen als volgt: ook bij rechtsopvolging onder algemene titel ingevolge een juridische fusie dient de verkrijgende rechtspersoon de overgang van de executiebevoegdheid aan de geëxecuteerde te betekenen. De niet-naleving van dit voorschrift behoeft volgens de Hoge Raad niet tot nietigheid van op de overgang gevolgde executiehandelingen te leiden, indien de overgang van de executiebevoegdheid door fusie vaststaat en die overgang door de verkrijgende rechtspersoon schriftelijk of elektronisch aan de geëxecuteerde (met afschrift aan de betrokken deurwaarder) is bekendgemaakt. Dan is immers de geëxecuteerde noch de derde, wiens belang eventueel bij de executie is betrokken, geschaad in het belang dat door artikel 431a Rv wordt beschermd. In *JOR* 2016/23 bespreekt Rongen onder meer mogelijke consequenties van dit arrest voor andere wijzen van overgang van vorderingen.

Procedeerverbod

Van der Wiel analyseert in *MvV* 2015/7-8 rechtspraak over het procedeerverbod. Hij komt onder meer tot de volgende vuistregel: de rechter zal het minder erg vinden onrecht-

matig procederen ten onrechte niet te verbieden dan rechtmatig procederen ten onrechte wel te verbieden. Dit ook tegen de achtergrond dat bij onrechtmatig procederen altijd nog schadevergoeding kan worden gevorderd. Van der Wiel noemt als voorbeeld een Amsterdams kortgedingvonnis van 16 februari 2015 (ECLI:NL:RBAMS:2015:792) waarin een verbod tot het indienen van een faillissementsaanvraag na een dergelijke afweging strandt.

EXHIBITIEPLICHT

Blijkens artikel 1019a lid 1 Rv geldt een verbintenis uit onrechtmatige daad wegens inbreuk op een recht van intellectuele eigendom als een rechtsbetrekking als bedoeld in artikel 843a Rv. In zijn arrest van 13 november 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3304) oordeelt de Hoge Raad dat aan het vereiste van het bestaan van een dergelijke rechtsbetrekking niet reeds voldaan is indien een (dreigende) inbreuk op een IE-recht is gesteld. Degene die inzage, afgifte of uittreksel van bewijsmateriaal verlangt, dient dan zodanige feiten en omstandigheden te stellen en met reeds voorhanden bewijsmateriaal te

onderbouwen dat voldoende aanneemelijk is dat inbreuk op een recht van intellectuele eigendom is of dreigt te worden gemaakt. In *NTBR* 2016/7 zet Ekkelmans uiteen dat deze maatstaf zich ook leent voor toepassing in niet-IE-zaken en kan worden toegepast in zowel kortgeding- als bodemprocedures. Volgens hem is dit dan ook een belangrijk arrest over het inzagerecht. Dat kan ook gezegd worden van het arrest van de Hoge Raad in de Alphense schietpartij-zaak (HR 10 juli 2015, ECLI:NL:HR:2015:1834). Daarin is de mogelijkheid aanvaard om bescheiden bij derden op te vragen. Dit omdat de wettekst deze mogelijkheid niet verhindert. Verder weegt de Hoge Raad kennelijk mee dat deze mogelijkheid in het wetsvoorstel tot herziening van het inzagerecht¹² is bevestigd. In de memorie van toelichting staat overigens wel dat de vereisten van subsidiariteit en proportionaliteit in de weg kunnen staan aan het toewijzen van een dergelijke vordering.¹³ In de lagere rechtspraak worden dergelijke vorderingen vanwege deze terughoudendheid nog weleens afgewezen. Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 14 juli 2015 (ECLI:NL:GHDHA:2015:1884),

u moet dat ook zo
zien: al te kwistige
omgang met het
procedeerverbod
leidt tot broodroef
bij zekere beroepsgroep...

Hof 's-Hertogenbosch 26 augustus 2015 (ECLI:NL:GHSHE:2014:3061) en Rechtbank Rotterdam 23 juli 2015 (ECLI:NL:RBROT:2015:5337). Ook kan – zoals in een arrest van het Bossche Hof (21 april 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:1494) – de rechter natuurlijk nog altijd aan een inzaageveroordeling de 'waarschuwing' toevoegen dat met de inzage behoedzaam moet worden omgegaan en dat de verkregen informatie slechts gedeeld en gebruikt mag worden ten behoeve van de onderhavige procedure.

HOGER BEROEP

Akte niet-dienen

In de zaak die leidde tot HR 4 september 2015 (ECLI:NL:HR:2015:2461) had het hof akte niet-dienen aan appellante verleend. Vervolgens voerde de nieuwe advocaat van appellante aan dat de peremptoirstelling naar een onjuist kantooradres van de voormalige advocaat van appellante was gestuurd waardoor deze appellante niet had bereikt. Voor het hof was dit voldoende aanleiding terug te komen op de verleende akte niet-dienen. Het hof grondde deze beslissing enkel op een afweging van de belangen van partijen. Dat laatste is de Hoge Raad een beetje te kort door de bocht. Hij stelt voorop dat volgens vaste rechtspraak de beslissing tot het verlenen van akte niet-dienen een tussenuitspraak is waarbij een bindende eindbeslissing wordt gegeven. De rechter mag van een dergelijke beslissing in beginsel in dezelfde instantie niet terugkomen. Gelet op het ingrijpende gevolg van het niet-dienen van grieven in hoger beroep zal (de rolraadsheer van) het hof evenwel op verzoek van de appellant moeten nagaan of de eisen van een goede procesorde meebrengen dat van die eindbeslissing moet worden teruggekomen. Dat is bijvoorbeeld het geval als de beslissing blijkt te berusten op een onjuiste feitelijk of juridische grondslag. De eisen van de goede procesorde kunnen ook meebrengen dat van een verleende akte

niet-dienen kan worden teruggekomen als op grond van een afweging van de aard van de fout die tot het niet-nemen van het betrokken processtuk leidde en van alle betrokken belangen en omstandigheden het onaanvaardbaar zou zijn om aan de gegeven beslissing vast te houden en geen gelegenheid te geven tot herstel van de fout. In zijn beslissing waarbij wordt teruggekomen van het verlenen van akte niet-dienen dient (de rolraadsheer van) het hof nauwkeurig aan te geven op grond van welke bijzondere omstandigheden het onaanvaardbaar is om vast te houden aan de gebondenheid van de eerdere eindbeslissing.

Appeltermijn

In pachtzaken geldt een korte appeltermijn van één maand (art. 1019o lid 2 Rv). Dan is de kans groter dat een partij te laat appel instelt wanneer de rechtbank bij vervroeging vonnis wijst, hetgeen in elk geval aan de orde was in de zaak die leidde tot HR 25 september 2015 (ECLI:NL:HR:2015:2814). Onder verwijzing naar eerdere deformaliseringarresten redt de Hoge Raad in deze pachtzaak een gemachtigde, die geen advocaat was, omdat die geen toegang had tot het roljournaal om te controleren of bij vervroeging uitspraak zou zijn gedaan. Volgens de Hoge Raad kon hier van de gemachtigde niet worden gevegd dat deze wekelijks met de griffie belt om te informeren of mogelijk bij vervroeging uitspraak is gedaan. Appeltermijnen zijn van openbare orde. Partijen kunnen daarvan óók in familiezaken dus niet in onderling overleg afwijken (Hof 's-Hertogenbosch 10 september 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:3491).

Deelgeschilprocedure en hoger beroep

Tegen een door de rechter genomen beslissing in het kader van een deelgeschilprocedure staat – blijkens artikel 1019bb Rv – geen hogere voorziening open. Artikel 1019cc

lid 3 Rv opent wel de mogelijkheid om in de bodemprocedure die op het deelgeschil volgt te appelleren tegen beslissingen in de deelgeschilprocedure over geschilpunten betreffende de materiële rechtspositie van partijen. Hoven beantwoordden de vraag verschillend of dat beroep nu bij dagvaarding of verzoekschrift moet worden ingesteld (zie ook de kroniek van 2014). In zijn arrest van 19 juni 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1689) kiest de Hoge Raad voor de dagvaardingsprocedure. Verder leert dit arrest dat ook cassatieberoep openstaat tegen een dergelijke inhoudelijke deelgeschilbeslissing in beroep en dat de regeling voor de begroting van de proceskosten van artikel 1019aa Rv niet van toepassing is op de proceskosten in deze beroepsprocedure. Deze proceskosten moeten dus volgens het liquidatietarief worden begroot.

Deelvonnis

Indien een partij tegen het eindvonnis gedeelte van een deelvonnis wil opkomen, mag hij niet wachten totdat ook eindvonnis is gewezen met betrekking tot het gevorderde waar het tussenvonnis gedeelte op ziet. Dit geldt echter alleen voor het onderdeel van het gevorderde waaraan in het dictum van het deelvonnis een einde is gemaakt. Wat betreft het gedeelte van het deelvonnis dat als tussenvonniscomponent is aan te merken, mag met het instellen van beroep worden gewacht tot over het desbetreffende gedeelte van het gevorderde einduitspraak is gedaan.¹⁴ Interessant is of in dat latere appel van de – op het tussenvonnis gevolgde – einduitspraak grieven mogen worden gericht tegen beslissingen in de overwegingen waarop het eerdere eindvonnis gedeelte is gegrond maar die ook van belang zijn voor het tussenvonnis gedeelte. De Hoge Raad gaat er in zijn arrest van 2 oktober 2015 (ECLI:NL:HR:2015:2905) vanuit

dat dit kan. Lewin onderschrijft in *JBP* 2015/67 de door de Hoge Raad bereikte uitkomst maar heeft vragen bij de motivering van dit arrest.

Faxverbod procesreglementen hoven

In de zaak die leidde tot HR 17 april 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1078) hadden de appellanten de memorie van grieven per post aan het Hof 's-Hertogenbosch gezonden. Het 'inlevertijdstip', waarop in te dienen processtukken in dagvaardingszaken (bodemproucedures) bij het hof moeten zijn, is op dinsdagochtend om 10.00 uur. Voor de zekerheid was de memorie ook nog vóór dat tijdstip aan het hof gefaxt. De fax kwam op tijd aan, maar de post niet. Het hof weigerde daarom de versie per post: te laat. Het hof weigerde ook de memorie die uit de fax was gerold, omdat in artikel 2.1 van het Pilotreglement staat dat per telefax ingediende processtukken niet in behandeling worden genomen. De Hoge Raad oordeelt dat artikel 33 Rv aldus moet worden uitgelegd dat de in het eerste lid daarvan neergelegde beperking van

het elektronisch verkeer tot gevallen waarin daarin is voorzien in een voor dat gerecht vastgesteld procesreglement, niet geldt voor faxverkeer. In zoverre is de bepaling in artikel 2.1 van het Bossche pilotreglement volgens de Hoge Raad onverbindend. Dat geldt volgens hem ook voor het gelijkkluidende artikel 2.1 in het Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingsprocedures bij de hoven. Deze uitspraak leidt er volgens Kingma in *CB* 2015-70 niet toe dat stukken bij het hof nog de gehele dinsdag tot 24.00 uur per fax kunnen worden ingediend, ook al schrijft het procesreglement als inlevertijdstip 10.00 uur voor. Waar de Hoge Raad overweegt dat vaststaat dat de fax 'tijdig is ingekomen', lijkt de Hoge Raad volgens Kingma in de context van het bestreden arrest en het partijdebat te bedoelen: 'vóór 10.00 uur' en niet 'vóór 24.00 uur'. Een uitleg van het oude artikel 33 Rv dat procesreglementen geen ander tijdstip voor de indiening per fax van een processtuk mogen voorschrijven dan 24.00 uur, ligt volgens Kingma niet direct voor de hand. Een redelijke wetsuitleg

zou volgens hem kunnen zijn: als een termijn afloopt op een bepaalde dag (zonder tijdstip), dan is een indiening per fax vóór 24.00 uur nog tijdig. Is er wel een tijdstip vastgelegd, dan geldt dat tijdstip als uiterste tijdstip voor indiening per fax. In beginsel: afwijken van het procesreglement door het gerecht blijft mogelijk en is soms zelfs geboden. Praktijk is inmiddels dat de hoven met dit arrest niet meer om het per fax sturen van processtukken heen kunnen, maar dat het – vanwege het risico dat ongebundlede processtukken per fax niet helemaal netjes/overzichtelijk doorkomen – toch aanbeveling verdient om zo veel mogelijk processtukken per post of koerier te versturen.

Incidenteel appel

In zijn arrest van 12 juni 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1520) maakt de Hoge Raad duidelijk dat geen incidenteel appel nodig is tegen een afgevoerde reconventionele vordering om gegevens uit het gestrande geding in reconventie in het appel van de conventionele vordering te betrekken.

Termijnen onder pilotreglementen

De curatoren van het failliete bouwbedrijf Midreth maakten uit het Amsterdamse Hofroljournaal op dat zij nog niet van grieven hoefden te dienen omdat in het roljournaal de wederpartij op dezelfde roldatum voor memorie van antwoord stond in het door de curatoren opgeworpen exhibitie-incident. De curatoren gingen er (kennelijk) van uit dat eerst dit incident zou worden uitgeprocedeerd.¹⁵ Nu uitstel niet mogelijk was, verleende het hof akte niet-dienen, waarna een niet-ontvankelijkheidsoordeel volgde wegens het niet-aanvoeren van grieven. In cassatie sneuvelt dit oordeel. In lijn met zijn eerdere kritische houding ten aanzien van pilotreglementen bij de hoven (zie de kroniek van 2014) oordeelt de Hoge Raad (HR 17 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:1075) dat de sanctie op het niet in acht nemen van

Zeg, die nieuwe jongen hè,
die wist niet eens wat een
fax is....

de termijnen van het pilotreglement in een redelijke verhouding moet staan tot het verzuim. Dit temeer nu de toegang tot de (appel)rechter in het geding is. De Hoge Raad hecht er aan dat hier sprake is van een bijzondere situatie: het onderhavige pilotreglement wordt toegepast bij wijze van experiment en wijkt aanmerkelijk af van het landelijk procesreglement in die zin, dat a) sprake is van één termijn voor het indienen van memories, die niet wordt verlengd, terwijl b) bij overschrijding van die termijn, zonder peremptoirstelling of voorafgaande waarschuwing, ambtshalve akte niet-dienen wordt verleend. Gelet daarop brengt de goede procesorde hier mee dat het belang van het voorkomen van onredelijke vertraging van het geding moet worden afgewogen tegen de ernst van het verzuim en de gevolgen die strikte handhaving van het reglement zou hebben voor de procesvoering van de partij die erdoor wordt getroffen. Het lijkt erop dat deze belangenafweging niet in andere zaken dan pilotzaken kan worden toegepast nu de Hoge Raad deze afweging duidelijk nodig acht vanwege genoemde omstandigheden. Wel oordeelt de Hoge Raad (HR 17 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:1064) min of meer hetzelfde in een vergelijkbare zaak over het pilotreglement van het Hof 's-Hertogenbosch en op 4 september 2015 (ECLI:NL:HR:2015:2464) in een andere Amsterdamse pilotzaak. Zie over het één en ander ook het artikel 'Pilotreglementen gerechtshoven: haastige spoed, zelden goed' van Lengyel-Verresen in *TvPP* 2015/4.

Tweeconclusieregel

In de zaak die leidde HR 8 mei 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1224) voerde geïntimeerde – na afbakening van de grenzen van de rechtsstrijd in de memories van grieven en van antwoord – bij akte na tussenarrest voor het eerst een verweer. Honorering van dit nieuwe verweer zou er op neerkomen dat het hof terug zou moeten komen van een eerder

gegeven bindende eindbeslissing in zijn tussenarrest. Dat te laat naar voren gebrachte verweer kan volgens de Hoge Raad niet leiden tot heroverweging van de betreffende bindende eindbeslissing nu geïntimeerde handelde in strijd met de eisen van een goede procesorde en het daarin besloten liggende beginsel van concentratie van het processuele debat, tot uitdrukking komend in de tweeconclusieregel. Dit geldt ook ingeval dat nieuwe verweer niet kan worden aangemerkt als een nieuwe grief.

In zijn arrest van 6 november 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3237) casseert de Hoge Raad een arrest in een zaak waarin het hof zich onvoldoende voorgelicht achtte met betrekking tot de omvang van geleden schade. Het hof had partijen bij tussenarrest uitgenodigd hem in te lichten over wat naar hun mening aan een goede schatting van de schade kon bijdragen. Wat volgens de Hoge Raad niet door de beugel kan, is dat het hof vervolgens de aldus verkregen informatie van eiseres tot cassatie buiten beschouwing liet met een beroep op de tweeconclusieregel. Deze regel geldt natuurlijk opnieuw en zelfstandig voor het incidentele beroep en

verder staat deze regel er niet aan in de weg dat een bij grieven of antwoord ingenomen standpunt in een later processtuk wordt uitgewerkt. De A-G (ECLI:NL:PHR:2015:993) verwoordt het zo: het kan niet zo zijn dat bij tussenarrest wordt uitgenodigd materiaal aan te dragen voor onderbouwing van een schadeschatting om dan vervolgens het daarna verschaft materiaal bij eindarrest terzijde te schuiven met een (onjuist) beroep op de tweeconclusieregel.

Varia

Als in een vonnis is bepaald dat dit in de plaats treedt van een tot levering van een registergoed bestemde akte, schrijft artikel 3:301 lid 2 BW voor dat het hoger beroep van dat vonnis op straffe van niet-ontvankelijkheid moet worden ingeschreven in het rechtsmiddelenregister van artikel 433 Rv. Maar geldt de sanctie van niet-ontvankelijkheid ook voor de onderdelen van de bestreden uitspraak die géén betrekking hebben op de inschrijving in de openbare registers? De Hoge Raad (HR 11 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2531) komt tot een ontkennend antwoord en hecht daarbij aan de ratio van de inschrijving: betrouwbaarheid van de openbare

registers met het oog op de rechtszekerheid die ten aanzien van de verkrijging van registergoederen is vereist. In het licht van deze beperkte strekking leidt de niet-tijdige inschrijving van het rechtsmiddel in de registers slechts tot niet-ontvankelijkheid voor zover wordt opgekomen tegen oordelen die betrekking hebben op dat gedeelte van de bestreden uitspraak dat blijkens het dictum in de plaats treedt van de tot levering bestemde akte en daarmee onlosmakelijk verbonden oordelen. In het onderhavige (niet-ingeschreven) appel ging het niet meer over de leveringsverplichting maar uitsluitend nog over de financiële belangen van de partijen bij de onderhavige koopovereenkomst, zodat niet hoefde te worden ingeschreven.

INCIDENTEN

Schorsing

De poging van een vennootschap om een incassoprocedure over onbetaalde rekeningen van haar architect te schorsen door de vennootschap tijdens de procedure te laten ontbinden door haar algemene vergadering van aandeelhouders faalt. Het kennelijke beroep op de analoge toepassing van artikel 225 Rv – op grond waarvan een procedure geschorst kan worden bij bijvoorbeeld de dood van een procespartij – gaat niet op, aldus het Hof 's-Hertogenbosch (Hof 's-Hertogenbosch 27 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:207). Het hof acht eerder de regel uit HR 11 januari 2013 (ECLI:NL:HR:2013:BX9762) toepasselijk, inhoudende dat een procedure tegen een rechtspersoon, die is aangevangen voor het tijdstip van haar ontbinding en vereffening van haar vermogen, kan worden voortgezet, ook in volgende instanties. Voortzetting kan ook wanneer de vereffening van het vermogen inmiddels is geëindigd en daarvan opgaaf is gedaan door de vereffenaar aan de registers overeenkomstig artikel 2:19 lid 6 BW.

Voeging en tussenkomst

In de kroniek van 2014 kwam het ruime criterium voor het hebben van

voldoende belang van een derde (in de zin van art. 217 Rv) bij een voeging aan de zijde van een procespartij aan de orde.¹⁶ Dit criterium is echter niet zo ruim dat de mogelijkheid van precedentwerking (van de uitspraak in de procedure waarin de derde zich wil voegen, op een andere procedure waarin de derde zelf procedeert) deze derde voldoende belang oplevert, aldus de Hoge Raad op 12 juni 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1602). Dit wordt niet anders wanneer beide procedures sterk op elkaar lijken. Dit oordeel vindt direct navolging bij de Raad van Arbitrage voor de Bouw (Raad van Arbitrage voor de Bouw 28 oktober 2015, *TvA* 2016/9), die het verzoek tot voeging op grond van mogelijk nadelige precedentwerking met een beroep op dit arrest afwijst.

Wel voldoende belang bij voeging (in de zin van art. 217 Rv) had de staat, in een cassatieprocedure tussen de Europese Octrooi Organisatie en de vakbond en het personeel van het Europees Octrooibureau. De Europese Octrooi Organisatie had cassatie ingesteld tegen het arrest van het hof, met het argument dat dit arrest in strijd was met de immuniteit van jurisdictie en executie die aan de Europese Octrooi Organisatie als internationale organisatie toekomt. De Hoge Raad (HR 11 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2534) oordeelt dat de staat een voldoende belang heeft, omdat de Staat verplicht is de naleving te waarborgen van de volkenrechtelijke verplichtingen jegens (onder andere) de Europese Octrooi Organisatie, zoals haar immuniteit.

Uitvoerbaar bij voorraadverklaring

Ontbreekt in een vonnis, beschikking of arrest een uitvoerbaar bij voorraadverklaring, dan kan deze in de volgende instantie bij incident worden gevorderd (vgl. art. 234 Rv voor dagvaardingsprocedures en art. 360 lid 2 Rv voor verzoekschriftprocedures). In het Newbay/Staat-arrest uit 2008 had de Hoge Raad al (vier) beoordelingscriteria voor zo'n incident

gegeven.¹⁷ Op 20 maart 2015 werkt de Hoge Raad (HR 20 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:688) deze criteria verder uit én vult deze met een vijfde criterium aan. Deze vijf criteria zijn: i) de eiser of verzoeker in het incident moet belang hebben bij de uitvoerbaar bij voorraadverklaring. Daarbij geldt dat dit belang in beginsel gegeven is wanneer de beslissing de veroordeling tot betaling van een geldsom betreft; ii) de rechter moet een afweging maken tussen het belang van de partij die de veroordeling verkreeg en dat van de veroordeelde bij behoud van de bestaande toestand tot op het rechtsmiddel is beslist; iii) bij deze afweging moet worden uitgegaan van de bestreden beslissing, dus blijft de kans van slagen van het tegen die beslissing aangewende rechtsmiddel in beginsel buiten beschouwing; iv) wanneer in de eerdere instantie gemotiveerd is waarom geen uitvoerbaar bij voorraadverklaring is uitgesproken, dan moet de incidenteel eiser of verzoeker feiten en omstandigheden aanvoeren die voorheen niet zijn meegenomen omdat ze zich pas nadien hebben voorgedaan én die afwijking van de eerdere beslissing rechtvaardigen (NB: dit is een lastige hobbel!); v) ontbreekt een eerdere beslissing – ofwel omdat niet eerder een uitvoerbaar bij voorraadverklaring is gevorderd of verzocht, ofwel omdat de rechter in vorige instantie geen gemotiveerde beslissing op die vordering of dat verzoek heeft gegeven – dan geldt de bij (iv) vermelde –strengere– eis niet. De rechter kan dan in het incident beslissen aan de hand van alleen de eerste drie criteria.

Vrijwaring

Wanneer in een procedure, waarin al een vrijwaringsprocedure loopt, ook een incident tot oproeping van een derde in ondervrijwaring wordt ingesteld, dreigt het 'kerstboomeffect'; een groot samenstel aan procedures met het risico op vertraging in de behandeling. De Rechtbank Den Haag is echter niet gevoelig voor het

argument van de eisende partij in de ('hoofd')vrijwaringszaak tegen het incident tot (onder)vrijwaring, dat de oorspronkelijke hoofdzaak mogelijk niet meer gelijktijdig behandeld zal kunnen worden met de (hoofd)vrijwaringszaak (Rb. Den Haag 13 mei 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:5595). Het risico dat niet alle procedures gelijktijdig behandeld kunnen worden, is inderdaad aanwezig, maar vormt op zich onvoldoende reden tot afwijzing van het incidentele verzoek. Twee voorbeelden van het te laat instellen van het incident tot oproeping in vrijwaring. Allereerst de zaak voor het Hof Den Haag (Hof Den Haag 19 mei 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:1093), waarin dit incident pas in appel werd ingesteld. Het hof verwijst naar het arrest van de Hoge Raad van 14 december 2007¹⁸ en overweegt dat artikel 353 lid 1 Rv weliswaar de oproeping in vrijwaring niet vermeldt onder de uitzonderingen op de hoofdregel dat in hoger beroep de tweede titel van Boek 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van toepassing is, maar dat moet worden aangenomen

dat dit berust op een vergissing van de wetgever. Hoofdregel is en blijft dat oproeping in vrijwaring niet (voor het eerst) in hoger beroep mogelijk is omdat de opgeroepen derde dan een instantie zou worden ontnomen. Een tweede voorbeeld is een procedure voor de Rechtbank Amsterdam (Rb. Amsterdam 25 november 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:8346), waarin eerst een incident ex artikel 843a Rv werd ingesteld (en afgewezen) en pas daarna een incidentele conclusie tot oproeping in vrijwaring werd genomen. De rechtbank wijst ook dit incident af, omdat artikel 210 lid 1 Rv bepaalt dat een incidentele conclusie tot oproeping in vrijwaring 'vóór alle weren' moet worden genomen, zulks op straffe van verval van het recht daartoe (art. 211 Rv). Anders gezegd: gedaagde moet dit verzoek dus doen in zijn eerste schriftelijke conclusie.¹⁹ In verband met de goede procesorde past de rechtbank deze regel strikt toe, constateert dat de eerste conclusie van de gedaagde alleen de incidentele conclusie ex artikel 843a Rv bevatte en oordeelt dat het nadien opgeworpen incident tot oproeping

in vrijwaring aldus tardief is.

Zekerheidstelling

Naar aanleiding van een in cassatie ingesteld incident tot zekerheidstelling voor proceskosten ex artikel 224 Rv overweegt de Hoge Raad (HR 24 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:1140) – zeer algemeen – dat een incidentele vordering moet worden toegelicht bij het instellen daarvan (art. 415 Rv in verbinding met art. 208 lid 1 Rv). Te laat is in dit geval dus een toelichting die wordt ingediend tegelijk met het fourneren van stukken in het incident of in een reactie (als 'Borgers-brief') op de conclusie van de Advocaat-Generaal. Ten overvloede – want bij gebrek aan een toelichting op het incidentele verzoek – herhaalt de Hoge Raad de toetsingsmaatstaf voor een dergelijke incidentele vordering uit het Newbay/Staat-arrest:²⁰ toewijzing van de incidentele vordering kan alleen wanneer de verzoeker belang heeft bij zekerheidstelling en dit belang zwaarder weegt dan dat van de verweerder bij het achterwege blijven ervan. De oplettende lezer herkent deze maatstaf en het arrest uit de passage hiervoor over het incident tot uitvoerbaar bij voorraad-verklaring.

Niet verrassend is de toewijzing door het Hof Arnhem-Leeuwarden (Hof Arnhem-Leeuwarden 11 augustus 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:5954) van een incidentele vordering tot zekerheidstelling tegen de op de Filipijnen wonende appellante (die als enig erfgenaam van de oorspronkelijk eiser de procedure voortzet). In hun noot onder dit arrest zetten E.A.L. van Emden en L. Schuurs (*JBPr* 2015/51) de gezichtspunten bij de toetsing van zo'n incident en vele andere praktische aspecten rond dit incident op een rij.

KORT GEDING

In zijn arrest van 24 april 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1128) zet de Hoge Raad uiteen wat de civiele kortgedingrechter moet doen indien in kort geding van hem wordt verlangd dat

hij een voorlopige voorziening treft waarvoor de rechtmatigheid van een aangevochten bestuursbesluit van belang is. Ook dan dient hij zijn oordeel af te stemmen op de uitspraak die van de bestuursrechter mag worden verwacht.

KOSTEN

Buitengerechtelijke kosten

Betaling van een geldsom strekt blijkens artikel 6:44 BW achtereenvolgens in mindering op: kosten, opeisbare rente, hoofdsom en lopende (nog niet opeisbare) rente. Naar aanleiding van een prejudiciële vraag oordeelt de Hoge Raad (HR 10 juli 2015, ECLI:NL:HR:2015:1868) dat het begrip 'kosten' in dit artikel ook buitengerechtelijke incassokosten omvat. Verder beslist de Hoge Raad dat de rechter ook in een zogenoemde '*business to business*'-relatie bedongen buitengerechtelijke incassokosten mag matigen conform de staffel Buitengerechtelijke Incassokosten (BIK), als niet aannemelijk wordt gemaakt dat de werkelijk gemaakte kosten hoger zijn. Verder is de rechter niet verplicht zich te richten naar het gebruikelijke incassopercentage in de branche en mag het door de schuldeiser zelf aan zijn rechtsbijstandverlener verschuldigde incassotarief in aanmerking worden genomen bij de matigingsbeslissing. Daarbij is echter wel uitgangspunt dat de kosten redelijk moeten zijn jegens de schuldenaar.

Griffierecht

Artikel 127a Rv schrijft voor dat de rechter bij aanvang van de procedure vaststelt of de eiser, respectievelijk de appellant, het griffierecht tijdig heeft betaald en als dat niet zo is, of hij een geslaagd beroep op de hardheidsclausule heeft gedaan, dan wel het in lid 2 voorziene ontslag van instantie moet worden verleend. Daarmee wordt voorkomen dat proceshandelingen worden verricht die achteraf bezien nodeloos blijken te zijn geweest. Om die reden gaat de Hoge Raad er in zijn arrest van 18 de-

cember 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3630) van uit dat geen ontslag van instantie kan worden verleend in het geval de rechter een begin heeft gemaakt met de inhoudelijke behandeling van de zaak nadat de betalingstermijn is verstreken zonder dat het griffierecht is voldaan. Volgens A-G Wesseling-van Gent (ECLI:NL:PHR:2015:2047) maakt het niet uit dat het hier een comparitie na aanbrengen betrof.

Proceskosten

Anders dan A-G Wesseling-van Gent (ECLI:NL:PHR:2015:230) ziet de Hoge Raad in zijn arrest van 12 juni 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1600) geen ruimte om na een onterecht gelegd beslag reis- en verletkosten van een partij als proceskosten op te voeren. Een ander cassatiemiddel strandt op grond van artikel 81 RO zonder nadere motivering. Vertrekkend raadsheer bij de Hoge Raad Drion merkt over artikel 81 RO-zaken in een interview in *Mr. 2015/5* op dat daaruit door advocaten vaak te veel wordt afgeleid.²¹ Drion begrijpt deze neiging wel. Een artikel 81 RO-zaak is tenslotte een verwerping van een cassatieberoep. Dan ligt het voor de hand dat juristen daaruit afleiden dat het hof het – dus – goed gedaan heeft. Maar die conclusie kun je volgens Drion niet zomaar trekken. De Hoge Raad moet het natuurlijk doen met de cassatiemiddelen. Als deze niet goed zijn dan kan het arrest van het hof nog zo onjuist zijn, maar dan moet de Hoge Raad het cassatieberoep toch verwerpen.

Een advocaat had in kort geding schorsing van de executie van een echtscheidingsbeschikking gevorderd totdat daarover in hoger beroep zou zijn beslist, terwijl de appelmijn van die beschikking reeds was verlopen. Dat acht de Arnhemse kantonrechter (Rb. Gelderland 24 juni 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:4240) in een bodemprocedure onrechtmatig. Een advocaat kan zich volgens de rechter in een dergelijk geval niet achter de opdracht van zijn cliënt verschuilen. Het één en ander leidt ertoe dat deze advocaat wordt veroordeeld

tot het betalen van schadevergoeding aan de wederpartij van zijn cliënt. De vergoeding bestaat uit de declaraties van de advocaat van de wederpartij ter zake van het 'kansloze' kort geding. Daarin waren namelijk de proceskosten gecompenseerd met de overweging dat partijen elkaars huwelijkspartners waren geweest. In dit kader verder een opmerkelijke oproep van het Haagse Hof (Hof Den Haag 18 februari 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:378) in een echtscheidingszaak waarin het hof van oordeel is dat de vrouw nodeloos op kosten is gejaagd en dat de advocaat van de man daarvoor medeverantwoordelijk is. Het hof overweegt 'dat het de advocaat van de man ten zeerste zou sieren' als hij de door de man te betalen proceskosten uit eigen middelen voor zijn rekening zou nemen.

PARTIJPERIKELEN

In zijn arrest van 10 juli 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1844) verruimt de Hoge Raad de toepassing van zijn methode van de 'kennelijke vergissing' om een verkeerde partijaanduiding in een processtuk uit te leggen. Eerder paste hij die methode alleen toe in de situatie dat een verschenen partij wijziging verzoekt van haar eigen aanduiding. Nu valt ook een kennelijke vergissing in de aanduiding van de wederpartij binnen het bereik van de uitlegmethode.

Het gegeven dat in een volgende instantie onder omstandigheden de aanduiding van een procespartij kan worden gewijzigd, brengt niet met zich dat dit ook in eerste aanleg mogelijk is. Zie Rechtbank Overijssel 29 juli 2015 (ECLI:NL:RBOVE:2015:4655). De rechtbank overweegt dat een procedure in een volgende instantie plaatsvindt tussen dezelfde partijen als in de vorige instantie. Dat brengt met zich dat het voor een wederpartij eerder kenbaar kan zijn dat er ten aanzien van de partijaanduiding sprake is van een vergissing. Volgens de rechtbank is een onjuiste partijaanduiding in eerste aanleg – anders dan in een

volgende instantie – bovendien niet ‘fataal’, omdat in eerste aanleg op-nieuw – en dan de juiste partij – kan worden gedagvaard.

In de zaak die leidde tot HR 6 februari 2015 (ECLI:NL:HR:2015:248) had een advocaat opdracht tot het instellen van hoger beroep gekregen van de adviseur van diens cliënt. De advocaat had desgevraagd ter zitting verklaard dat zij op geen enkele wijze contact heeft gehad met haar – niet ter zitting aanwezige – cliënt maar alleen met de adviseur van cliënt. Dit terwijl gedragsregel 35 bepaalt dat een advocaat van een tussenpersoon (niet zijnde een advocaat) uitsluitend een opdracht mag aanvaarden als deze ervan overtuigd is dat de opdracht met instemming van cliënt is gegeven.

Hoe het ook zij, het hof zag in elk geval aanleiding om bewijs te verlangen van de bevoegdheid van de adviseur om de advocaat te instrueren. Volgens het cassatiemiddel had het hof daarmee het uitgangspunt miskend dat advocaten in procedures op hun woord worden geloofd.²² Dit middel faalt omdat het hier niet ging om de volmacht van de advocaat om hoger beroep in te stellen maar om de volmacht die de adviseur had ontvangen om de advocaat instructie te geven tot het instellen van hoger beroep.

In zijn arrest van 29 mei 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1409) onderstreept de Hoge Raad dat in hoger beroep een minderjarige wél zonder proces-vertegenwoordiging kan opkomen tegen de afwijzing²³ om een bijzonder curator te benoemen, maar niet tegen de beslissing op andersoortige²⁴ (informele) verzoeken.

SCHADESTAATPROCEDURE

In de zaak van de wederkerige *crime passionnel* (zie hiervoor onder ‘Bewijsmiddelen’) komt de Hoge Raad (HR 27 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:760) terug op zijn oordeel uit 1951²⁵ over de noodzaak om naast een verklaring voor recht ook schade of verwijzing naar de schadestaat te vorderen. Die combinatie is niet nodig: als een verklaring voor recht

wordt gevorderd omtrent aansprakelijkheid voor schade, moet de rechter ervan uitgaan dat de eiser hierbij belang heeft (mits natuurlijk de mogelijkheid van schade voldoende aannemelijk is). Het is dan niet nodig om daarnaast een veroordeling tot schadevergoeding of verwijzing naar de schadestaatprocedure te vorderen. In *NTBR* 2015/32 bespreekt N.E. Groeneveld-Tijssens dit arrest; zij promoveerde²⁶ overigens in juni 2015 op *De verklaring voor recht*. Zij drukt advocaten aan eisende zijde op het hart niet klakkeloos te vertrouwen op dit arrest en, al was het maar om verjaring van de schadevordering te voorkomen, naast een verklaring voor recht steeds óók schade te vorderen.

Stokke en Fikszo procederen sinds 2004 over de vermeende inbreuk op Stokkes intellectuele-eigendomsrechten op de beroemde verstelbare kinderstoel. Terwijl deze inbreukprocedure loopt, treedt artikel 1019h Rv in werking en daarmee de mogelijkheid om in intellectuele-eigendomszaken de ‘verliezende partij’ te veroordelen tot vergoeding van de daadwerkelijke proceskosten van de in het gelijk gestelde partij. Deze regeling is dus niet van toepassing op de in 2004 gestarte inbreukprocedure. Na inwerkingtreding wordt een schadestaatprocedure ingesteld. Daarop is de regeling wél van toepassing is, zo oordeelt de Rechtbank Den Haag (Rb. Den Haag 15 april 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:4377). De schadestaatprocedure is immers geen voortzetting van de inbreukprocedure, maar een zelfstandige procedure.

UITSpraak

Gerechtelijke uitspraken verjaren pas na verloop van twintig jaar (art. 3:324 BW). De omstandigheid dat een vordering is vastgelegd in een proces-verbaal van een comparitie brengt – blijkens HR 27 november 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3423) – niet mee dat ook bij een dergelijk proces-verbaal deze (lange) verjaringstermijn geldt. Een overeen-

komst ter comparitie die in een (in executoriale vorm uit te geven) proces-verbaal wordt vastgelegd, is iets anders dan een toewijzing in een rechterlijke uitspraak, zelfs als deze voor de eisende partij in zoverre positieve gevolgen heeft dat een deel van diens eis materieel wordt ingewilligd. Nu de in het proces-verbaal vastgelegde vordering een vordering uit overeenkomst betrof, geldt daarvoor ingevolge artikel 3:307 lid 1 BW een verjaringstermijn van vijf jaar. In *JOR* 2016/52 noemt Smeehuijzen artikel 3:324 BW een nogal ongelukkige bepaling. En ongelukkige bepalingen kan men volgens hem maar beter zo eng mogelijk uitleggen.

In een schadevergoedingszaak ter zake van een door doodslag om het leven gekomen persoon had het hof vanwege een door hem gemaakte administratieve fout geen acht geslagen op een antwoordakte. Het hof heeft de fout hersteld door – met instemming van partijen – een tweede arrest te wijzen met overigens een geheel andere uitkomst. Reden voor één van de partijen om deze gang van zaken in cassatie te laten toetsen. De Hoge Raad is zuiver in de leer en casseert (HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3476): buiten het toepassingsbereik van de artikelen 31 en 32 Rv kan de rechter niet zelf de rechtskracht van zijn uitspraak aantasten, ook niet met instemming van partijen. Het gesloten stelsel van rechtsmiddelen brengt mee dat die aantasting is voorbehouden aan de hogere rechter, aan wie door aanwending van een rechtsmiddel kan worden gevraagd een uitspraak uit de vorige instantie te vernietigen. De vernietiging van het tweede arrest brengt hier mee dat het eerste arrest rechtskracht heeft behouden. Daarmee behoeften partijen volgens de Hoge Raad echter geen rekening te houden nu het hof binnen de termijn voor het instellen van cassatieberoep tegen het eerste arrest aan partijen heeft laten weten dat eerste arrest ‘in te trekken’. De Hoge Raad biedt daarom partijen alsnog gelegenheid

desgewenst binnen drie maanden na de uitspraak van de Hoge Raad cassatieberoep en eventueel incidenteel cassatieberoep in te stellen tegen het eerste arrest. In vergelijkbare gevallen zou deze oplossing mogelijk ook door hoven kunnen worden toegepast.

VERSTEK/VERZET

In een bodemprocedure waarin de gedaagde was verschenen maar niet had geantwoord, wees de kantonrechter vonnis. De gedaagde stelde tegen dit vonnis vervolgens verzet in bij de kantonrechter, die constateerde dat geen sprake is van een verstekvonnis maar dat deze zaak met een appeldagvaarding bij het hof had moeten worden aangebracht. De kantonrechter sloeg vervolgens vrolijk aan het 'deformaliseren' door de verzetdagvaarding als een appeldagvaarding aan te merken, zich onbevoegd te verklaren en de zaak ter verdere behandeling naar het hof te verwijzen. Het Hof 's-Hertogenbosch (Hof 's-Hertogenbosch 22 september 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:3684) voelt daar helemaal niets voor en verklaart de gedaagde uit de eerste aanleg alsnog niet-ontvankelijk. De wet staat nu eenmaal geen conversie van een verkeerd rechtsmiddel toe.²⁷

WRAKING

Een raadsheer hoorde van de bode dat de gemachtigde van de partij, die toestemming had om de zitting te filmen, in 'pek- en verenpak' de rechtszaal in wilde en heeft deze gemachtigde daarom de toegang geweigerd. Het daarop tegen deze raadsheer ingediende wrakingsverzoek is ongegrond; het op deze wijze bewaken van de orde in de rechtszaal geeft geen blijk van vooringenomenheid. Door de combinatie van de filmopnamen en de uitdossing van de gemachtigde zou de zitting een toneelstuk lijken en de raadsheer hoeft daar niet aan mee te werken, aldus de wrakingskamer van het Hof Arnhem-Leeuwarden (16 januari 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:360).

en wat als nou uitgerekend
uit de uitspraak het vooroordeel
van de rechter mocht
blijken?

De advocaat die direct van wal stak met haar verweer – nog voordat de voorzieningenrechter de samenvatting van het procesdossier had doorgenomen – hoorde de rechter zeggen dat zij moest 'opzouten'. Zij voelde zich respectloos behandeld en wraakte daarom de voorzieningenrechter. De voorzieningenrechter herinnerde zich echter gezegd te hebben 'dat zij haar verweer even moest opzouten', in de zin van het oer-Hollandse gezegde (met de betekenis dat ze even moest wachten) en dus niet in de zin van 'ophoepelen'. Opzouten in deze laatste zin mag de advocaat wel van de wrakingskamer van de Rechtbank Noord-Nederland (22 mei 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:4413), want die wijst het wrakingsverzoek af. Normaal gesproken is het geen beletsel wanneer leden van de wrakingskamer de gewraakte rechter kennen; elke rechter – ook een lid van een wrakingskamer – wordt immers vermoed krachtens zijn

aanstelling onpartijdig te zijn. Zo strandt het wrakingsverzoek tegen leden van de wrakingskamer wegens hun eerdere samenwerking met de gewraakte rechter (Rb. Midden-Nederland 26 maart 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:2591) en levert het door dezelfde wrakingskamer beoordelen van twee identieke wrakingsverzoeken tegen dezelfde rechter evenmin gerechtvaardigde vrees voor partijdigheid van (leden van) de wrakingskamer op (Wrakingskamer Rb. Midden-Nederland, 3 maart 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:1365). Toch bestaat inmiddels de mogelijkheid dat wrakingskamers bestaan uit leden van andere gerechten.²⁸ Niet alleen om onpartijdigheid van de wrakingskamer te benadrukken; rechters vinden het ook minder prettig om over het handelen van een directe collega te oordelen óf door een directe collega beoordeeld te worden. Zodoende is een Landelijk wrakingsprotocol opgesteld met een

‘pilot externe wrakingskamer’ en is een landelijke ‘wrakingspoule’ in het leven geroepen. In zeer bijzondere gevallen – bijvoorbeeld wanneer een gerechtsbestuurder gewraakt is – moet elke vorm van bekendheid tussen wrakingskamer en gewraakte rechter voorkomen worden, zo oordeelt de wrakingskamer van de Rechtbank Limburg (Rb. Limburg 5 februari 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:1751). Eerdere samenwerking kan in zulke bijzondere gevallen leiden tot een geslaagd wrakingsverzoek tegen (leden van) de (externe) wrakingskamer. In het kroniekjaar is regelmatig geoordeeld over het moment waarop een wrakingsverzoek uiterlijk moet worden ingediend. Artikel 37 lid 1 Rv bepaalt dat een wrakingsverzoek over gebeurtenissen ter zitting terstond of kort na de zitting moet worden ingediend. Enige tijd voor beraad is acceptabel, maar vier weken is te lang, oordeelt de Rechtbank Rotterdam (8 december 2015, ECLI:NL:RBROT:2015:9840). Een tijdsverloop van drie weken is eveneens te lang, vindt de Rechtbank Noord-Holland (24 maart 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:2534), waarbij onervarenheid van de verzoeker of door de zitting veroorzaakte stress geen excuus is, zeker niet als verzoeker ter zitting werd bijgestaan. Ook te lang is twee weken, waarbij de Rechtbank Den Haag het excuus dat verzoekster niet bij de zitting was en de tussentijd heeft gebruikt voor overleg met haar gemachtigde van tafel veegt (Rb. Den Haag 14 juli 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:16923). Een wrakingsverzoek ingediend drie dagen na ontvangst van het proces-verbaal bleek te laat omdat het verzoek geen wrakingsgronden bevatte en deze gronden weer twee weken nadien werden ingediend (Rb. Gelderland 25 juni 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:4919). Altijd te laat is een wrakingsverzoek na de uitspraak; het excuus dat verzoeker niet aanwezig was ter zitting gaat in die situatie niet op (Rb. Noord-Holland 9 april 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:3813). In *TvPP*

2015/2 concludeert M.M. Verschuren dat gerechten verschillend oordelen over het maximale tijdsverloop, maar dat twee weken doorgaans de maximale termijn is tussen de tot wraking aanleiding gevende gebeurtenis en het wrakingsverzoek. Om ontvankelijk te zijn, moet de indiener van een wrakingsverzoek of partij of belanghebbende zijn in de procedure. Een vader zonder gezag is in een procedure tot ondertoezichtstelling van zijn kind geen van beide, zodat de Rechtbank Zeeland-West-Brabant hem niet-ontvankelijk verklaart (Rb. Zeeland-West-Brabant 12 mei 2015, ECLI:NL:RBZWB:2015:4011). Als de gewraakte rechter berust in de wraking en de zaak heeft overgedragen aan een andere rechter, heeft de verzoeker evenmin belang (meer) bij zijn verzoek, zodat de Rechtbank Noord-Holland het afwijst (Rb.

Noord-Holland 8 juli 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:7856). Een reparabele formaliteit op grond van artikel 39 lid 1 Rv is de ondertekening van het wrakingsverzoek door de advocaat van de verzoeker, oordeelt de Hoge Raad (HR 18 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3633). Onder verwijzing naar artikel 6 EVRM en de meer algemene bepalingen over de verzoekschriftprocedure (art. 281 lid 1 Rv en art. 362 Rv) wordt geoordeeld dat een gerecht de verzoeker de gelegenheid moet bieden het verzuim te herstellen. Weigert de advocaat het wrakingsverzoek te ondertekenen en vindt de verzoeker, ook na verkregen uitstel om het verzuim te herstellen, geen andere advocaat daartoe bereid, dan levert niet-voldoening aan dit voorschrift wel degelijk niet-ontvankelijkheid op (Rb. Midden-Nederland 5 november 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:7970). ■

NOTEN

- 1 Zie <http://www.advocatenblad.nl/?p=17164>.
- 2 Met noot M. van de Hel-Koedoot onder *JBPr* 2016/28. Rb. Amsterdam komt op 7 januari 2016 (ECLI:NL:RBAMS:2016:33) tot exact eenzelfde oordeel.
- 3 Verschenen in de reeks *Burgerlijk Proces & Praktijk*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.
- 4 Vgl. HR, *NJ* 1996/159.
- 5 Vgl. HR, *NJ* 1988/2.
- 6 In *TCR* 2016/1, p. 22 e.v.
- 7 Zie o.m. HR 30 juni 2006, ECLI:NL:HR:2006:AX6248, rov. 3.4.3.
- 8 Vgl. Gemeenschappelijke *MvT*, p. 16.
- 9 HR 22 april 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4575.
- 10 Zie over de belangrijkste wijzigingen van de herschikte EEX-Vo de bijdrage ‘Wijzigingen Europees IPR-procesrecht’ van Robert Hendrikse op www.advocatenblad.nl.
- 11 Art. 45 EEX-Vo Herschikking.
- 12 De behandeling hiervan ligt overigens stil totdat er meer duidelijkheid is over Europese en nationale ontwikkelingen op het terrein van het bewijsrecht (vgl. *Kamerstukken II* 2013/14, 33079, 6).
- 13 *Kamerstukken II* 2011/12, 33079, 3, p. 11.
- 14 Vgl. ECLI:NL:HR:1990:ZC0076.
- 15 Zie echter ECLI:NL:HR:2012:BU8176.
- 16 HR 28 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:768.
- 17 HR 30 mei 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC5012.
- 18 ECLI:NL:HR:2007:BB7189.
- 19 Vgl. HR, *NJ* 1994/488.
- 20 HR 30 mei 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC5012.
- 21 Zie in dat verband ook het artikel ‘Totstandkoming en uitleg van uitspraken van de Hoge Raad’ van Bakels in *AA* 2015/927.
- 22 Zie onder meer art. 80 lid 3 jo. lid 2 Rv en HR 28 november 2003, ECLI:NL:HR:2003:AM2314.
- 23 Vgl. HR 4 februari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR4850.
- 24 Artikelen 1:251a lid 4, 1:377g en 1:253a lid 4 BW.
- 25 HR 30 maart 1951, *NJ* 1952/29.
- 26 N.E. Groeneveld-Tijssens, ‘De verklaring voor recht’, diss. Universiteit Tilburg 2015, verschenen in de reeks *Burgerlijk Proces & Praktijk*, Deventer, Wolters Kluwer 2015.
- 27 Vgl. ECLI:NL:HR:1992:ZC0479.
- 28 De bespiegelingen over wraking in de strafpraktijk van Boelhouwers en Nan, *Wraking* 2.0, *NJB* 2016/685, zijn ook voor de civiele praktijk relevant.

KRONIEK AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT

DOOR / ALEXANDER BRIEJER, GERT-JAN DE JAGER, JOCELYNN TETELEPTA & THEO VERHOEFF

In deze kroniek aansprakelijkheidsrecht wordt een selectie van de in 2015 door de hoogste instanties gewezen uitspraken op het gebied van aansprakelijkheidsrecht behandeld. Uitspraken op het gebied van onder meer beroepsaansprakelijkheid, overheidsaansprakelijkheid en bestuurdersaansprakelijkheid komen aan de orde.

VERVOER

Opvolgend vervoer onder CMR

Het Verdrag betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg (CMR-Verdrag) en opvolgend vervoer daaronder kwam aan de orde in een arrest van de Hoge Raad van 11 september 2015 (ECLI:NL:HR:2015:2528). In deze zaak heeft de afzender/ladingbelanghebbende het vervoer van goederen van Nederland naar Duitsland opgedragen aan A die op zijn beurt B inschakelt. B draagt het vervoer op aan C. A en B zijn niet bij het feitelijk vervoer betrokken. Na inontvangstneming van de goederen door C wordt een deel van de lading gestolen. B wordt in Duitsland veroordeeld tot betaling van het volledige schadebedrag aan A. B komt geen beroep toe op de aansprakelijkheidsbeperking van artikel 23 CMR, omdat haar ondervoerder C grovelijk onzorgvuldig heeft gehandeld in de zin van artikel 29 CMR, aldus de Duitse rechter. B stelt zich in de Nederlandse procedure op het standpunt dat sprake is van opvolgend vervoer in

de zin van de artikelen 34 CMR en verder en vordert een verklaring voor recht dat C gehouden is haar te vrijwaren voor alle geleden en nog te lijden schade ingevolge artikel 34 jo. artikel 37 CMR. Rechtbank en hof oordelen dat C moet worden aangemerkt als opvolgend vervoerder en dat zij geen beroep kan doen op overmacht en beperking van aansprakelijkheid. De Hoge Raad laat het arrest van het hof in stand en overweegt dat de tekst van artikel 34 CMR, noch die van de overige bepalingen van hoofdstuk VI CMR ertoe dwingt artikel 34 CMR aldus uit te leggen dat geen sprake kan zijn van opvolgend vervoer als de hoofdvervoerder en mogelijke andere vervoerders zelf geen enkel deel van het vervoer feitelijk uitvoeren, maar het vervoer geheel uitbesteden. Dat de procedure tussen de afzender/ladingbelanghebbende en A niet is gebaseerd op opvolgend vervoerderschap staat er volgens de Hoge Raad niet aan in de weg dat C wel wordt aangemerkt als opvolgend vervoerder in de zin van artikel 34 CMR, mits ten aanzien van

C aan alle vereisten van die bepaling is voldaan. De regeling van hoofdstuk VI CMR stoelt niet op het vereiste dat in de gehele keten sprake is van opvolgend vervoer, aldus de Hoge Raad. De Hoge Raad overweegt dat C in de onderhavige verhaalsprocedure is gebonden aan de uitspraak van de Duitse rechter, zowel wat betreft de grondslag van de aansprakelijkheid als wat betreft de hoogte van de schadevergoeding, en dat C in deze verhaalsprocedure niet alsnog de discussie over de omvang van de aansprakelijkheid op de voet van de artikelen 23 en 29 CMR kan openen.

Aansprakelijkheid CMR-vervoerder

In een arrest van 18 december 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3624) heeft de Hoge Raad zich uitgelaten over de aansprakelijkheid van CMR-vervoerder A voor boetes van de douane, opslagkosten, truckdemurrage en kosten voor het in- en uitslaan van de goederen als gevolg van door A verkeerd doorgegeven containernummers. A heeft het vervoer van

---

Alexander Brijer, Gert-Jan de Jager, Jocelynn Tetelepta en Theo Verhoeff
zijn allen advocaat bij Kneppelhout & Korthals N.V. te Rotterdam.

Nederland naar Finland uitgevoerd. Van daaruit is de lading door derden verder vervoerd naar Rusland. Eiseres heeft vergoeding van voornoemde boetes en kosten gevorderd van A. Het hof heeft de vorderingen van eiseres afgewezen. De Hoge Raad overweegt dat het CMR-verdrag niet voorziet in een uitputtende regeling van de aansprakelijkheid van de vervoerder. Artikel 17 CMR regelt uitsluitend de aansprakelijkheid van de vervoerder voor verlies van of schade aan door hem vervoerde zaken, alsmede voor vertraging in de aflevering. Voor andere schade dan deze kan de vervoerder aansprakelijk zijn op grond van het toepasselijke nationale recht, oordeelt de Hoge Raad. De Hoge Raad verwijst naar zijn arrest van 15 april 1994 (*Cargofoor*).¹ Het feit dat de schade pas na het einde van de vervoerovereenkomst is ontstaan of aan het licht is gekomen, brengt niet mee dat geen aansprakelijkheid van de vervoerder op grond van de vervoerovereenkomst kan bestaan. Bepalend is volgens de Hoge Raad of de schade, ook als die pas ontstaat of aan het licht komt nadat de vervoerovereenkomst is geëindigd, is veroorzaakt bij de uitvoering van die overeenkomst. De Hoge Raad vernietigt het arrest van het hof.

VERZEKERING

Dekking WAM-verzekering bij rijden onder invloed

Een bestuurder van een personenauto veroorzaakte een aanrijding met een door een derde bestuurde personenauto als gevolg waarvan de WAM-verzekeraar een schadevergoeding heeft betaald aan de derde. Dit leidde tot een arrest van de Hoge Raad van 16 januari 2015 (ECLI: NL:HR:2015:83). Tegenover de politie heeft de bestuurder (verweerder in cassatie)

verklaard dat het gedurende een jaar of drie zijn gewoonte was op donderdag- en vrijdagavond met de auto naar de kroeg te gaan, daar tussen de vijftien en twintig biertjes te drinken en vervolgens met de auto naar huis te rijden. De polisvoorwaarden van de WAM-verzekering bepaalden dat van verzekering was uitgesloten de schade of het ongeval, die met opzet, voorwaardelijk opzet of goedvinden van een verzekerde is veroorzaakt. De WAM-verzekeraar heeft verweerder aangesproken tot betaling aan hem van de aan de derde betaalde schadevergoeding. Daaraan heeft de verzekeraar ten grondslag gelegd dat verweerder ter zake van het ongeval onvoorwaardelijk opzet is te verwijten en dat de WAM-verzekeraar daarom volgens de in de polisvoorwaarden opgenomen uitsluiting niet gehouden was tot het verlenen van dekking. De WAM-verzekeraar stelde dus op grond van artikel 15 Wet aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen (WAM) een verhaalsrecht te hebben op de verweerder. De Hoge Raad overweegt dat aan de orde is de vraag of verweerder bij de

ik had ook 20 biertjes
gedronken toen ik
de polis las...

totstandkoming van de WAM-verzekeringsovereenkomst heeft moeten begrijpen dat door de in de polisvoorwaarden opgenomen uitsluiting van dekking werd uitgesloten schade als gevolg van het besturen van de verzekerde auto na gebruik van een zeer aanzienlijke hoeveelheid alcohol, in samenhang met de gewoonte waarover verweerder bij de politie heeft verklaard. Bij de uitleg van het uitsluitingsbeding gelden de maatstaven van het DSM/Fox-arrest,² meent de Hoge Raad. De Hoge Raad overweegt verder dat als de verzekerde de verzekeringsovereenkomst is aangegaan als consument in de zin van afdeling 6.5.3 van de Burgerlijk Wetboek (BW), daarnaast de eis geldt dat voor hem bij de totstandkoming van de overeenkomst in de omstandigheden van het geval duidelijk en begrijpelijk moet zijn geweest dat een schadeval zoals het onderhavige met dit beding zou zijn uitgesloten. Bij twijfel over de betekenis van het beding prevaleert de voor hem gunstige uitleg (art. 6:238 lid 2 BW). De Hoge Raad vernietigt het oordeel van het hof, omdat in het bestre-

den oordeel niet is ingegaan op de concrete voor de WAM-verzekeraar ingeroepen omstandigheden van het geval.

Doorwerking billijkheidscorrectie

In een arrest van 10 juli 2015 (ECLI: NL:HR:2015:1873) ging het om doorwerking van de billijkheidscorrectie van artikel 6:101 BW in de verhouding tussen verzekeraars. Aanleiding was een verkeersongeval waarbij A, de bestuurder van een taxibusje, plotseling remde en B, bestuurder van een bromfiets, die onvoldoende afstand had gehouden, tegen de achterkant van het taxibusje aanreed. B liep een hoge dwarslaesie op. De kosten van alle medische behandelingen zijn door zijn ziektekostenverzekeraar Menzis voldaan. Menzis heeft Achmea in zijn hoedanigheid van WAM-verzekeraar van het taxibusje aangesproken tot vergoeding van de volledige schade van B, alsmede tot vergoeding van de op grond van de polis gemaakte kosten, een en ander met nevenvorderingen. Het hof oordeelde dat het verkeersgedrag van B voor zestig procent heeft bijgedragen aan het ongeval, zodat zestig procent van de schade van B voor rekening van Menzis dient te blijven en veertig procent van de schade van B voor rekening van A, althans Achmea, komt. Vervolgens heeft het hof de billijkheidscorrectie van artikel 6:101 lid 1 BW toegepast waarbij het hof heeft overwogen dat Menzis in dat kader terecht een beroep heeft gedaan op de subjectieve omstandigheden aan de zijde van B. Daarbij ging het om de ernst van het letsel ten gevolge waarvan hij zijn hele leven rolstoelafhankelijk zal zijn, waardoor B gelet op zijn jeugdige leeftijd zwaar is getroffen. In cassatie betoogt Achmea dat het hof is uitgegaan van een onjuiste rechtsopvatting door Menzis als regresnemer een beroep toe te staan op de subjectieve omstandigheden aan de zijde van B. Volgens Achmea had

het hof kort gezegd moeten oordelen: 'Voor subrogatie in zieligheid bestaat geen goede grond' en om die reden Menzis een beroep op de genoemde subjectieve omstandigheden in het kader van de billijkheidscorrectie moeten ontzeggen. De Hoge Raad overweegt dat artikel 7:962 lid 1 BW bepaalt dat de vorderingen tot vergoeding van schade van de verzekerde overgaan op de verzekeraar voor zover deze laatste die schade vergoedt. Onder verwijzing naar zijn arrest van 5 december 1997³ overweegt de Hoge Raad dat het uitgangspunt dan moet zijn dat de billijkheidscorrectie van artikel 6:101 lid 1 BW doorwerkt in de (regres)verhouding tussen verzekeraars op gelijke wijze als deze zou gelden in de verhouding tussen de verzekerden. Dat geldt ook als de billijkheidscorrectie verband houdt met subjectieve omstandigheden aan de zijde van verzekerde. Dat de regrespraktijk tussen verzekeraars

gebaseerd zou zijn op objectieve modellen en geen rekening zou houden met genoemde subjectieve omstandigheden kan daaraan niet afdoen. De Hoge Raad verworpt het beroep van Achmea.

BESTUURDERS-AANSPRAKELIJKHEID

Maatstaf

bestuurdersaansprakelijkheid

Voor het aannemen van bestuurdersaansprakelijkheid is vereist dat de betreffende bestuurder persoonlijk een ernstig verwijt kan worden gemaakt, zo bevestigt de Hoge Raad in een arrest van 6 februari 2015 (ECLI: NL:HR:1997:ZC2517). Antea Satelliet III-1 BV en Staal Satelliet II-8 BV ('Antea c.s.') zijn minderheidsaandeelhouders in Vialle Alternative Fuel Systems BV ('Vialle'). X is indirect grootaandeelhouder en indirect bestuurder van Vialle. Antea c.s. komen overeen hun aandelen in Vialle aan

X te verkopen of aan een door hem aangewezen vennootschap, waarbij een voorbehoud is gemaakt voor het verkrijgen van financiering door koper. Indien koper dit voorbehoud wil inroepen, moet hij een afwijzing van ten minste twee financiers overhandigen, met een korte samenvatting van de redenen van die afwijzing. X wijst Crane Services B.V. aan als feitelijk koper. Crane Services, een lege vennootschap waarvan X indirect bestuurder is, doet op tijd een beroep op het financieringsvoorbehoud, maar niet op de voorgeschreven wijze. Crane Services wordt in twee instanties tot nakoming veroordeeld maar voldoet daaraan niet bij gebrek aan middelen. Subsidiair hebben Antea c.s. schadevergoeding gevorderd, ook van X als indirect bestuurder van Crane Services. Zowel de rechtbank als het hof is van oordeel dat X onrechtmatig heeft gehandeld jegens Antea c.s. en aansprakelijk is voor de geleden schade. Tegen dit oordeel richt zich het cassatieberoep van X. Volgens X heeft het hof miskend dat voor zijn aansprakelijkheid een ernstig verwijt is vereist, althans dat het hof zijn oordeel dat hiervan sprake is ontoereikend heeft gemotiveerd. De Hoge Raad stelt eerst vast dat onderwerp van beoordeling is 'het handelen van X in zijn hoedanigheid van (indirect) bestuurder van Crane Services'. Vervolgens herhaalt de Hoge Raad zijn rechtsregel uit het Hezemans Air/X-arrest:⁴ 'Indien een vennootschap tekortschiet in de nakoming van een verbintenis of een onrechtmatige daad pleegt, is uitgangspunt dat alleen de vennootschap aansprakelijk is voor daaruit voortvloeiende schade. Onder bijzondere omstandigheden is evenwel, naast aansprakelijkheid van die vennootschap, ook ruimte voor aansprakelijkheid van een bestuurder van de vennootschap. Voor het aannemen van zodanige aansprakelijkheid is vereist dat die bestuurder ter zake

van de benadeling persoonlijk een ernstig verwijt kan worden gemaakt.' Omdat uit de overwegingen van het hof niet blijkt dat is onderzocht of X persoonlijk een ernstig verwijt kan worden gemaakt, wordt het arrest van het hof vernietigd met verwijzing naar het Hof 's-Hertogenbosch.

Stelplicht in verband met bestuurdersaansprakelijkheid

Als processueel uitgangspunt dient te gelden dat de burger van de wet op de hoogte is. Dat overweegt de Hoge Raad onder meer in een arrest van 27 februari 2015 (ECLI:NL:HR:2015:499). In dat verband heeft de Hoge Raad de stelplicht (en bewijslast) omgedraaid. Verweersters in cassatie zijn de indirect bestuurder ('D') en direct bestuurder van de Balkbrugse Transport Onderneming B.V. ('BTO'). BTO heeft bij ING (eiseres tot cassatie) een bankrekening, die op verzoek van D is geblokkeerd voor betalingen ten laste van BTO. Op 28 maart 2008 heeft D het faillissement van BTO aangevraagd, met het verzoek de aanvraag zo spoedig mogelijk te behandelen. Op diezelfde dag heeft de rechtbank het faillissement van BTO uitgesproken. Ook op 28 maart 2008 heeft D aan ING gevraagd enkele salarisbetalingen uit te voeren, zonder melding te maken van de faillissementsaanvraag. Na opheffing van de blokkade heeft D op 28 maart 2008 opdrachten tot betaling gegeven die door ING zijn uitgevoerd en afgeschreven van de bankrekening van BTO. ING vordert in een vrijwaringsprocedure dat de (in)direct bestuurders hoofdelijk worden veroordeeld tot betaling van alles waartoe ING in de door de curator van BTO aangespannen hoofdzaak mocht worden veroordeeld. ING legt daaraan ten grondslag dat de bestuurders aansprakelijk zijn op grond van onrechtmatige daad doordat zij

aan haar betalingsopdrachten hebben verstrekt, terwijl zij net het faillissement van BTO hadden aangevraagd en zij ernstig rekening moesten houden met de reële mogelijkheid dat nog diezelfde dag het faillissement zou worden uitgesproken, dat op grond van artikel 23 Faillissementswet (Fw) zou terugwerken tot 00:00 uur van die dag, zodat ING genoodzaakt zou zijn om het creditsaldo dat reeds aan de begunstigden was betaald, nogmaals te betalen, nu aan de curator. De rechtbank heeft de vordering van ING toegewezen. Het hof heeft het vonnis van de rechtbank vernietigd en de vordering van ING alsnog afgewezen. In zijn eindarrest heeft het hof onder meer daartoe overwogen dat: 'Gesteld noch gebleken is waarom in deze aan D. (persoonlijk) een voldoende ernstig verwijt kan worden gemaakt. Met name heeft ING niet gesteld hoe groot het risico was dat het faillissement nog diezelfde dag zou worden uitgesproken en waarom D. zich dat had moeten realiseren. Voorts is door ING niet gesteld dat D. op de hoogte was van de terugwerkende kracht tot 00.00 uur van een uit te spreken faillissement.' De Hoge Raad overweegt dat voor aansprakelijkheid van een bestuurder van een vennootschap voor een tekortkoming of onrechtmatige daad van die vennootschap is vereist dat de bestuurder ter zake van de daaruit voortvloeiende benadeling van derden persoonlijk een ernstig verwijt kan worden gemaakt. Onbekendheid met een bepaalde wettelijke regel kan in dit verband mede van belang zijn. De Hoge Raad draait in dit verband de stelplicht (en bewijslast) om: het was niet aan ING maar aan D om in het kader van zijn verweer aan te voeren dat hij niet op de hoogte was van het feit dat een faillissement terugwerkt tot 00:00 uur van de dag waarop het is uitgesproken. De Hoge Raad vernietigt het arrest van het hof

met verwijzing naar het Hof 's-Hertogenbosch.

BEROEPS- AANSPRAKELIJKHEID

Beroepsfout advocaat

Bij het beoordelen van beroepsfouten dient tot uitgangspunt dat een advocaat als beroepsbeoefenaar de zorgvuldigheid moet betrachten die van een redelijk bekwaam en redelijk handelend vakgenoot mag worden verwacht, overweegt de Hoge Raad in een arrest van 29 mei 2015 (ECLI: NL:HR:2015:1406).

Op 2 maart 2006 is tijdens een algemene vergadering van aandeelhouders van een vennootschap besloten tot het aanvragen van het eigen faillissement op advies van haar advocaat (eiser in cassatie) en in zijn aanwezigheid. De advocaat heeft daarbij onder meer positief geadviseerd over de vraag of voorafgaand aan het faillissement bepaalde selectieve betalingen mogelijk waren. Op 6 en 7 maart 2006 heeft de vennootschap die selectieve betalingen verricht. Het faillissement is op 8 maart 2006 aangevraagd en uitgesproken. Vanwege de betalingen aan deze crediteuren heeft de curator de bestuurders aangesproken wegens benadeling van de gezamenlijke schuldeisers. Het hof heeft op 29 januari 2013 geoordeeld dat de bestuurders onrechtmatig hebben gehandeld en hen veroordeeld tot betaling aan de curator. Op hun beurt hebben de bestuurders de advocaat aansprakelijk gesteld met het verwijt dat de advocaat hen niet goed geïnformeerd heeft. De rechtbank heeft geoordeeld dat de advocaat toerekenbaar tekort is geschoten en het hof heeft het daartegen gerichte beroep verworpen. Het hof heeft daarbij overwogen dat de advocaat zich bij zijn advisering rekenschap lijkt te hebben gegeven van de in het Coral/Stalt-arrest⁵ geformuleerde regel over selectieve betalingen aan groepsmaatschappijen, maar daarbij heeft miskend dat uit dit arrest volgt dat

de Hoge Raad uitdrukkelijk de (on)rechtmatigheid van andere gevallen van selectieve betaling in het midden heeft gelaten. Verder heeft het hof er op gewezen dat in de rechtspraak en literatuur ten tijde van de advisering uiteenlopend werd gedacht over de rechtmatigheid van het doen van selectieve betalingen in het zicht van het eigen faillissement.

Met verwijzing naar zijn arrest van 2 februari 2007⁶ overweegt de Hoge Raad dat wanneer een advocaat een cliënt adviseert over een door die cliënt te nemen beslissing, van een redelijk bekwaam en redelijk handelend advocaat mag worden verwacht dat hij zijn cliënt in staat stelt goed geïnformeerd te beslissen. Het antwoord op de vraag of en in welke mate een advocaat zijn cliënt behoort te informeren over en te waarschuwen voor een bepaald risico, is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Daarbij komt onder meer betekenis toe aan de ernst en omvang van het desbetreffende risico, de mate van waarschijnlijkheid dat dit zich zal realiseren en de mate waarin de cliënt ervan heeft blijk gegeven zich reeds van dat risico bewust te zijn. In dit geval had de advocaat zijn cliënten moeten wijzen op de mogelijkheid dat de curator zijn cliënten voor de selectieve betaling als (indirect) bestuurder aansprakelijk zou houden. De Hoge Raad wijst het beroep van de advocaat af.

Beroepsaansprakelijkheid advocaat

De Hoge Raad heeft in een arrest van 18 september 2015 (ECLI: NL:HR:2015:2745) overwogen dat als een advocaat door zijn cliënt wegens een beroepsfout uit onrechtmatige daad wordt aangesproken, dit zijn aansprakelijkheid als beroepsbeoefenaar betreft en niet zijn aansprakelijkheid als bestuurder van een vennootschap.

B heeft een opdracht tot advisering verstrekt aan een advocatenmaatschap. In verband hiermee hebben

maat W en advocaat in dienstbetrekking vP in 2007 en 2008 werkzaamheden voor B verricht. B heeft eind 2007 aan Alasco Vastgoed B.V. ('Alasco') een geldlening van 1 miljoen euro verstrekt. Alasco heeft het geleende bedrag terugbetaald. In mei 2008 heeft B nog een keer 1 miljoen euro aan Alasco geleend. Tot zekerheid van terugbetaling verkreeg B een aantal borgtochten en hypothecaire zekerheid op een perceel grond. Vervolgens zijn Alasco en de borgen failliet verklaard. De vordering van B uit hoofde van de tweede geldlening is (grotendeels) niet voldaan. Het perceel grond biedt bij eventuele executie dekking voor een zeer beperkt deel van de vordering. B heeft een verklaring voor recht gevorderd dat W en vP jegens hem toerekenbaar zijn tekortgeschoten en onrechtmatig hebben gehandeld, en vordert schadevergoeding. B legt aan de vordering ten grondslag dat W en vP de waarde van de grond niet hebben onderzocht of geverifieerd en hem hierover niet hebben geadviseerd. De rechtbank en het hof hebben de vordering afgewezen. De Hoge Raad overweegt dat het hof ten onrechte de eis stelt dat van een onrechtmatige daad pas sprake zou kunnen zijn indien W en vP persoonlijk een ernstig verwijt treft. Deze maatstaf geldt bij bestuurdersaansprakelijkheid maar niet bij aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad van een advocaat die een beroepsfout maakt. Indien een advocaat door zijn cliënt voor een beroepsfout wordt aangesproken, betreft dit zijn aansprakelijkheid als beroepsbeoefenaar en niet zijn aansprakelijkheid als bestuurder van een vennootschap. Voor het slagen van een dergelijke vordering gelden de in het algemeen door artikel 6:162 BW gestelde eisen. Bij de beoordeling van de klacht is uitgangspunt dat een advocaat als beroepsbeoefenaar de zorgvuldigheid dient te betrachten die van een redelijk bekwaam en redelijk handelend vakgenoot mag worden verwacht. Deze zorgvuldig-

heidsplicht brengt onder meer mee dat een advocaat die een cliënt adviseert in het kader van een door een cliënt te nemen beslissing over een bepaalde kwestie, de cliënt in staat stelt goed geïnformeerd te beslissen. De Hoge Raad vernietigt het arrest van het hof en verwijst de zaak naar het Hof 's-Hertogenbosch.

OVERHEIDS- AANSPRAKELIJKHEID

Onrechtmatige overheidsdaad

Uit eerdere jurisprudentie volgt dat bepaalde handelingen (zoals onjuiste inlichtingen) los van het besluit grond kunnen opleveren voor een vordering uit onrechtmatige daad, ook al staat de rechtmatigheid van het besluit zelf vast op grond van formele rechtskracht.⁷ In zijn arrest van 19 juni 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1683) oordeelt de Hoge Raad andermaal over een dergelijke situatie. Burgemeester en wethouders zeggen een ontwikkelaar toe dat zij de door hem gewenste ontwikkeling zullen meenemen in een nieuw vast te stellen bestemmingsplan. Vervolgens vergeten burgemeester en wethouders dat te doen en ook een herstelpoging via een vrijstellingsprocedure bij Gedeputeerde Staten leidt niet tot het toegezegde resultaat. De ontwikkelaar spreekt daarop de gemeente aan: toezegging niet nagekomen, dus een

onrechtmatige daad. De gemeente verweert zich met een beroep op de formele rechtskracht van het bestemmingsplan. De ontwikkelaar had schade kunnen voorkomen door op te komen tegen dat besluit. Rechtbank en gerechtshof gaan daarin mee. Het gerechtshof oordeelt bovendien dat de vordering niet kan worden toegewezen omdat onzeker is of de gemeenteraad en/of Gedeputeerde Staten medewerking zullen verlenen aan de benodigde planologische wijziging. De Hoge Raad casseert omdat de feitenrechters niet hebben onderscheiden dat het niet-nakomen van de toezegging de grondslag voor de vordering is geweest en dus niet (zoals rechtbank en gerechtshof aannemen) het onjuist vastgestelde bestemmingsplan. De kans dat gemeenteraad en Gedeputeerde Staten hun medewerking al dan niet zullen verlenen aan de herstelactie kan bovendien niet aan de afwijzing ten grondslag worden gelegd omdat die kans zich moet vertalen in de hoogte van de schadevergoeding.

Totstandkoming bevoegdhedenovereenkomst

In zijn arrest van 26 juni 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1737) oordeelt de Hoge Raad over een bevoegdhedenovereenkomst, althans over de vraag of deze bevoegdhedenovereen-

komst tot stand is gekomen ondanks een voorbehoud van instemming door de gemeenteraad, een voorbehoud dat door de raad werd ingeroepen.⁸ De raad wilde namelijk niet instemmen met de bevoegdhedenovereenkomst zolang in de afspraken met een ontwikkelaar niet vast kwam te liggen dat het haar verboden was de te realiseren woningen uit te ponden. In de procedure stelt de ontwikkelaar onder meer dat artikel 6:23 BW met zich brengt dat de voorwaarde als vervuld moet worden beschouwd. De gemeente had belang bij niet-vervulling en redelijkerwijs moet de vervulling van de voorwaarde daarom worden aangenomen. De Hoge Raad oordeelt dat in het stelsel van de Gemeentewet groot gewicht toekomt aan de bevoegdheidsverdeling tussen burgemeester en wethouders en de gemeenteraad. De raad heeft een autonome positie. Grote terughoudendheid moet daarom worden betracht bij het aannemen van gebondenheid van een gemeente zonder instemming van de raad in gevallen waar de raad een formele positie in het besluitvormingsproces inneemt. Dat geldt ook in gevallen waarin die formele positie wordt ontleend aan een contractueel voorbehoud van instemming, zoals in het onderhavige geval. De zelfstandige beslissingsvrijheid van de raad

brengt mee dat een wederpartij niet erop mag vertrouwen dat handelingen van het college de instemming van de raad hebben, als dat vertrouwen niet mede wordt ontleend aan toedoen van de raad zelf.

Overschrijding redelijke termijn

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State oordeelt in haar uitspraak van 11 februari 2015 (ECLI:NL:RVS:2015:364) over een verzoek om immateriële schadevergoeding vanwege de overschrijding van de redelijke termijn waarbinnen een bestuursorgaan moet beslissen. Dat komt uiteraard vaker voor, maar dit is de eerste zaak onder de Wet nadeelcompensatie en schadevergoeding bij onrechtmatige besluiten (Wns). Geconstateerd kan worden dat de afdeling ook onder de Wns een ruime uitleg van de wettelijke regeling toepast om tot de vergoeding te komen. De bestaande lijn wordt dus voortgezet, zij het dat uit deze uitspraak nog niet volgt of en hoe het nieuwe schadevergoedingsrecht toegepast kan worden als de bestuursrechter verzaakt tijdig te oordelen.⁹ Afgezet tegen haar uitspraak van 18 februari 2015 (ABRS 18 februari 2015, ECLI:NL:RVS:2015:425) is deze zaak ook nog interessant vanwege het overgangsrecht onder de Wns.

Verjaring

Hoe moet artikel 3:310 lid 1 BW in rechtspositionele zaken en dan in het bijzonder het criterium 'bekend worden met' uit dit artikel toegepast worden? In zijn uitspraak van 9 april 2015 (ECLI:NL:CRVB:2015:1139) gaat de Centrale Raad van Beroep op deze vraag in. Waar de Centrale Raad tot aan deze uitspraak uitging van een meer geobjectiveerde benadering van dit criterium, gaat hij in deze uitspraak mee in de lijn die de Hoge Raad al (veel) eerder

uitzette en waarin ook de billijkheid doorwerkt.¹⁰ De korte termijn begint pas te lopen op de dag na die waarop de benadeelde daadwerkelijke in staat is een rechtsvordering tot vergoeding van schade in te stellen. De verjaringstermijn vangt aan, zodra de benadeelde voldoende zekerheid – die niet een absolute zekerheid hoeft te zijn – heeft verkregen dat de schade (mede) is veroorzaakt door tekortschietend of foutief handelen, aldus de Centrale Raad.

(VER)HUURDERS-AANSPRAKELIJKHEID

Over de reikwijdte van een mededelingsplicht van de (onder)verhuurder met betrekking tot de planologische mogelijkheden voor de door de (onder)huurder beoogde activiteiten buigt de Hoge Raad zich in zijn arrest van 27 november 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3424). Het bestemmingsplan in kwestie staat niet toe dat de onderhuurder zijn horeca-activiteiten kan uitvoeren. Weliswaar is het college van burgemeester en wethouders vervolgens na een eerder opgelegde bouwstop bereid de situatie te gedogen, maar dan is het leed al geschied. Er is verdragingschade en de onderhuurder houdt de onderverhuurder daarvoor aansprakelijk. De onderhuurder is het zelfs zo beu dat hij de vernietiging van de onderhuurovereenkomst inroept vanwege dwaling. Niet terecht, aldus de Hoge Raad. De mededelingsplicht van de onderverhuurder gaat – ook vanwege de van toepassing zijnde algemene voorwaarden en de daarin vervatte onderzoeksplicht van de onderhuurder – niet zover dat er mededeling had moeten worden gedaan. Het gerechtshof heeft te veel waarde gehecht aan het feit dat onderverhuurder een grote professionele speler op de Nederlandse horecamarkt en hoofdhuurder van het pand is.

WERKGEVERS-AANSPRAKELIJKHEID

De Hoge Raad heeft zich in een arrest van 27 november 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3397)¹¹ uitgelaten over de predispositie van een slachtoffer van een arbeidsongeval bij de berekening van een schadevergoeding. Er wordt gesproken van een dergelijke predispositie indien een slachtoffer een bepaalde aanleg heeft (op grond van zijn medische voorgeschiedenis) die hem eerder dan een ander persoon vatbaar maakt voor het optreden van bepaalde klachten. Als hiervan sprake is, kan de vraag worden gesteld wat dit voor gevolg heeft voor de omvang van de schade(vergoeding). In dit geval gaat het om een werknemer die tijdens zijn werkzaamheden als productiemedewerker twee vergelijkbare ongevallen overkomt. In 1995 en in 1996 valt er vanuit een stelling een jerrycan op zijn hoofd en/of bovenlichaam. Beide ongevallen hebben relatief licht fysiek letsel tot gevolg. De gebeurtenissen blijken echter een psychische predispositie bij het slachtoffer tot gevolg te hebben. Na het tweede ongeval heeft de werknemer geen loonvormende arbeid meer verricht, bij de werkgever noch elders. De werkgever heeft de aansprakelijkheid voor (de gevolgen van) beide arbeidsongevallen erkend. De werknemer vordert van de werkgever onder andere een bedrag van bijna 4,5 ton in verband met gemis aan verdienvermogen. Het hof oordeelt, na raadpleging van diverse deskundigen, dat het gelet op de omstandigheid dat de werknemer op relatief gering letsel meteen ernstig psychisch heeft gereageerd, aannemelijk is dat hij op eenzelfde wijze zou hebben geageerd op enig ander moment in zijn leven op een al dan niet ernstig *life-event*. Vervolgens oordeelt het hof op grond van een redelijke verwachting omtrent toekomstige ontwikkelingen, dat een dergelijke gebeurtenis zich in elk ge-

val omstreeks 55-jarige leeftijd bij het slachtoffer zou hebben voorgedaan. Dit leidt er naar het oordeel van het hof dan ook toe dat de werknemer vanaf 55-jarige leeftijd niet meer in staat zou zijn geweest loonvormende arbeid te verrichten. Hierin ziet het hof aanleiding de looptijd van de schade te beperken tot 55-jarige leeftijd; in dit geval komt dat neer op 6 september 2019. Dit oordeel acht de Hoge Raad onvoldoende gemotiveerd. In het bijzonder heeft het hof niets vastgesteld omtrent een reactie van de werknemer op reeds voorgevallen andere gebeurtenissen in zijn leven die als een dergelijk 'al dan niet ernstig *life-event*' kunnen worden aangemerkt. Daarnaast heeft het hof niet toereikend gemotiveerd waarom een psychische reactie zoals die van de werknemer in deze casus het in beginsel aannemelijk maakt dat de werknemer, ook als gevolg van andere gebeurtenissen dan onderhavig arbeidsongeval, niet meer in staat zal zijn loonvormende arbeid te verrichten. De omstandigheid dat volgens de door het hof geraadpleegde deskundigen ook bij andersoortig letsel of andere stressvolle omstandigheden

een soortgelijke psychische reactie 'niet is uit te sluiten' volstaat – zoals het hof ook heeft onderkend – naar de mening van de Hoge Raad daartoe niet. De Hoge Raad vernietigt het arrest van het hof.

OVERIG

Onrechtmatige daad jegens beheerder vaarwater

Om aansprakelijkheid jegens de staat voor de kosten van het leggen en ophalen van twee kardinale boeien op grond van artikel 10 Wrakkenwet jo. artikel 6:162 BW draaide het arrest van de Hoge Raad van 10 juli 2015 (ECLI:NL:HR:2015:1836). De boeien werden gelegd nadat een jacht genaamd 'Qubio' was gezonken en daarna niet meer werd gevonden. Op de plaats waar de twee opvarenden van de Qubio zijn opgepikt, zijn twee kardinale boeien geplaatst. Kardinale boeien worden voornamelijk gelegd op bredere vaarwateren, meren en op zee ter markering van obstakels of bijzondere gevaren. Volgens de staat was de Qubio op een plaats gezonken waar daarvan zodanig gevaar voor

de scheepvaart was te duchten dat het markeren van die plaats met kardinale boeien redelijkerwijs noodzakelijk was. Op grond van onrechtmatige daad vorderde de staat de kosten bij de eigenaar van de Qubio, maar de rechtbank en het hof wezen de vorderingen van de staat af. De Hoge Raad oordeelt anders. Ook als verwijdering van het voorwerp – in dit geval de Qubio – door de staat als beheerder van het vaarwater niet nodig is of blijkt te zijn, maar het voorwerp (mogelijk) wel een zodanig gevaar voor de scheepvaart vormt dat in verband daarmee redelijkerwijs maatregelen noodzakelijk zijn, zoals het markeren van de plaats waar het voorwerp is gezonken, al dan niet slechts van tijdelijke aard of uit voorzorg, bestaat volgens de Hoge Raad grond voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. De omstandigheid dat de eigenaar van het voorwerp niet bevoegd is om zelf die maatregelen te treffen, maar dat slechts de beheerder van het vaarwater daartoe bevoegd is, staat aan het ontstaan van deze aansprakelijkheid niet in de weg, aldus de Hoge Raad. ■

NOTEN

- 1 ECLI:NL:HR:1994:ZC1333.
- 2 HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427.
- 3 ECLI:NL:HR:1997:ZC2517.
- 4 HR 5 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2627.
- 5 HR 12 juni 1998, ECLI:NL:HR:ZC2669.
- 6 HR 2 februari 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ4564.
- 7 Zie onder meer HR 2 februari 1990, ECLI:NL:HR:1990:AB7898 en HR 7 oktober 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1474.
- 8 Zie ook: HR 1 juni 2012, AB 2013/204 en HR 25 juni 2010, AB 2010/334.
- 9 Zie meer uitgebreid over dit punt *NTB* 2013/34.
- 10 HR 31 oktober 2003, ECLI:NL:HR:2003:AL8168.
- 11 Zie ook *JA* 2016/14 m.nt. A.I. Schreuder.

Prikbord voor professionals

MR. R.V. DE LAUWERE

Beks & Beks Advocaten
r.delauwere@beks.nl
www.beks.nl
Hilversum | 035 - 672 20 18

Beks & Beks Advocaten is gevestigd in een monumentaal pand in Hilversum. Ons team bestaat uit enthousiaste en gedreven advocaten en medewerkers met een sportieve inslag. Het kantoor richt zich op dienstverlening aan ondernemingen en particulieren, meer in het bijzonder op het gebied van ondernemingsrecht, arbeidsrecht en insolventierecht. Momenteel zoeken wij ter versterking van ons team een ervaren advocaat met een eigen praktijk, alsook een gevorderde advocaat stagiair(e) of advocaat-medewerker (m/v).

BEKS & BEKS
ADVOCATEN

P.S. Zie ook vacature pagina 50

HERMAN DREEF

Academia-e

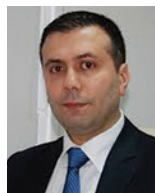
Academia-e
Dreef@academia-e.nl
www.academia-e.nl
Nijmegen | 024 - 741 14 11

Academia-e biedt hoogwaardige cursussen tegen een zeer aantrekkelijk tarief. De cursussen worden gedragen door zeer ervaren docenten. De kracht van Academia-e is de kleinschaligheid, efficiency en bijbehorende flexibiliteit.

MR. ADEM KOTAN

EduLaw

EduLaw opleidingen
Info@edulaw.nl
www.edulaw.nl
Amsterdam | 020 - 782 00 82

De mensen achter EduLaw zijn zelf ook praktiserende advocaten waardoor zij beter in staat zijn cursussen nauwkeurig af te stemmen op de behoeften van advocaten en zo beter maatwerk te leveren. Hiernaast weten zij zich gesteund door een hele actieve Raad van Advies bestaande uit prof. Paul Vlaardingebroek en prof. Fons Stollenwerck.

MR. ANTOINETTE OUDSHOORN

Internationaal Juridisch Instituut
info@iji.nl
www.iji.nl
Den Haag | 070 - 346 09 74

IJI professional partner
in foreign and
international law

Het IJI adviseert rechters, advocaten en notarissen over internationaal privaatrecht en buitenlands recht. Onze medewerkers hebben expertise op het gebied van familierecht, het vermogensrecht en internationaal procesrecht. We zijn hard aan het werk om in de toekomst onze klanten te bedienen door onze kennis digitaal beschikbaar te maken en hopen in Nederland een nieuw centre of excellence op het gebied van internationaal privaatrecht neer te zetten.

MAKELAARDIJ HOEKSTRA

leeuwarden@makelaardijhoekstra.nl
www.makelaardijhoekstra.nl
Leeuwarden | 058 - 233 7 333

In Grou (Frl) kunt u nu recreëren op de mooiste plek aan het Pikmeer. Op een schitterende locatie gelegen recreatiewoning met 2.230 m² eigen grond en water direct aan het Pikmeer. Royaal dakterras met rondom prachtig uitzicht over zowel water als landerijen. Vraagprijs € 690.000,- k.k.

HOEKSTRA
makelaardij

MR. ELODIE VAN SYTZAMA

New Resolution

New Resolution
elodie@newresolution.nl
www.newresolution.nl
Amsterdam | 06 - 21 22 13 39

New Resolution verzorgt sinds 2009 onderhandelings- en leiderschapstraining en coaching voor partners en medewerkers van advocatenkantoren en voor bedrijven. Haar doelstelling is om advocaten te laten excelleren door effectiever in hun omgeving op te treden, in het Engels 'acting in concert'. Dit kan op een nieuwe locatie in het centrum van Amsterdam, warm, persoonlijk en met goede parkeergelegenheid en op een locatie in het centrum van Nederland, buiten de stad. In house is ook mogelijk, overal in Nederland.

MIRIAM WIGMAN

Open Universiteit
miriam.wigman@ou.nl
www.ou.nl/rw
Heerlen | 045 - 576 25 40

De Open Universiteit is de enige instelling in Nederland die juridische universitaire opleidingen in deeltijd aanbiedt: zowel een bachelor- als masteropleiding Rechtsgeleerdheid en een schakelprogramma behoren tot ons aanbod.

De opzet van het online onderwijs is erg geschikt als je werk, gezin en hobby wil combineren met een academische studie. Zelfstudie staat centraal!

FAMILIERECHT

NOVA VOORSTANDER VAN GEZAMENLIJKE AANPAK COMPLEXE ECHTSCHEIDINGEN

De NOvA steunt het voorstel van de Kinderombudsman voor een multidisciplinaire aanpak van betrokken professionals bij het afwikkelen van complexe echtscheidingen. Tegen het door de minister voorgestelde verplichte oriëntatiegesprek, voordat aanspraak kan worden gemaakt op gefinancierde rechtsbijstand, heeft de NOvA echter de nodige bezwaren.

In zijn reactie van 30 juni op het in maart verschenen Kinderombudsman-rapport 'Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur' onderschrijft het kabinet dat advocaten een belangrijke rol spelen bij het goede verloop van een echtscheiding. Tegelijk stuurt het kabinet aan op een verplicht oriëntatiegesprek bij een echtscheiding via de eerstelijns-rechtsbijstand, waardoor die advocaat in eerste instantie buitenspel wordt gezet. Dit verplichte 'O-ge-sprek' werpt volgens de NOvA een onnodige, bureaucratische drempel op. Juist gespecialiseerde bemiddeling door een familierechtadvocaat voorkomt escalatie en vergroot de kans op een duurzame oplossing, in het belang van ouders én kinderen. De afgelopen jaren heeft de advocatuur veel geïnvesteerd in het vergroten van specialistische kennis van familierechtadvocaten.

MULTIDISCIPLINAIR FORUM

Naar aanleiding van het Kinderombudsman-rapport vond op 9 juni in de Tweede Kamer een rondetafel-gesprek plaats tussen verschillende betrokken ketenpartners. Samen met onder meer de Rechtspraak, Jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming en het Netwerk Notarissen discussieerde de NOvA over de afwikkeling van een echtscheiding met oog voor de belangen van het kind.

In zijn rapport roept de Kinderombudsman op tot een breed forum van betrokken professionele partijen bij de afwikkeling van complexe echtscheidingen. De NOvA ondersteunt dit forum van harte. 'Een integrale, bij voorkeur multidisciplinaire aanpak, kan leiden tot een snellere en betere regeling voor de kinderen en ouders,' aldus Leonard Böhmer, lid van de algemene raad.

PILOT 'GEZINSADVOCAAT'

Ten aanzien van het door de Kinderombudsman genoemde initiatief van de pilot 'gezinsadvocaat' wil de minister eerst de balans opmaken van lopende initiatieven om in het belang van het kind tot een goede afwikkeling van een echtscheiding te komen. Volgens de NOvA kan een gezinsadvocaat, die beide ouders bijstaat tijdens een echtscheiding, strijdig zijn met de gedragsregels. 'Volgens gedragsregel 7 kan een advocaat voor beide ouders optreden, tenzij belangen van ouders te zeer botsen,' verklaart AR-lid Böhmer. 'Veel echtscheidingen worden al door één advocaat gedaan. Alleen als ouders er echt niet uitkomen, gaat dit niet.'

KWALITEIT

DUIZENDSTE DILEMMAPP

Sinds de introductie in mei hebben meer dan duizend advocaten de NOvA DilemmApp gedownload. Zij worden om de week uitgedaagd om na te denken over een nieuw ethisch dilemma binnen de advocatuur. Inmiddels staat alweer het tiende dilemma klaar, deze keer over rechtsbijstand. De NOvA DilemmApp is gratis te downloaden in de App Store (iOS) of Google Play Store (Android). Als u voor de eerste keer de app opent, wordt om een wachtwoord gevraagd. Vul hier in: Advocaat!

 Kijk voor meer informatie op advocatenorde.nl/dilemmapp.

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Nederlandse orde van advocaten

Het Advocatenblad is het officiële orgaan van de Nederlandse orde van advocaten. De NOvA verzorgt de rubrieken Van de NOvA, Geschillencommissie, Tuchtrect, Transfers en de column Ten slotte van de landelijk deken.

Samenstelling algemene raad

Nederlandse orde van advocaten

- Bart van Tongeren (algemeen deken)
- Bert Fibbe (waarnemend deken)
- Bernard de Leest
- Ruben Alderse Baas
- Leonard Böhmer
- Aai Schaberg

Bureau van de NOvA

Raffi van den Berg
(algemeen secretaris)

Bezoekadres

Neuhuyskade 94
2596 XM Den Haag
Tel. 070 – 335 35 35
Fax 070 – 335 35 31
E-mail info@advocatenorde.nl
Kvk-nummer: 27339260
BTW-nummer: NL002872833B01

Postadres

Postbus 30851
2500 GW Den Haag

Helpdesk

helpdesk@advocatenorde.nl
Tel. 070-335 35 54

Twitter

@Advocatenorde

LinkedIn

Nederlandse orde van advocaten

Facebook

Nederlandse orde van advocaten

SEEBREGTS & SAEY

STRAFRECHTADVOCATEN

Seebregts & Saey Strafrechtadvocaten

zoekt

advocaat-medewerker

of

gevorderde advocaat-stagiaire

Gelieve reacties binnen 14 dagen te richten aan

mr. drs. A.M. Seebregts
Mathenesserlaan 214
3021 HM Rotterdam
seebregts@seebregts-saey.nl

www.seebregts-saey.nl

DÉ VERZEKERINGSSPECIALIST VOOR NOTARIAAT EN ADVOCATUUR

Ron Borgdorff is verzekeringspecialist voor notarissen, advocaten en vrijgevestigde juristen. Ron kent de specifieke risico's van deze juridische beroepsgroepen. Met ruim 25 jaar ervaring staat hij borg voor een persoonlijk, gedegen advies op maat en korte lijnen.

U wilt een financieel adviseur met verstand van úw zaken?

Neem contact op voor een afspraak.

Bel 033-20 35 000 of mail naar

ron@ronborgdorff.nl

WWW.RONBORGDOFF.NL

van Boetzelaerlaan 24H

3828 NS Hoogland

RON BORGDOFF
FINANCIEEL ADVISEUR VOOR
NOTARIAAT & ADVOCATUUR

ADVISEUR
RUIM
25
JAAR
IN NOTARIAAT & ADVOCATUUR

VERZEKERINGEN ZOWEL ZAKELIJK ALS PARTICULIER OA:
BEROEPS- EN BEDRIJFSAANSPRAKELIJKHEID • GELD- EN FRAUDE
• ARBEIDSONGESCHIKTHEID • RECHTSBIJSTAND • RECONSTRUCTIE

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Universiteit van Amsterdam
Stichting Leerstoel Advocatuur

**Het curatorium van de Bijzondere Leerstoel Advocatuur
roept kandidaten op voor de positie van**

(voor 4/10 werkweek)

Bijzonder hoogleraar advocatuur (v/m)

Profiel van de hoogleraar

- Wetenschappelijke kwaliteiten, onder meer blijkend uit een proefschrift;
- Ruime praktijkervaring als advocaat;
- Kennis van het tuchtrecht en de toepassing daarvan;
- Aantoonbare didactische kwaliteiten;
- Geschiktheid om in teamverband te werken; inspirerend vermogen.

Een gedetailleerde profielschets is beschikbaar via www.uva.nl/vacatures en www.advocatenorde.nl/vacatures.

- Aanstelling geschiedt voor vijf jaar, met ingang van 1 januari 2017, bij de Universiteit van Amsterdam.
- De leerstoel wordt gefinancierd door de Stichting Leerstoel Advocatuur; de honorering wordt in overleg met het bestuur van de Leerstoel vastgesteld.

Belangstellenden kunnen zich voor nadere inlichtingen wenden tot prof. dr. P.A. Nollkaemper, decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de UvA, via p.a.nollkaemper@uva.nl, of tot mr. R.G. van den Berg, algemeen secretaris van de NOvA, via r.vandenberg@advocatenorde.nl. Schriftelijke sollicitaties, vergezeld van een c.v., lijst van publicaties en referenties, ovm Vacature Bijzonder Hoogleraar Advocatuur richten aan mr. drs. J.A. de Vries, bestuurssecretaris van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de UvA, via j.a.devries@uva.nl, kopie naar mr. B.J.R. van Tongeren, algemeen deken van de NOvA, via b.vantongeren@advocatenorde.nl.

VOORLICHTING

PILOT 'ADVOCAAT VOOR DE KLAS' AFGEROND

Met de laatste 'oefenrechtbank' in buurthuis De Mussen in de Haagse Schilderswijk is op 5 september de pilot van 'Advocaat voor de klas' afgesloten. De NOvA bekijkt momenteel of en in welke vorm dit project, waarin is samengewerkt met de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de JuniorJurist Academie, wordt gecontinueerd.

Sinds mei bezocht een aantal bevoegde advocaten als vrijwilliger vier basisscholen en een buurthuis in Voorburg, Tilburg, Amsterdam en Den Haag. Samen met de JuniorJurist Academie gaven zij aan tientallen leerlingen van groep 8 een gastles over het recht, de rechtsstaat en de rol van de advocaat. Na deze eerste kennismaking met het recht gingen de kinderen aan de slag met het tijdschrift *Recht & Wet*. In de afsluitende

oefenrechtbank werd de theorie omgezet naar de praktijk en speelden de leerlingen een rollenspel in toga. Zowel de leerlingen, leerkrachten als advocaat-vrijwilligers zijn enthousiast over 'Advocaat voor de klas'. Deze maand evalueert de NOvA de pilot samen met de projectpartners en staat het op de agenda van de algemene raad. In het najaar wordt de balie nader geïnformeerd over het vervolg.

BENOEMINGEN

Dr. mr. P.A. Willemsen

Advocaat-redactielid *Advocatenblad*
Per: 1 juli 2016

Mr. C.H. Norde

Advocaat-redactielid *Advocatenblad*
Per: 1 juli 2016

Mr. V.C. Andeweg

Lid agendacommissie college van afgevaardigden
Per: 1 juli 2016

Mr. E.A. Leeman

Lid agendacommissie college van afgevaardigden
Per: 1 juli 2016

Mr. I. Leenders

Lid financiële commissie college van afgevaardigden
Per: 1 juli 2016

Mr. J.H. Brouwer

Lid examencommissie BA, vakkamer ethiek
Per: 1 juli 2016

Mr. dr. T.T. van Zanten

Lid examencommissie BA, vakkamer burgerlijk recht
Per: 1 juli 2016

Mr. E.M.G. Pouls

Plv. lid examencommissie BA, vakkamer burgerlijk recht
Per: 1 juli 2016

Mr. A.H. van der Wal

Plv. lid raad van discipline Arnhem-Leeuwarden
Per: 1 oktober 2016

Drs. A. Ch. van Es

Lid college van toezicht van de NOvA
Per: 1 januari 2017

NOVAGENDA

Evenement: Certificaatuitreiking tweede cohort
Beroepsopleiding Advocaten
Datum: 20 september 2016
Locatie: Woudschoten, Zeist

Evenement: Innovatieplatform 4
Thema: Herziening gedragsregels (o.a.)
Datum: 13 oktober 2016
Locatie: Kunsthal, Rotterdam

STRAFRECHT

LAAT TOETSING LEVENSLANG GESTRAFTEN OVER AAN DE RECHTER

Voor de zomer kondigde staatssecretaris Dijkhoff beleidswijzigingen aan met betrekking tot de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf. Na eerdere kritiek op het Nederlandse beleid door onder meer het Europees Hof voor de Rechten van de Mens introduceert de staatssecretaris voor levenslanggestraften na 25 jaar een tussentijds toetsingsmoment. Uit de kabinetsplannen blijkt evenwel dat niet de rechter maar de staatssecretaris de uiteindelijke beslissing neemt. In een uitspraak van 5 juli jl. is de Hoge Raad kritisch over die aanpak. De voorzieningenrechter van de Rechtbank Den Haag gaf invulling aan het arrest van 5 juli door op 10 augustus 2016 te besluiten dat de levenslang gestrafte Edwin S. een begin moet kunnen maken met zijn resocialisatie en re-integratie. Ook de NOvA blijft zich op het standpunt stellen dat het aan de rechter zou moeten zijn om de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf te toetsen. Wat de NOvA betreft, moet hierin alsnog verandering komen.

DERDENGELDEN

VOORSTEL: VRIJSTELLING VAN VERPLICHTE STICHTING DERNENGELDEN

De algemene raad (AR) van NOvA overweegt de stichting derdengelden alleen te verplichten voor advocaten die er daadwerkelijk gebruik van maken. Nu moeten alle advocaten zich aansluiten bij een dergelijke stichting, ook als zij nooit derdengelden ontvangen. Deze groep komt in aanmerking voor vrijstelling.

Het AR-voorstel bevat ook een vereenvoudiging van het systeem waarmee advocaten derdengelden kunnen verrekenen met openstaande declaraties. Nu moet de advocaat voor elke betaling afzonderlijk toestemming vragen van de cliënt. De voorgestelde aanpassingen vormen een eerste belangrijke stap om het huidige derdengeldensysteem aan te passen aan de tijdgeest en de administratieve lasten

voor advocaten te beperken. De AR verwacht per 1 januari 2017 de Verordening op de advocatuur (Voda) en de Regeling op de advocatuur (Roda) te wijzigen. Hiervoor dient de AR een voorstel in bij het college van afgevaardigden dat zich hierover op 29 september en 7 december zal buigen.

 Meer informatie: advocatenorde.nl/derdengelden.

BELEIDSREGEL

BUITENSTAGE IN DE ADVOCATUUR VOOR OFFICIEREN IN OPLEIDING

Sinds 1 augustus kunnen officieren van justitie in opleiding (OIO) een buitenstage in de advocatuur lopen, overeenkomstig de regeling van de rechters in opleiding.

Dit is het gevolg van het door de algemene raad vastgestelde Wijzigingsbesluit buitenstages, waarmee de Beleidsregel onderwijs en toetsen BA is gewijzigd.

Uit een door de NOvA gehouden mini-enquête op Twitter blijkt dat driekwart van de strafrechtadvocaten bereid is een stageplaats aan te bieden aan officieren in opleiding. De overgrote meerderheid vindt dat dit leerzaam is voor zowel het Openbaar Ministerie als de advocatuur.

GEDRAGSREGELS

PROVISIEVERBOD EN CONFRATERNELE CORRESPONDENTIE TEGEN HET LICHT

Het evenement 'Hoe heurt het eigenlijk?' trok op 23 juni een volle theaterzaal in het Utrechtse Spoorwegmuseum. Ruim 130 advocaten debatteerden onder leiding van Jort Kelder over de herziening van de uit 1992 stammende gedragsregels.

Zowel tijdens de plenaire sessie als in de *break-outs* ontsponnen zich levendige discussies over hoe het 'beurt' binnen de advocatuur. Onder andere het provisieverbod ('niet in beton gegoten'), confraternele correspondentie ('niet meer van

deze tijd') en tegenstrijdige belangen ('mag korter') gingen over de tong. De gemene deler: basisregels moeten er zijn, maar liefst niet te veel. Kijk voor een uitgebreid (film) verslag op advocatenorde.nl/gedragsregels.

De volgende gelegenheid voor advocaten om mee te praten over de herziening van de gedragsregels is tijdens het Innovatieplatform op 13 oktober in Rotterdam. Alle verzamelde ideeën en meningen overhandigt de NOvA aan de Commissie Gedragsregels 2017.

www.balieplus.nl

KEI

UITROL VERPLICHT DIGITAAL PROCEDEREN START BEGIN 2017

De Eerste Kamer heeft in juli ingestemd met verplicht digitaal procederen voor professionele procespartijen en een nieuw procesrecht (KEI). Na een 'afkoelperiode' van zes maanden start begin 2017 de uitrol van de digitalisering en het nieuwe procesrecht.

Uiterlijk 2019 is digitaal procederen volgens het nieuwe procesrecht verplicht voor alle advocaten, bestuursorganen en andere professionele procespartijen. De landelijke invoering van procederen via een webportaal in plaats van via post/fax zal gespreid verlopen. Invoering bij elke zaakstroom wordt voorafgegaan door een pilot van minimaal vijf maanden bij een of twee gerechten.

De voorlopige planning van de Rechtspraak gaat uit van verplicht digitaal procederen per:

- februari 2017: bestuursrecht (asiel en bewaring);
- juli 2017: civiele vordering met verplichte procesvertegenwoordiging;
- december 2017: civiele vordering in hoger beroep;
- november 2018: civiele vordering zonder verplichte procesvertegenwoordiging;
- juli 2019: civiel verzoek;
- juli 2019: kort geding.

Hoe de landelijke invoering van bestuursrecht algemeen en belastingen plaatsvindt, staat nog niet vast. Voor de burger blijft

het mogelijk om op papier met de rechtbank te communiceren.

De NOvA is voorstander van digitaal procederen en het nieuwe procesrecht. Mits veilig en betrouwbaar uitgevoerd, kan dit zorgen voor meer efficiëntie en transparantie in de rechtspraak. Wel heeft de NOvA nog zorgen over een aantal praktische aspecten van het digitaal procederen. Hierover blijft de NOvA in gesprek met de Rechtspraak en het ministerie van Veiligheid en Justitie.

👉 *Meer informatie: advocatenorde.nl/digitaalprocederen.*

Prikbord voor professionals

ING. TSJEARD BOONSTRA

ADVOCaat CENTRAAL

AdvocaatCentraal
info@advocaatcentraal.nl
www.advocaatcentraal.nl
Utrecht | 035 - 543 55 66

De meeste advocaten kiezen voor een compleet digitaal dossier. Alle stukken bij elkaar in één dossier: brieven, pleitnota's, dagvaardingen en ook e-mail correspondentie. Daarnaast worden steeds meer systemen aan elkaar gekoppeld en is het elektronisch factureren meer regel dan uitzondering.

Wij zorgen ervoor dat AdvocaatCentraal aansluit op deze trends. Alles on-line natuurlijk.

RON BORGDORFF

Ron Borgdorff Financieel Advies
info@ronborgdorff.nl
www.ronborgdorff.nl
Hoogland | 033 - 203 50 00

Essentieel is dat het in- en uitlooptarief goed verzekerd is en dat alle werkzaamheden die u verricht ook verzekerd zijn. Ik adviseer zowel zelfstandig werkende notarissen en advocaten als middelgrote en grote kantoren op basis van mijn meer dan 25-jarige deskundigheid, persoonlijke benadering, snelheid en bereikbaarheid.

Ook het A.O.V.-advies is vakwerk, mijn werk!

DEBBY SCHOUT

TOGA
atelier
Schout

Toga Atelier Schout
Info@toga-atelierschout.nl
www.toga-atelierschout.nl
Rotterdam | 010 - 245 07 66

Toga Atelier Schout is opnieuw de winnaar van de Europese aanbesteding van de Nederlandse Staat.

Ook de komende vier jaar mogen wij de Rijkstoga's leveren. Duurzaamheid vinden wij belangrijk. Bij onze materiaalkeuze houden wij er rekening mee dat we toga's kunnen leveren van het hoogste kwaliteitsniveau.

Dag van de ondernemende advocaat

Dé inspirerende dag over ondernemerschap in de advocatuur

24 november 2016 | Jaarbeurs Utrecht | 2 NOvA

Hoe gaat u om met de digitalisering in de rechtspraak? Wat is blockchain en wat betekent dit voor uw kantoor? Op welke manier maakt u gebruik van de kennis en het netwerk van andere advocaten? Experts op het gebied van ondernemerschap en advocatuur -zoals **mr. Aladár Bleeker**, **mr. Arnold Birkhoff** en **mr. Wanne Pemmelaar**- beantwoorden met veel passie al deze vragen en nemen u mee in de praktijk van vandaag de dag.

Bent u een advocaat van een klein of middelgroot advocatenkantoor of een advocaat die overweegt om een eigen kantoor op te richten? Dan mag u de Dag van de ondernemende advocaat op 24 november niet missen!

Inschrijven op www.dagvandeondernemendeadvocaat.nl

Sdu

oprecht
de beste
keuze

RECHTSBIJSTAND

GEFINANCIERDE RECHTSBIJSTAND IN TWEEDE KAMER

Het Tweede Kamerdebat over het rapport-Wolfson en de kabinetsplannen voor de gefinancierde rechtsbijstand was gepland voor eind juni maar is verschoven naar 8 september. De week hierna reageert de NOvA op de uitkomst van dit debat. Hier alvast een korte terugblik naar wat er vlak voor het parlementaire zomerreces gebeurde.

22 JUNI: RONDETAfel-GESPREK TWEEDE KAMER

In het rondetafelgesprek met Tweede Kamerleden deelt de NOvA haar kritiek, zoals verwoord in haar *position paper*, op de kabinetsplannen. Samen met de aanwezige specialisatieverenigingen VSAN, NV(J)SA, vFAS en VAJN is een gezamenlijk geluid naar voren gebracht. De NOvA roept de Tweede Kamer op de ontstane onrust weg te nemen door het kabinet duidelijkheid te laten verschaffen over de (nabije) toekomst van het stelsel.

17 JUNI: 'POSITION PAPER' NOVA

Als inbreng voor het rondetafelgesprek in de Tweede Kamer brengt de NOvA een *position paper* uit met het standpunt namens de advocatuur, met als kernpunten:

- Onduidelijk is welke visie van het kabinet ten grondslag ligt aan de verwachting dat de gepresenteerde maatregelen leiden tot een (meer) duurzaam stelsel.
- Enkele van de voorgenomen maatregelen van het kabinet hebben

een contraproductieve uitwerking op verdere kwaliteitsbevordering binnen de advocatuur.

- De voorgestelde jaarlijkse maximumvergoeding van 900 te declareren punten vormt een belemmering van de toegang tot het recht en betekent de doodsteek voor de sociale advocatuur.
- De NOvA onderschrijft de kabinetsplannen om multiproblematiek vroegtijdig te signaleren en steunt het voorstel van informatie-uitwisseling tussen verschillende disciplines.
- De onafhankelijke rol en positie van de advocaat binnen het stelsel moeten behouden blijven.

16 JUNI: ENQUÊTE NOVA

Bijna 1.600 sociaal advocaten reageren op de NOvA-enquête over de kabinetsplannen voor de gefinancierde rechtsbijstand. Belangrijkste conclusie: bijna de helft van de respondenten zegt te stoppen met hun rechtsbijstandwerk als de 900-puntengrens wordt ingevoerd. Meer dan driekwart geeft aan geen of nauwelijks mogelijkheden te zien om betalende zaken aan te trekken.

31 MEI: KABINETSREACTIE OP RAPPORT-WOLFSON

Het kabinet presenteert zijn reactie op het rapport-Wolfson en introduceert onder andere de 900-puntengrens. De NOvA vindt dat de kabinetsplannen niet van ambitie getuigen om gefinancierde rechtsbijstand duurzaam te organiseren. Niet het belang van gespecialiseerde rechtsbescherming staat centraal, maar de introductie van een verplichte 'opnamestop' voor advocaten. Dit dupeert rechtzoekenden en zorgt voor een onaanvaardbare inperking van de sociale advocatuur.

INZET NOVA 2013-2016

De recente acties van de NOvA voor een duurzaam stelsel van gefinancierde rechtsbijstand vanaf december 2015 (rapport-Barkhuysen) staan in een interactieve tijdlijn op www.google.nl/SzLB2C. Bekijk ook de inzet van de NOvA vanaf 2013 via de knop 'Acties' op rechtsbijstandjuistnu.nl. Ook na het Kamerdebat op 8 september blijft de NOvA zich sterk maken voor een duurzaam stelsel van gefinancierde rechtsbijstand, in het belang van de rechtzoekende en de advocatuur.

advertentie

Ik weet dat ik gelijk heb, maar hoe krijg ik alle feiten boven water?

Goeie vraag.®

Meer weten over het antwoord op deze goeie vraag? Bel met onze forensische experts Mark Hoekstra op 088 676 94 33 of Peter Schimmel op 088 676 94 17.

(c) 2016 Grant Thornton Forensic & Investigation Services B.V. Alle rechten voorbehouden.

Grant Thornton

An instinct for growth

WETGEVINGSADVIEZEN

De NOvA telt achttien adviescommissies wetgeving, verdeeld over bijna alle disciplines van het recht. Deze brengen gevraagd en ongevraagd advies uit over wetsvoorstellen. Een greep uit recente adviezen:

CONCEPT WETSVoorstel
GEWELDSAANWENDING
OPSPORINGSAMBTENAAR

Adviescommissie: Strafrecht

Datum: 16 juni 2016

Aangeboden aan: Minister van Veiligheid en Justitie

Strekking: Het bestaande wettelijke stelsel van strafuitsluitingsgronden biedt voldoende rechtsbescherming aan de opsporingsambtenaar die conform de ambtsinstructie ge-

weld heeft gebruikt. Er bestaat dan ook geen noodzaak om een nieuwe strafuitsluitingsgrond te introduceren. Daarnaast beperkt de voorgestelde nieuwe strafbepaling de strafrechtelijke aansprakelijkheid van opsporingsambtenaren niet, maar breidt deze juist alleen maar uit.

WETSVoorstel
STRAFBAARSTELLING
VERHEERLIJING
TERRORISME

Adviescommissie: Strafrecht

Datum: 1 juni 2016

Aangeboden aan: Raad van State

Strekking: De Adviescommissie Strafrecht blijft bij haar op 19 februari 2016 uitgebrachte advies om het Wetsvoorstel Strafbaarstelling verheerlijking terrorisme in te trekken.

Voor het wetsvoorstel bestaat onvoldoende noodzaak. Het is op vrijwel alle relevante onderdelen onvoldoende specifiek, waardoor het voor burgers en advocaten onmogelijk is om vooraf vast te stellen wat wel en niet strafbaar is. Het wetsvoorstel zal in de praktijk leiden tot onwenselijke verschillen in vervolgbeslissingen en tijdrovende processen.

JURIDISCHE DATABANK

Alle wetgevingsadviezen vindt u in de Juridische databank op advocatenorde.nl/wetgevingsadviezen. Kijk voor een overzicht van alle adviescommissies wetgeving op advocatenorde.nl > Advocaten > Persoonsgegevens > Adres- en ledenlijst > Adviescommissies wetgeving.

VACATURES

De NOvA telt achttien Adviescommissies wetgeving die de algemene raad adviseren over wetsvoorstellen die ter consultatie aan de NOvA worden voorgelegd.

De algemene raad zoekt momenteel advocaten voor de

Adviescommissie Arbeidsrecht

Adviescommissie Huurrecht

Adviescommissie Intellectuele eigendom

Adviescommissie Verzekeringsrecht

Vindt u het leuk om naast uw advocatuurlijke werkzaamheden een bijdrage te leveren aan versterking van wetgevingskwaliteit en beleidsmatige en politieke ontwikkelingen van dichtbij te volgen, dan wordt u van harte uitgenodigd uw interesse kenbaar te maken.

Gemiddeld vindt per kwartaal een vergadering plaats en verloopt verder contact zo veel mogelijk via e-mail. De werkwijze van de commissie wordt vastgesteld in overleg met de algemene raad. Ondersteuning vindt zo veel mogelijk plaats door het bureau van de NOvA. Er staat geen vergoeding tegenover behalve vergoeding van de reiskosten. Eén keer per jaar wordt de vergadering afgesloten met een informeel diner.

Voor de naam en de gegevens van de contactpersoon van de betreffende adviescommissie kunt u contact opnemen met het secretariaat van de NOvA via secretariaat@advocatenorde.nl of 070-335 3584. Uw interesse kunt u uiterlijk 22 september 2016 kenbaar maken via secretariaat@advocatenorde.nl onder vermelding van sollicitatie adviescommissie en de vermelding om welke adviescommissie het gaat.

BEROEPSOPLEIDING

ACCREDITATIE-
KADER BA
AANGEPAST

Per 1 juli 2016 is het accreditatiekader van de beroepsopleiding advocaten (BA) aangepast. Het accreditatiekader stelt regels en richtlijnen aan aanbieders die onderwijs in het kader van de beroepsopleiding advocaten willen verzorgen. Met de recente aanpassing is nu ook de heraccreditatie geregeld en is de termijn voor (her)accreditatie flexibeler geworden.

👉 *Het accreditatiekader is te downloaden via advocatenorde.nl/beroepsopleiding.*

TRANSFERS

WIE, WAT, WAAR?

Wie vertrok, wie stopte en wie begon voor zichzelf? Bent u zelf onlangs van kantoor gewisseld of eigen baas geworden? Mail uw verhaal of meld u aan via redactie@advocatenorde.nl.

NAAR ANDER KANTOOR

Aardenne, mr. H. van: Jebbink Soeteman advocaten te Amsterdam
Alberts, mw. mr. W.C.: Knoester en van der Hut Advocaten te 's-Gravenhage
Arslan, mr. O.: Arslan & Arslan Advocaten te 's-Gravenhage
Azghay, mw. mr. K.: van Ardenne & Crince le Roy Advocaten NV te Rotterdam
Bakker, mr. N.: Friedberg & Mahn Advocaten N.V. te Amsterdam
Baljić, mw. mr. E.: Van der Feltz advocaten te 's-Gravenhage
Beijersbergen, mw. mr. M.E.M.: Verhoeff Advocaten & Mediation te 's-Gravenhage
Berends, mw. mr. C.C.: Daemen Poelman Advocaten & Mediators te Brunssum
Berg, mr. D. van den: Blankestijn advocaten & mediators LLP te Hengelo ov
Bergacker, mr. C.: Advocatenkantoor Janssen Wassenaar te Wassenaar
Bergin-Akse, mw. mr. S.M.: Van Campen & Partners N.V. te Amsterdam
Besseling, mw. mr. M.E.: Bird & Bird LLP te 's-Gravenhage
Biegan, mr. N.K.: De Brauw Blackstone Westbroek N.V. te London
Bierma, mr. J.B.: DLA Piper Nederland N.V. te Amsterdam
Bijleveld, mr. H.C.: Pact Advocaten te Amsterdam
Blomsma, mw. mr. I.C.: Köster Advocaten N.V. te Haarlem

Bolderman, mr. G.J.G.: Warendorf te Amsterdam
Boode, mr. A.J. de: Taylor Wessing N.V. te Amsterdam
Boogert, mw. mr. R.M. van den: Eldermans & Geerts advocaten te Zeist
Boomsma, mw. mr. M.H.: Fort Advocaten N.V. te Amsterdam
Bosch, mw. mr. G.G.: Banning N.V. te Amsterdam
Bosmans, mw. mr. S.: Mieke Krol Advocaat te Rotterdam
Bouyaghjdane, mw. mr. F.: Lexpert Advocatuur te Rotterdam
Braad, mw. mr. E.: La Gro Advocaten te Alphen aan den Rijn
Brauw, mr. C.J.C. de: Allen & Overy LLP te Amsterdam
Breedveld, mw. mr. A.M.: Dirkzwager advocaten & notarissen N.V. te Arnhem
Broersma, mw. mr. W.C.M.: Jones Day te Amsterdam
Brouwers-Wozniak, mw. mr. A.D.: Van Diepen Van der Kroef Advocaten te Amsterdam
Buul, mr. R.L.A. van: Steijven & Bonnier Advocaten te Eindhoven
Clercq, mr. J.A. le: Boekel N.V. te Amsterdam
Damen, mw. mr. F.H.: Kneppelhout & Korthals N.V. te Rotterdam
Damminga, mr. S.R.: Blumstone te Amsterdam
Danel, mw. mr. M.C.: Cleerdin & Hamer te Amsterdam
Defaix, mr. L.Ph.: Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V. te 's-Gravenhage

Dekkers, mr. R.J.: Stibbe N.V. te Amsterdam
Dijkstra, mr. P.A.: Spectrum Advocaten te Haarlem
Dingenen, mw. mr. S.C.G.: Bird & Bird LLP te 's-Gravenhage
Doijer, mr. W.T.: Heukels & Visser te Haarlem
Duijvelshoff, mr. D.: Van der Meij Advocaten te Amsterdam
Eradus, mr. F.A.: Van Diepen Van der Kroef Advocaten te Amsterdam
Exterkate, mr. A.J.: Snijders Advocaten BV te 's-Hertogenbosch
Feitsma-Dordregter, mw. mr. G.A.L.: Holland Van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP te 's-Gravenhage
Fluit, mw. mr. B.: Wij advocaten te Amsterdam
Franke, mw. mr. M.: Holla Advocaten te Eindhoven
Franssen, mr. T.W.: Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V. te 's-Gravenhage
Franssen, mw. mr. E.J.A.: Loyens & Loeff N.V. te Rotterdam
Gelderen, mr. E.J.C. van: BANNING N.V. te 's-Hertogenbosch
Geus, mw. mr. C.I. de: LS&H Lawyers B.V. te Rotterdam
Giessen, mw. mr. J. van der: Wessel Tideman & Sassen Advocaten te 's-Gravenhage
Graaff, mw. mr. S.A. de: Pellicaan Advocaten N.V. te Capelle aan den IJssel
Grand, mr. R. Le: Windt Le Grand Leeuwenburgh te Rotterdam
Grift, mw. mr. S. van de: SliepenbeekVanCoolwijkVanGaal te

Amsterdam
Groenewoud, mr. Chr.: DVDW Advocaten te Rotterdam
Groot, mr. M.K.Z.: KG Finance Lawyers te Amsterdam
Groot, mw. mr. M.J. de: Borg Advocaten te Bussum
Hanegraaf, mr. C.E.J.M.: BANNING N.V. te 's-Hertogenbosch
Haverkort, mw. mr. M.M.: De Haan Advocaten en Notarissen B.V. te Almere
Heeten, mr. D. den: Dirkzwager advocaten & notarissen N.V. te Arnhem
Heidstra, mw. mr. E.A.M.: Van der Steenhoven advocaten N.V. te Amsterdam
Hellinga, mw. mr. L.: Advocatenkantoor Seegers & Lebouille te Amsterdam
Hendrickx, mr. J.J.M.: Banning N.V. te Amsterdam
Hennekens, mw. mr. M.P.M.: Hekkelman Advocaten N.V. te Nijmegen
Heuvel, mr. R.R.M. van den: DVDW Advocaten te Rotterdam
Hissink, mw. mr. G.M.: Dirkzwager advocaten & notarissen N.V. te Arnhem
Hoevenaars, mw. mr. M.A.J.: De Gier | Stam Advocaten te Utrecht
Hoogen, mw. mr. E.J.A. van den: Van Uiter Advocaten te Kaatsheuvel
Hoogendoorn, mr. M.: Windt Le Grand Leeuwenburgh te Rotterdam
Hoppers, mw. mr. F.V.I.M.: Dirkzwager advocaten & notarissen N.V. te Arnhem
Hout, mr. P. van der: Van de Sande Bernds

te Rotterdam
Hoving, mr. H.A.: Dirkzwager advocaten & notarissen N.V. te Arnhem
Hummelen, mr. J.M.: NautaDutilh N.V. te Amsterdam
Jacobs-Jens, mw. mr. L.E.: Absolute Advocaten te Huissen
Jong, mr. J.T. de: Osborne Clarke N.V. te Amsterdam
Jong, mw. mr. T.L.V. de: Schol en Gorter Advocaten te Enschede
Jonker, mr. E.R.: Ariëns Schoonderbeek advocaten te Amersfoort
Kamp, mr. M.C. van: vanState Advocaten te Amsterdam
Kendall, mr. Q.F.B.W.: De Hef Advocaten te Rotterdam
Kivik of Beernink, mr. T.H.G.: Stekelenburg Advocaten te Holten
Koeijer, mw. mr. C.L. de: Burlet & Van de Wijnckel Advocaten te Terneuzen
Koers, mw. mr. L.: Noppen de Vries Goemans Advocaten te Arnhem
Koetze, mw. mr. M.C.: De Boorder Schoots Familierechtadvocaten, Mediators en Collaborative Divorce Lawyers te Amsterdam
Komen, mr. D.: Van Steenderen MainportLawyers B.V. te Rotterdam
Kooijman, mr. M.J.: Boeve Familierecht te Arnhem
Koppert, mr. J.M.: Advocatuur E.R. Van Schaik te Lelystad
Krikke, mr. K.A.: Drost & Van de Vijver B.V. te Baarn
Kros, mr. W.M.: Loyens & Loeff N.V. te Amsterdam
Kruijt, mr. J.S.: Kruijt

Legal te Amsterdam
Kuijpers, mw. mr.
 L.A.J.: Loyens & Loeff
 N.V. te Rotterdam
Lakens, mr. H.J.: Wijn &
 Stael Advocaten N.V. te
 Utrecht
Lambert, mr. F.: De
 Bok Roijers Gasseling
 Advocaten te
 Rotterdam
Langen-Loeffen, mw.
 mr. P.E.M.: Fender
 Advocaten B.V. te
 Eindhoven
Leersum, mr. W.R.J.
 van: De Brauw
 Blackstone Westbroek
 N.V. te Amsterdam
Leeuwen, mr.
 M.P. van: Severijn
 Hulshof Advocaten te
 's-Gravenhage
Leferink, mw. mr. B.M.:
 Nysingh advocaten-
 notarissen N.V. te
 Zwolle
Lindmark, mw. mr.

's-Gravenhage
Norden, mw. mr. S.
 van: Baker & McKenzie
 Amsterdam N.V. te
 Amsterdam
Oey, mw. mr. J.S.: SRK
 Rechtsbijstand te
 Zoetermeer
Olthoff-Worst, mw. mr.
 M.M.: SmeetsGijbels
 B.V. te Amsterdam
Ommeren, mw. mr.
 C.W.P. van: Baker &
 McKenzie Amsterdam
 N.V. te Amsterdam
Osinga, mw. mr. S.:
 Wolthers Jagersma
 Advocaten te
 Zuidwolde dr
Pasterkamp, mw. mr.
 M.: Lexence N.V. te
 Amsterdam
Peperkamp, mw. mr.
 E.W.S.: Holland Van
 Gijzen Advocaten en
 Notarissen LLP te
 Amsterdam
Pijl-Groenestein,

Zwolle
Rijnja, mr. M.V.C.H.:
 Stek te Amsterdam
Rosina, mw. mr. Y.N.:
 PHAROS Advocaten te
 Bussum
Rustenburg, mw.
 mr. M.T.: Vlaskamp
 Advocaten B.V. te
 Amersfoort
Sahan, mr. M.: DVAN
 advocatuur & notariaat
 te Utrecht
Sauvé, mw. mr.
 A.M.P.J.H.: Dirkzwager
 advocaten & notarissen
 N.V. te Arnhem
Schepers, mw. mr.
 R.E.: Daniels Huisman
 Advocaten te Almelo
Schoor, mr. M.:
 Schoor Advocatuur
 en Mediation te
 Eindhoven
Siegers, mw. mr. J.M.:
 Stibbe te London
Silvis, mr. P.M.:
 NautaDutilh te New

Bentham & Keulen N.V.
 te Utrecht
Temeltasch, mr. B.:
 Houweling & Kars te
 Bleiswijk
Tijs, mw. mr. L.M.:
 SRK Rechtsbijstand te
 Zoetermeer
Timmer, mw. mr. R.:
 Hogeman Doijeweerd
 Advocaten te Zutphen
Timmers, mr. M.C.:
 Siemens Nederland
 N.V. te 's-Gravenhage
Tros, mw. mr. E.:
 Landal GreenParks B.V.
 te Leidschendam
Valkenaars, mw. mr.
 A.J.C.: Fort Advocaten
 N.V. te Amsterdam
Verdoorn, mw. mr. L.:
 Labré advocaten te
 Amsterdam
Vermeeren-Keijzers,
 mw. mr. I.H.: Jones Day
 te Amsterdam
Visser, mw. mr. E.T.:
 Banning N.V. te

M.L.W.: Van Zuethem
 Advocaten te Breda
Wiegerink, mr. R.T.:
 Van der Feltz advocaten
 te 's-Gravenhage
Wiggers, mr. S.H.:
 Loyens & Loeff N.V. te
 Amsterdam
Wijsman, mr. L.C.A.:
 NautaDutilh N.V. te
 Amsterdam
Willems, mr. H.J.:
 Dirkzwager advocaten
 & notarissen N.V. te
 Arnhem
Willemssen, mw. mr.
 C.H.J.: MHA Advocaten
 te Arnhem
Winkens-Besems,
 mw. mr. P.Q.: Van As
 Advocaten te Uden
Yeh, mw. mr. N.:
 SmeetsGijbels BV te
 Rotterdam
Zanten, mw. mr. D.
 van: Advocatenkantoor
 Blenheim te
 Amsterdam

EEN KLEINER KANTOOR MET SECTORFOCUS

Danielle Radder (31) is onlangs overgestapt van AKD naar Leijnse Artz waar ze zich bezighoudt met mededingingsrecht en aanbestedingsrecht. 'De kennis en ervaring op het gebied van *lifesciences* en gezondheidszorg zijn er enorm. Ik heb bewust voor een nichekantoor met sectorfocus gekozen. De gezondheidszorg in Nederland is aan veel veranderingen onderhevig. Dit maakt het werk veelzijdig en uitdagend. Het is interessant om met cliënten mee te denken hoe hiermee om te gaan en om hen te ondersteunen bij het ontwikkelen van initiatieven om de gezondheidszorg toekomstbestendig te maken.'

S.: TeekensKarstens
 advocaten notarissen
 te Leiden
Mars, mw. mr. P.R.:
 Van Ewijk Advocaten
 Mediators te
 's-Hertogenbosch
Menkhorst, mw. mr.
 E.C.: BANNING N.V. te
 's-Hertogenbosch
Mijnke, mr. N.: Fort
 Advocaten N.V. te
 Amsterdam
Moojen, mr. W.E.:
 Moderne Meester
 Advocatuur te Utrecht
Mulders, mw. mr. E.C.:
 Baker & McKenzie
 Amsterdam N.V. te
 Amsterdam
Nass, mr. J.C. van:
 KPMG Staffing &
 Facility Services B.V. te
 Amstelveen
Neering, mr. V.M.:
 NN Advocaten te

mw. mr. G.E.M.:
 Wybenga Advocaten te
 Rotterdam
Pimentel, mr. E.:
 LFJ Advocatuur te
 Amstelveen
Poelman, mr.
 M.A.: Wintertaling
 Advocaten & Notarissen
 te Amsterdam
Punt, mw. mr. I.:
 Achmea Divisie Zorg
 & Gezondheid te Leiden
Putter, mr. S.N.J.:
 Conway & Partners te
 Rotterdam
Radder, mw. mr.
 D.: Leijnse Artz te
 Rotterdam
Raeds, mw. mr.
 E.N.M.: Freshfields
 Bruckhaus Deringer
 LLP te Amsterdam
Riel, mw. mr. B.L.
 van: Dommerholt
 Advocaten N.V. te

York
Slofstra, mw. mr. A.T.:
 Haarsma Advocaten te
 Paterswolde
Snelders, mw. mr.
 M.Th.E.: Voorink
 Van den Tooren Van
 Aanhold Van de Venne
 Advocaten te Zutphen
Snippe, mw. mr. M.:
 Van Diepen Van der
 Kroef Advocaten te
 Amsterdam
Spijker, mw. mr. F.:
 TeekensKarstens
 advocaten notarissen
 te Leiden
Sprong, mw. mr.
 C.M.C.J. van der:
 KZO|013 advocaten te
 Tilburg
Stibbe, mw. mr.
 P.: Bakhuijsen de
 Neef Advocaten te
 Amsterdam
Storm, mr. S.E.: Van

Amsterdam
Visser, mw. mr. K.:
 Baker & McKenzie
 Amsterdam N.V. te
 Amsterdam
Vissers, mw. mr.
 C.: Blumstone te
 Amsterdam
Vissers, mw. mr. M.:
 Moszkowicz Advocaten
 Utrecht te Utrecht
Vlieger, mw. mr.
 A.C.M. De: Vallenduik
 Advocaten te Haarlem
Vries, mr. J. de:
 BIZ Advocaten,
 Business Law te
 's-Hertogenbosch
Vries, mw. mr. R. de:
 Van Veen Advocaten te
 Ede gld
Weerheim, mr. G.L.:
 Habraken Rutten
 Advocaten B.V. te
 Rotterdam
Weerts, mw. mr.

Zoest, mr. M.R.C. van:
 CORP. advocaten te
 Amsterdam
Zwam, mw. mr. C.J.L.
 van: CORP. advocaten
 te Amsterdam

NAAR NIEUW(E) KANTOOR OF ASSOCIATIE

#Recht advocatuur (mr.
 B.A.J. van Lammeren te
 Alphen aan den Rijn)
**Advocatenkantoor
 Bekenkamp** (mr.
 W.P. Bekenkamp te
 Schiedam)
**Advocatenkantoor De
 Brabantse Wal** (mw.
 mr. A.M.M. de Waal te
 Hoogerheide)
**Advocatenkantoor
 Harhangi** (mw. mr.
 D.S. Harhangi-Asarfi te
 Rotterdam)

Advocaten-
kantoor Lugard (mw. mr. M.C. Lugard-van Beijma te Utrecht)
Advocatenkantoor
Lunshof (mw. mr. A.I. Lunshof te Zwaag)
Advocatenkantoor mr. A.H.M. van den Broek (mr. A.H.M. van den Broek te Maastricht)
Advocatenkantoor mr. R.A. Dayala (mr. R.A.

Keukens, mr. M.J.V. van Logten en mw. mr. E.T. Visser te Amsterdam)
Benine Advocatuur & Mediation (mw. mr. B.R. Maarl-Cohen te Vleuten)
Breeveld Advocatuur (mw. mr. J. Breeveld te Amsterdam)
CBEA | Cross Border Erfrecht Advocatuur (mw. mr. G.S.A.J. Kuis te Voorburg)

Jakarta)
GVR Advocaten B.V. (mr. J.H.A. van Eijk te Meppel)
HB Legal B.V. (mw. mr. H.R. Bos te Arnhem)
Heidanus Arnoldus Roosjen Advocaten (mr. R.M.A. Arnoldus, mr. N.A. Heidanus en mr. S.O. Roosjen te Groningen)
HVG advocaten-avocats

R.W.J.H.A. Neijndorff te 's-Hertogenbosch)
LS&H Lawyers B.V. (mw. mr. C.I. de Geus en mw. mr. N.U.N. Kien te Rotterdam)
MAAK advocaten (mr. M.G. Krüger en mr. R.R.E. Roosjen te Amsterdam)
Marjolein Dikkerboom Advocatuur (mw. mr. M.K.J. Dikkerboom te

Huisman, mr. P.T. Huisman en mr. W. Schoo te Groningen)
Slappendel Familierecht Advocatuur & Mediation (mw. mr. E.A. Slappendel te Gouda)
Sun Chemical (mr. P.H. Riedijk te Weesp)
Van der Leer Advocatuur (mw. mr. L. Leer-Jellinghaus te Haarlem)
Van Drueten Advocatuur

‘JE HOEFT JE NOOIT AF TE VRAGEN WAAR JE HET VOOR DOET’

Lucien Nix (46) en **Willemijn Vermeer** (39) zijn onlangs advocatenkantoor Oud-Zuid gestart, een algemene sociale praktijk. ‘Aantrekkelijk aan de sociale praktijk is dat je je nooit hoeft af te vragen waar je het voor doet,’ aldus Nix. ‘Vaak “spat” het belang van de cliënt van de zaak af en een mooi resultaat is dan zeer bevredigend.’ Vermeer: ‘We houden van procederen, maar als het lukt om er buiten rechte op een prettige manier uit te komen, geeft me dat het gevoel dat ik echt iets heb bereikt voor mijn cliënt.’

Dayala te Amsterdam-Zuidoost)
Advocatenkantoor
Oud-Zuid (mr. L. Nix en mw. mr. W. Vermeer te Amsterdam)
Advocatenkantoor
Ubbergen (mw. mr. A.A. Ubbergen te Amsterdam)
Advocatenkantoor Zahi (mw. mr. H. Zahi te Zaandam)
AKVR (mr. O. van Rijswijk te Gouda)
Aliuslaw (mw. mr. C. Almeida te Rotterdam)
Amstel & Seine Avocats (mr. J.W.G.M. van Lotringen te Parijs)
Amsterdam
Immigration Law Firm (AILF) (mr. H.L.M. Janssen te Amsterdam)
Andriette van Hout Advocatuur (mw. mr. A.A.H.M. van Hout te Liessel)
Arslan & Arslan Advocaten (mr. O. Arslan te 's-Gravenhage)
Arslaner Advocatuur (mw. mr. C. Arslaner te 's-Gravenhage)
Baker & McKenzie LLP (mr. R.D.J. Bavinc te Palo Alto)
Banning N.V. (mw. mr. G.G. Bosch, mw. mr. M.J. Dezentjé, mr. J.J.M. Hendrickx, mw. mr. R.D. Hofman, mr. Q.

CJB Advocatuur (mw. mr. C.J. Bungay te Yde)
Claudia Hocks Advocatuur (mw. mr. C.H.C. Hocks te Maastricht)
Cogens Advocaten (mr. M.J. Mookhram te Heerlen)
Corona Legal (mr. A. van der Krans te Amsterdam)
De Jong Van Mook Advocaten (mr. M. de Jong en mw. mr. N. van Mook te Kerkdriel)
Diederik Verhoeven, Advocaat (mr. H.J.J. Verhoeven te Sprang-Capelle)
Dijkmans Advocaten (mr. P.W.H.M. Dijkmans te Hapert)
Draad Advocaten (mr. G.B. de Jong en mr. L.S. Slinkman te Hoogeveen)
Eijsbouts Advocatuur BV (mr. Ch.J.R. Eijsbouts te Bussum)
Galama Legal (mw. mr. A.S.M. Galama te Amsterdam)
Gemeente De Ronde Venen (mw. mr. P.M.L. Schot-Schröder te Mijdrecht)
Gimbrère Advocaten (mw. mr. N.J. Rijken te Barcelona)
Ginting & Reksodiputro (mr. D.W.O. Jalink te

(mr. S. Verschuur te Brussel)
IAH Praktijk (mw. mr. I.A. Hoedemaeker te Amsterdam)
Inspectie voor de Gezondheidszorg; IGG-advocaten (mw. mr. I. de Groot en mw. mr. K.M. Mulder te Utrecht)
Jonkers & Van Gemert Advocaten (mr. A.W. van Gemert en mr. R. Jonkers te Amsterdam)
Jordan Law (mr. J.S. Jordan te 's-Gravenhage)
Kaag Advocatuur (mw. mr. M. de Vries te Oegstgeest)
Kampijon Advocatuur (mw. mr. S.A. Kampijon te Amsterdam)
KG Finance Lawyers (mr. M.K.Z. Groot en mr. S. Kroesbergen te Amsterdam)
Koster Advocatuur (mr. F. Koster te Lent)
LawsLinked (mw. mr. E. Maarsen-Neumann te Amsterdam)
LEAN Lawyers (mr. D. Beljon te Utrecht)
LFJ Advocatuur (mr. L.F. Jansen en mr. E. Pimentel te Amstelveen)
Linea Recta Advocatuur (mw. mr. C.N. Vethanayagam te Rotterdam)
Loevendie Neijndorff advocaten (mr.

Amsterdam)
Michels Advocatuur (mr. R.G.M. Michels te Veghel)
Mijn-Recht (mr. S. Askamp te Laren nh)
Mr. GWB van Westen Advocaat-belastingkundige (mr. G.W.B. van Westen te Leiden)
mr. M.N. Grootfaam (mw. mr. M.N. Grootfaam te Amsterdam)
mr. S. de Kluiver (mw. mr. S. de Kluiver te Rotterdam)
Naciri & Associés
Allen & Overy (mw. mr. A.M. Landsmeer te Casablanca, Marokko)
Oosterveer Advocatuur (mr. R.A. Oosterveer te Apeldoorn)
Peeters Familierecht Advocatuur & Mediation (mw. mr. M. Peeters te Woerden)
Philips Lighting B.V. (mw. mr. I. de Jonge te Eindhoven)
RAAF advocaten
B.V. (mr. F. Arts en mr. R.A.M. Saedt te Nijmegen)
Samsung Electronics Benelux B.V. (mr. T.A.B.Y. Conijn te Schiphol)
Schoo & Huisman advocaten (mr. P.N.

(mr. B.J. van Drueten te Erlecom)
Van Hunnik & Kok advocaten (mr. M. van Hunnik en mr. W. Kok te Ede gld)
Van Koningsveld & Boomstra advocaten (mr. W.H. Boomstra en mw. mr. A.D. van Koningsveld te Amsterdam)
Van Nuenen Verger en Vullings advocaten | mediators (mw. mr. E.M.G. van Nuenen-Meulesteen te Hilvarenbeek)
vanState Advocaten (mw. mr. N.A.M. Geraedts, mr. M.C. van Kamp en mr. R.C.V. Mans te Amstelveen)
WestLegal (mr. W.A. Westenbroek te Amsterdam)
Yieldlegal BVBA (mw. mr. M.J. Osse te Brussel)

UIT DE PRAKTIJK

Amsing, mw. mr. H.J., Heerlen (09-05-2016)
Andriessen, mw. mr. S.M., Amsterdam (01-06-2016)
Baarle, mw. mr. C.J.M. van, Breda (29-06-2016)
Balfort, mr. W.C., Leiden (01-05-2016)
Bekema, mr. N.L.J., Venlo (01-06-2016)
Bentem, mr. B.,

Vacature gemeente Rotterdam:

Operationeel-coach (team civiel-advocaten)

De gemeente Rotterdam is een dynamische gemeente met een breed scala aan juridische activiteiten.

Afdeling Juridische diensten van de gemeente vraagt voor het team civiel-advocaten van haar afdeling Proces en Advies een operationeel coach. Een ervaren senior-jurist met expertise op breed civielrechtelijk terrein en een relevante achtergrond in de commerciële advocatuur. De operationeel coach zorgt voor het dagelijks taakgericht aansturen van de medewerkers in het team civiel-advocaten (waarvan naast 9 advocaten ook enkele juridisch adviseurs deel uitmaken) en levert juridisch-inhoudelijke expertise in de afhandeling van civielrechtelijke procedures en juridische advisering (op het niveau van juridisch adviseur 1).

Wij zoeken iemand die in staat is te werken en denken vanuit helikopterview en met een goed gevoel voor het werken in een politiek-bestuurlijke context. Een stevige persoon, gedreven, bindend, die in staat is breed draagvlak te creëren en te behouden en die in staat is te functioneren in een politiek-bestuurlijke omgeving en in die context binnen door de Orde van Advocaten gestelde kaders te waken over de positionering van de advocaten in dienst van de gemeente en deze te borgen.

De uiterste reactietermijn is: 25 september 2016

Voor meer informatie zie:

www.rotterdam.nl/werkenbij en klik op 'actuele vacatures'.

Haal uw master Rechtsgeleerdheid in deeltijd bij de Open Universiteit En join the Masters of the University

4 profielen:

- Privaatrecht
- Staats- en bestuursrecht
- Strafrecht
- Fiscaal Recht

Of een generiek profiel

- ✓ Studeer zelfstandig
- ✓ Persoonlijke begeleiding
- ✓ Gestructureerd programma
- ✓ Schakel van hbo naar wo

**Vraag een persoonlijk adviesgesprek aan
www.ou.nl/rechten**

OU.nl

Academisch, persoonlijk, online

HANDLEIDING VOOR HET OPSTELLEN EN BEOORDELEN VAN NEDERLANDSRECHTELIJKE LEGAL OPINIONS

- ✓ Beschrijving van de Nederlandse opinionpraktijk
- ✓ Voorbeeldopinions met toelichting
- ✓ Verklarende woordenlijst en uitgebreid trefwoorden- en wetsartikelenregister

85 EURO

Enschede (28-06-2016)
Berenschot, mw. mr. M.A.B., Hilversum (01-05-2016)
Beukering, mw. mr. B.I.H. van, Amsterdam (01-05-2016)
Beuning, mw. mr. M.M.I. van, Amsterdam (30-06-2016)
Beusker, mr. G.H., Venlo (01-06-2016)
Bilt, mw. mr. V.A.M.G. van de, Rotterdam (03-05-2016)
Boers, mw. mr. E.T.A., Alkmaar (25-04-2016)

V.W., Rotterdam (01-06-2016)
Harteman, mw. mr. R.D., Breda (01-05-2016)
Heima, mw. mr. M., Schiphol (12-05-2016)
Heuker of Hoek, mw. mr. D., Eindhoven (31-05-2016)
Heur, mr. G.G.J.G. van, Weert (29-06-2016)
Hirdes, mw. mr. S.M.E., Amsterdam (02-05-2016)
Hoek, mw. mr. B. van den, Utrecht (26-05-2016)

Beverwijk (19-05-2016)
Kuhl, mw. mr. E., Zaandam (01-06-2016)
Kunst-den Teuling, mw. mr. L., Singapore (31-05-2016)
Kuyper, mr. D.J.T., Amsterdam (01-05-2016)
Laagland, mw. mr. D.C., Leiden (20-5-2016)
Laan, mw. mr. N.N. van der, Amsterdam (01-06-2016)
Lakwijk, mw. mr. I.F.M., Eindhoven (30-06-2016)
Lammerse, mw. mr. M., Hoorn nh (03-05-2016)

Poerink, mr. M.U., Woerden (24-06-2016)
Putten, mw. mr. C.A.L.C. van, Oisterwijk (29-04-2016)
Ranitz, mw. mr. Q.V. de, 's-Gravenhage (16-05-2016)
Raymakers, mw. mr. Y.H.C., Amsterdam (01-05-2016)
Riep, mr. M.P.M., Uden (30-04-2016)
Rijksen, mw. mr. M.F.T., Amsterdam (07-06-2016)
Rohaen-Keilholtz, mw.

Verburg, mw. mr. F.M., Nijmegen (01-06-2016)
Verhaar-Stolwerk, mw. mr. A.J., Alkmaar (01-05-2016)
Vervuurt, mr. J.B., Amsterdam (24-06-2016)
Viegen, mw. mr. M. van, Rotterdam (01-06-2016)
Vijftigschild, mw. mr. C.J.M., Amsterdam (21-06-2016)
Vink, mr. B.A., Amsterdam (10-06-2016)
Visser, mw. mr. C.,

IEDEREEN DENKT EN DOET ACTIEF MEE

'Van advocaten en notarissen tot aan support, iedereen denkt en doet actief mee.' Deze betrokkenheid kenmerkt DVAN. **Mustafa Sahan** (27) stapte onlangs over naar dit kantoor in Utrecht na jaren bij Heussen in Amsterdam te hebben gewerkt. 'In mijn vakgebied, het ondernemingsrecht, is samenspel tussen advocatuur en notariaat erg belangrijk. DVAN heeft beide expertises in huis waardoor de lijntjes kort zijn. De totstandkoming van een transactie is een proces en stagnatie is funest voor de motivatie van alle betrokkenen. Daarom vind ik dat mijn werkdag geslaagd is als we weer een (grote) stap hebben gezet in het proces.'

Boers, mw. mr. W., Deventer (01-06-2016)
Bolt, mw. mr. A.K., Roden (08-06-2016)
Brandt, mr. C.L., 's-Gravenhage (03-05-2016)
Brink, mr. A.Th.P.A., Noordwijk zh (01-06-2016)
Brink, mr. M.J., Haarlem (01-05-2016)
Bruin, mw. mr. M.K. de, Utrecht (31-05-2016)
Buijs, mw. mr. L. van den, 's-Gravenhage (30-06-2016)
Dam-van den Broek, mw. mr. L.W.M., 's-Hertogenbosch (08-06-2016)
Dankers, mw. mr. K., Utrecht (01-06-2016)
Danopoulos, mw. mr. A., Rotterdam (01-05-2016)
Dorsthorst, mr. B.R.C. te, Amsterdam (01-05-2016)
Essink, mr. B.J., Utrecht (01-05-2016)
Eyck, mw. mr. J.H.J.M., Rotterdam (29-06-2016)
Fleumer, mr. J., Berkel en Rodenrijs (30-06-2016)
Goudswaard, mw. mr.

Huisman-Heijs, mw. mr. F., Amsterdam (01-06-2016)
Huls van Taxis, mw. mr. A.H.L. van, Amsterdam (30-05-2016)
Huppens, mr. N., Amsterdam (07-06-2016)
Isik, mw. mr. U., Amsterdam (30-04-2016)
Jagt-Jobsen, mw. mr. J.A.E. van der, 's-Gravenhage (01-06-2016)
Jenniskens, mw. mr. M.E.J., Amsterdam (20-06-2016)
Jonge, mr. W.P. de, Rotterdam (18-05-2016)
Kempens, mw. mr. E.A.C. van, 's-Gravenhage (01-05-2016)
Ketelaars, mr. C.M.V.M., Tilburg (01-05-2016)
Kloppers, mw. mr. C.M.H., Arnhem (01-05-2016)
Korteweg, mr. D.A., Amsterdam (01-06-2016)
Koster, mr. F., Lent (20-06-2016)
Koster, mr. F., Nijmegen (20-06-2016)
Kranendonk, mr. C.L.,

Liere, mr. C.M. van, Amsterdam (18-05-2016)
Maeijer, mw. mr. C.G.H., Amsterdam (22-06-2016)
Maes, mr. Y.T.H., Maastricht (03-06-2016)
Mansum, mr. T. van, Rijswijk zh (25-04-2016)
Mathey-Bal, mw. mr. P.P.D., Enschede (28-04-2016)
Meerman, mw. mr. A.M., Amsterdam (15-06-2016)
Mollema, mr. F.J.E., Amsterdam (30-04-2016)
Mulder, mw. mr. C.W.M., 's-Gravenhage (01-06-2016)
Offringa, mr. W.A., Amsterdam (01-06-2016)
Oord, mw. mr. N. van den, Rotterdam (01-06-2016)
Oostvriesland, mw. mr. S.N., Amsterdam (02-05-2016)
Paauw, mw. mr. M.P.S., Amsterdam (01-06-2016)
Pasaribu, mw. mr. F.G.D., Amsterdam (01-05-2016)

mr. C., Arnhem (17-05-2016)
Roodenburg, mr. N., 's-Gravenhage (09-06-2016)
Rooij, mr. H.J.A.M.W. van, Eindhoven (29-04-2016)
Rotte, mw. mr. E.M., Nijmegen (02-05-2016)
Ruijters, mw. mr. M.J.H., Almere (01-05-2016)
Saaidi, mw. mr. M., Amsterdam (01-05-2016)
Smit, mw. mr. E., Deventer (15-05-2016)
Spoor, mw. mr. K., Steenwijk (20-05-2016)
Staak, mr. A.H. van der, Amsterdam (01-06-2016)
Stevens, mr. E., Helmond (01-06-2016)
Straten, mw. mr. P.S. van, Amsterdam (01-05-2016)
Tang, mw. mr. S., Almere (01-05-2016)
Toorn, mw. mr. L. aan den, Nijmegen (01-06-2016)
Turgut-Arslan, mw. mr. A., Eindhoven (01-06-2016)
Veen, mr. A.R. van de, Zwolle (25-04-2016)

Rotterdam (01-05-2016)
Vliet, mw. mr. D. van, Rotterdam (01-06-2016)
Voorn, mr. L.J.G., Amsterdam (30-06-2016)
Voort, mw. mr. R.A. van der, Almere (09-06-2016)
Vromans, mw. mr. R., Rotterdam (06-06-2016)
Vuuren, mr. J.G. van, Utrecht (01-05-2016)
Wassenaar van Catwijk, mr. A.G.J. van, Amsterdam (01-05-2016)
Westendorp, mr. M.A., 's-Gravenhage (02-06-2016)
Wieland, mr. W.J., Amsterdam (30-04-2016)
Wijnen, mw. mr. M.T.W., Eindhoven (16-05-2016)
Willemse, mr. B.P., Utrecht (02-05-2016)
Wouw, mr. M.J. van, 's-Gravenhage (01-06-2016)
Zuiderwijk, mr. M.P., Breda (01-06-2016)

OVERLEDEN

Herwaarden, mr. P.I. van, Maassluis (09-06-2016)

UITSPRAKEN

Deze uitspraken zijn geselecteerd en bewerkt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak, bestaande uit Carel Gaaf (voorzitter), Tjitske Cieremans, Han Jahae, Robert Sanders en Paul Wilmink.

KLAKKELOOS OVERNEMEN

- Raad van discipline Amsterdam, 4 augustus 2015, zaak nr. 15-109 NH, ECLI:NL:TADRAMS:2015:186.
- Artikelen 46 en 48, lid 6 Advocatenwet, gedragsregel 1.
- Dekenbezwaar.
- Advocaten mogen niet meewerken aan het omzeilen van de verplichte procesvertegenwoordiging.

Mr. X behartigt de belangen van A in het kader van de beëindiging van diens relatie met B. De ontvlechting van de gemeenschappelijke financiële belangen van A en B heeft geleid tot diverse procedures en klachten, waarbij ook de vennootschappen van A en B betrokken waren. Vast is komen te staan dat mr. X zijn cliënt nagenoeg geheel de vrije hand liet bij het opstellen van alle processtukken in het conflict met B, waaronder een drietal dagvaardingen en pleitnotities. Hiertegen richt zich het dekenbezwaar. De raad overweegt dat in alle procedures waarin mr. X voor A is opgetreden voor A verplichte procesvertegenwoordiging gold. De regel van verplichte procesvertegenwoordiging dient een maatschappelijk belang. Advocaten mogen er niet aan meewerken dat die regel wordt omzeild. Dat is hier wel gebeurd. Mr. X heeft aldus het vertrouwen in de advocatuur geschaad. De raad acht het bezwaar gegrond.

Berisping en veroordeling in de proceskosten, begroot op 1.000 euro.

BEVESTIGING FINANCIËLE AFSPRAKEN MET DE CLIËNT

- Hof van discipline, 26 oktober 2015, zaak nr. 7480, ECLI:NL:TAH-VD:2015:275.

- Artikel 46 Advocatenwet.
- Financiële afspraken met de cliënt moeten aan hem worden bevestigd. Een brief aan een verzekeraar met een kopie aan de cliënt volstaat niet. Het dreigen met een aansprakelijkstelling voor door een advocaat door de indiening van een klacht te lijden schade betaamt een behoorlijk advocaat niet.

Klager is betrokken geraakt bij een auto-ongeval. De assuradeur van de veroorzaker zegt toe klager de schade te zullen vergoeden. Klager verzoekt mr. X hem bij de afwikkeling bij te staan. Mr. X schrijft de assuradeur dat hij met klager heeft afgesproken dat hij voor hem werkzaam zal zijn op basis van een uurtarief van 225 euro en zendt klager daarvan een kopie. De eerste rekeningen van mr. X worden door de assuradeur betaald. Vervolgens ontstaat onenigheid tussen klager en mr. X, waarna klager overstapt naar een andere advocaat. De assuradeur verwijst mr. X voor betaling van zijn verdere nota's naar klager. Klager weigert die nota's te betalen. Klager beklaagt zich erover dat mr. X hem niet heeft gewezen op de mogelijkheid van gefinancierde rechtshulp en geen betalingsafspraken met hem heeft gemaakt.

Volgens de raad van discipline en – in hoger beroep ook volgens het hof – zijn beide klachtonderdelen gegrond. Dat mr. X een kopie van zijn brief aan de assuradeur met het daarin vermelde uurtarief aan klager heeft gezonden, heeft niet te gelden als een afspraak met klager zelf dat mr. X hem datzelfde

uurtarief in rekening zou brengen, als de assuradeur dat niet (meer) zou betalen. Mr. X had die belangrijke afspraak in een aan klager zelf gericht stuk moeten bevestigen. Mr. X had er bovendien niet klakkeloos op mogen vertrouwen dat de door hem gedeclareerde kosten volledig door de verzekeraar zouden worden vergoed, hoewel deze de aansprakelijkheid had erkend. Mr. X had derhalve de mogelijkheid van het aanvragen een toevoeging met klager moeten bespreken en deze zekerheidshalve behoren aan te vragen indien mr. X het vermoeden had gehad dat klager daarvoor in aanmerking kwam. De raad en het hof achten het bovendien onbetamelijk dat mr. X klager en diens nieuwe advocaat gedreigd heeft met een aansprakelijkstelling voor de door hem door het indienen van de klacht te lijden schade. Berisping.

SCHIKKINGS-ONDERHANDELINGEN

- Hof van discipline, 23 november 2015, zaak nr. 7469, ECLI:NL:TAH-VD:2015:296.
- Gedragsregel 13.
- Het verbod om mededeling te doen over de inhoud van schikkingsonderhandelingen richt zich op het doen van die mededelingen aan de rechter aan wiens oordeel de zaak is onderworpen, niet op mededelingen daaromtrent aan een andere rechter waarvan het oordeel over een geschil tussen dezelfde partijen is gevraagd.

Klaagster heeft bij de kantonrechter een procedure tegen haar werkgever gevoerd, waarin zij

schadevergoeding vorderde wegens slecht werkgeverschap. In het kader daarvan zijn tevergeefs schikkingsonderhandelingen gevoerd. In een daaropvolgende procedure bij de bestuursrechter over het ontslag van klaagster stelt de advocaat van klaagsters werkgever, mr. X, dat klaagster 'zichzelf met het afslaan van een minnelijke regeling twee jaar eerder de kans heeft ontnomen om de beschadigde werkrelatie op goede wijze te herstellen'. De raad oordeelt dat dit een schending van gedragsregel 13 oplevert en legt mr. X hiervoor een waarschuwing op. In hoger beroep oordeelt het hof daarentegen dat gedragsregel 13 niet op deze situatie ziet. Het overweegt dat deze regel zich nadrukkelijk richt op het niet-mededelen van de inhoud van schikkingsonderhandelingen aan de rechter aan wiens oordeel de zaak is onderworpen. De mededeling van mr. X had betrekking op een andere zaak met een andere vordering. Dat de procedure waarin mr. X de mededeling deed tussen dezelfde partijen werd gevoerd en voortvloeide uit een arbeidsovereenkomst ter zake waarvan eerder was geprocedeerd, maakt dit volgens het hof niet anders.

NOOT

Het doel van gedragsregel 13 is, zoals het hof overweegt, om onderling overleg tussen advocaten, onderhandelingen en het zoeken naar oplossingen buiten het proces te vergemakkelijken. De vraag is of dat doel onder alle omstandigheden wordt bereikt indien partijen er rekening mee moeten houden dat hun opstelling tijdens die

onderhandelingen in een volgende procedure aan hen kan worden tegengeworpen. **HU**

ONJUIST INFORMEREN RAAD VAN TOEZICHT

- Hof van discipline, 4 december 2015, zaak nr. 7571, ECLI:NL:TAH-VD:2015:320.
- Artikel 46 Advocatenwet, gedragsregels 1 en 30.
- Dekenbezwaar.
- Advocaat heeft raad van toezicht (nu: raad van de orde) onjuist voorgelicht over de aard van de samenwerking met stagiaire.

Mr. X wenste een samenwerking aan te gaan met mr. Y. Naar aanleiding van haar beëdigingsverzoek laat de raad van toezicht mr. Y weten dat zij is te beschouwen als een ondernemer-stagiaire en daarom moet voldoen aan de eisen die aan een zelfstandig kantoor worden gesteld. Mr. Y stelt dat geen sprake is van een eigen, zelfstandig kantoor, waarop de raad van toezicht haar in overweging geeft als stagiaire in loondienst een beëdigingsaanvraag te doen en in dat verband een arbeidsovereenkomst ter goedkeuring mee te sturen. Een op 26 oktober 2011 door mrs. X en Y getekende arbeidsovereenkomst wordt aan de raad van toezicht voorgelegd. Op aanwijzing van de raad van toezicht wordt de duur van de arbeidsovereenkomst aangepast en gesteld voor de duur van de stage. Ook deze aangepaste arbeidsovereenkomst wordt aan de raad van toezicht voorgelegd. Eveneens op 26 oktober 2011 komt mr. X met de echtgenoot van mr. Y overeen dat

– in afwijking van de door de raad van toezicht goedgekeurde arbeidsovereenkomst – mr. Y haar advocatenstage zal doorlopen als ondernemer-stagiaire, en dat met haar op die basis zal worden afgerekend respectievelijk dat haar echtgenoot borg staat voor het negatieve verschil tussen zestig procent van haar omzet en het brutosalaris (inclusief werkgeverslasten). Hiertegen richt zich het dekenbezwaar. In eerste aanleg oordeelt de raad dat mr. X de raad van toezicht heeft misleid door de afspraken met de echtgenoot van mr. Y achter te houden. De raad verklaart het bezwaar gegrond en legt aan mr. X de maatregel van voorwaardelijke schorsing op voor de duur van één maand met een proeftijd van twee jaar (zie voor de beslissing van de raad: ECLI:NL:TADRAMS:2015:128). In appel overweegt het hof dat mr. X zich had moeten realiseren dat de overeenkomst met de echtgenoot van mr. Y voor de beoordeling van de raad van toezicht van belang was. Ten aanzien van de stelling van mr. X dat de constructie van deze afspraak geoorloofd was, nu niet mr. Y zelf, maar haar echtgenoot borg stond, overweegt het hof dat dit nu juist ter beoordeling van de raad van toezicht stond. De grief van mr. X dat hij dubbel gestraft wordt omdat de deken hem heeft medegedeeld dat hij waarschijnlijk geen stagiaires meer mag aannemen en opleiden, slaagt niet, omdat deze mededeling van de deken geen tuchtrechtelijke maatregel is. Bekrachtiging van de beslissing van de raad.

TEN SLOTTE

VRIJ

DOOR / BART VAN TONGEREN

ALGEMEEN DEKEN NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Ook dit jaar keek ik weer uit naar een fijne zomervakantie tijdens een druk ordejaar. Deze keer voelde ik mij op mijn vakantieadres beduidend minder op mijn gemak dan voorgaande jaren. Dat kwam door de militairen met machinegeweren die dag in, dag uit de winkels en stranden bewaken na de recente aanslagen in Europa. Ook in Nederland is de beveiliging zichtbaar opgeschroefd, bijvoorbeeld op Schiphol en bij grote evenementen zoals onlangs nog tijdens de Canal Parade (met een glansrol voor de Togaboot, maar dat terzijde). Hierdoor beseft ik meer dan ooit hoe belangrijk en hoe fijn het is te leven in een vrije samenleving. Tegelijkertijd leven we nu met het risico van een terroristische aanslag. Hoe ga je daarmee om? In de maatschappij en de politiek klinkt er een toenemende roep om hardere maatregelen tegen terrorisme. Op zich niet vreemd, want uiteraard wil iedereen dat een mogelijke aanslag in de kiem wordt gesmoord. De vraag is alleen: hoever ga je daarin als samenleving? Mag bijvoorbeeld iedereen tijdens terreurdreiging zonder enige aanleiding gefouilleerd worden om mogelijke terroristen op te sporen? Of mag dat alleen bij een redelijke verdenking? Mogen de veiligheidsdiensten onbeperkt telefoontaps zetten om vroegtijdig dreigingssignalen op te vangen? Mag de politie zomaar meelesen met uw versleutelde whatsappberichten, waar het OM recent op zinspeelde? Zegt u het maar. De antwoorden op deze vragen zijn lastig. In de

Eerste en Tweede Kamer, in 'Brussel' maar ook in veel Europese huiskamers wordt hierover uitvoerig gedebatteerd.

Gelukkig kent Nederland een uitstekende onafhankelijke rechterlijke macht. Onze rechters bieden niet alleen tegenwicht aan door de politiek en overheid gemaakte keuzes, maar vullen deze ook vaak nader in. Dat proces maakt meer dan ooit duidelijk welke belangrijke rol een advocaat speelt in een vrije samenleving. Met als belangrijke taak: zorgen voor een juiste balans tussen de opsporingsbevoegdheden van de politie en het Openbaar Ministerie en de vrijheid van het individu. Een advocaat brengt immers als eerste bij een rechter de vraag naar voren of de in de wet vastgelegde rechten van een verdachte geschonden zijn.

Vandaar dat de NOvA erop hamert dat onze opsporingsdiensten niet klakkeloos over al onze gegevens kunnen beschikken. Zeker niet onder het mom van terrorismebestrijding waarbij veiligheidsdiensten zonder aanleiding mensen kunnen fouilleren of aanhouden. Bij gebrek aan onafhankelijke controle verwordt een vrije samenleving tot een *farce*, verdwijnt het recht op privacy en belanden wij op het verkeerde pad. Politiediensten moeten de juiste bevoegdheden hebben om hun werk goed te kunnen doen, gecontroleerd door de rechterlijke macht, maar we moeten er met z'n allen voor waken dat dit niet doorslaat naar een 'politiestaat'. Dat zal ik, en velen met mij, nooit en te nimmer accepteren.

Dirkzwager zorgt dat u het weet.

Wij delen onze kennis graag.

Het juridische antwoord op een simpele vraag, is vaak gecompliceerder dan verwacht. Met gezond verstand komt u een heel eind, maar voor een écht antwoord is meer kennis nodig. Dirkzwager deelt die kennis graag met u. Ontdek snel hoe Dirkzwager haar kennis deelt op **www.partnerinkennis.nl**

Maak kennis met **Dirkzwager**
advocaten & notarissen

WIJ PLEITEN VOOR HET OOSTEN.

KienhuisHoving brengt je verder. Naar Enschede, het dynamische centrum van Twente. Waar de business bloeit en genieten van het leven een grondrecht is. Op een terras op de Oude Markt, een van de vele landgoederen of gewoon thuis, in je eigen achtertuin. Lekker leven is hier niet moeilijk. Een uitdagende baan vinden evenmin. Kijk voor al onze vacatures op www.kienhuishoving.nl. Ook laten we je graag ons Wetboek van het Oosten zien!

